

Augustovy denáry typu Gaius/Lucius a intenzita výskytu ražeb julsko-klaudivské dynastie na Moravě

The Gaius/Lucius denarii of Augustus and the intensity of the occurrence the Julio-Claudian dynasty coinage in Moravia

– Tomáš Zeman* –

KEYWORDS

Moravia – Julio-Claudian dynasty – surface finds of coins – denarii of the Gaius/Lucius type – countermark AVC – barbarian imitations – aureii of Nero

ABSTRACT

The first imperial dynasty significantly reformed the Roman coinage, the production of which was partly moved to the provinces closer to the Germanic regions. Due to the newly emerging settlement structure of the newly established provinces of Noricum and Pannonia as well as the irregular trade relations between them and the Kingdom of Vannius, the representation of coins from the first two thirds of the 1st century in Moravia is minimal (only 86 coins are currently available). Unfortunately, isolated surface finds without an archaeological context do not provide sufficient support for dating their deposition in the ground. Some of them could have been brought later, for example during Roman military operations in Barbaricum in the last third of the 2nd century or in Late Antiquity. Newly, the find collection in the central Danube region was extended by additional denarii of the Gaius/Lucius type (denarius and subaerat around Germanic settlement in Bzenec), which are otherwise mainly concentrated near the Varus's battle in the Teutoburg Forest and in the Rhineland. What is also noteworthy is the dominance of asses from the Roman mint struck under the supervision of the college of three mint officials (tresviri monetales) among the bronze denominations of Augustus. The gold aurei, silver denarii, billon tetradrachms and aes asses of Nero are also a fairly representative set, whereas the coins of the emperors Tiberius, Caligula and Claudius have a meagre numerical representation.

1. Úvod

Zástupci první římské císařské dynastie byli v určitém stupni příbuznosti se starořímskými rody Juliů a Klauidiů. Počínaje prvním občanem říše (princepsem) Octavianem, synovcem, adoptivním synem a dědicem Gaia Julia Caesara, který v občanské válce v letech 35–30 př. n. l. porazil svého protivníka Marka Antonia a formálně obnovil římskou republiku, načež mu senát v roce 27 př. n. l. udělil čestný titul „Augustus“, a konče Neronem představují vládnoucí garnituru pěti římských císařů, z nichž ani jeden nástupce nebyl přímým potomkem svého předchůdce, nýbrž sice pokrevně spřízněným, ale adoptovaným. Téměř celé století jejich vlády (27 př. n. l. – 68 n. l.) je naplněno překotnými událostmi jak ve vnitřní, tak zahraniční politice, které ovlivňovaly vývoj také v oblasti střední Evropy.

Počátek římského císařství je rovněž zásadním milníkem v numismatickém vývoji. Augustova reforma mincovnictví, aplikovaná na dřívější Caesarův monetární systém se stala nosným pilířem mincování následujících skoro čtyř staletí. Jeho základ byl odvozený z římské libry (327,45 g): aureus = 1/40 libry, denár = 1/84 libry (Sejbal 1997, 41). Při dobývání nových provincií přineslo římské císařské vojsko římskou měnu, tj. zlaté, stříbrné i bronzové/měděné nominály (aurei, denáry, asy, sestercie a dupondie aj.) i do oblasti tzv. barbarika, osídleného pestrou směsicí keltských, germánských, ilyrských, sarmatských, dáckých a jiných kmenů. Postupnou centralizací státní správy a konsolidací vojenských poměrů v evropských provinciích byly po roce 22 př. n. l. postupně likvidovány periferní mincovny v Hispanii (Emerita, Colonia Caesaraugusta, Colonia Patricia) a hlavní mincovna pro zlaté a stříbrné nominály byla zřízena kolem roku 15 př. n. l. v galském Lugdunu (dnešní Lyon). Bronzové nominály byly souběžně raženy i v Římě, Nemausu a Trevíru.

Důležitost sledování geografického rozptylu a nálezových kontextů římských časné císařských mincí v barbariku spočívá v jejich vhodné komparaci s jinak poměrně sporadickými chronologicky citlivými archeologickými kovovými nebo keramickými nálezy prvních dvou třetin 1. století. Vyjma kontaktů Svěbů s nositeli przeworské kultury na střední Moravě ve stupních A a B1a (Droberjar 2019, 258–265, Ryc. 5–10) je nejstarší germánské osídlení Moravy, charakterizované izolovanými hroby, jednotlivými sídlištními objekty nebo soliterními nálezy ze sídlištních kulturních vrstev, datováno až do druhé třetiny 1. století, do stupně B1b (Tejral 1977, 313–339; Zeman 2017b, 279–281). K nim je třeba přičíst množství se nestratifikované povrchové nálezy již od stupně A/B1a s markantní dominancí artefaktů druhé poloviny 1. století, fáze B1c (Zeman 2017b, 308–310). Všechny časné císařské nálezové mince sice není možné spojit s časově současnými sídelními strukturami, na řadě lokalit jsou ovšem doprovázeny i dobovými šperky a součástmi oděvu.

* Corresponding author – E-mail address: tzeman@mzm.cz

<https://doi.org/10.47382/pv0642-03>

Received 1 June 2023; received in revised form 3 October 2023.
Available online 27 December 2023.

Copyright © 2023 Czech Acad Sci, Inst Archaeology Brno, and the authors.
This is an open access article under the CC BY-NC-ND 4.0 license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).
Competing interests: The authors have declared that no competing interests exist.

2. Augustus (27 př. n. l. – 14 n. l.)

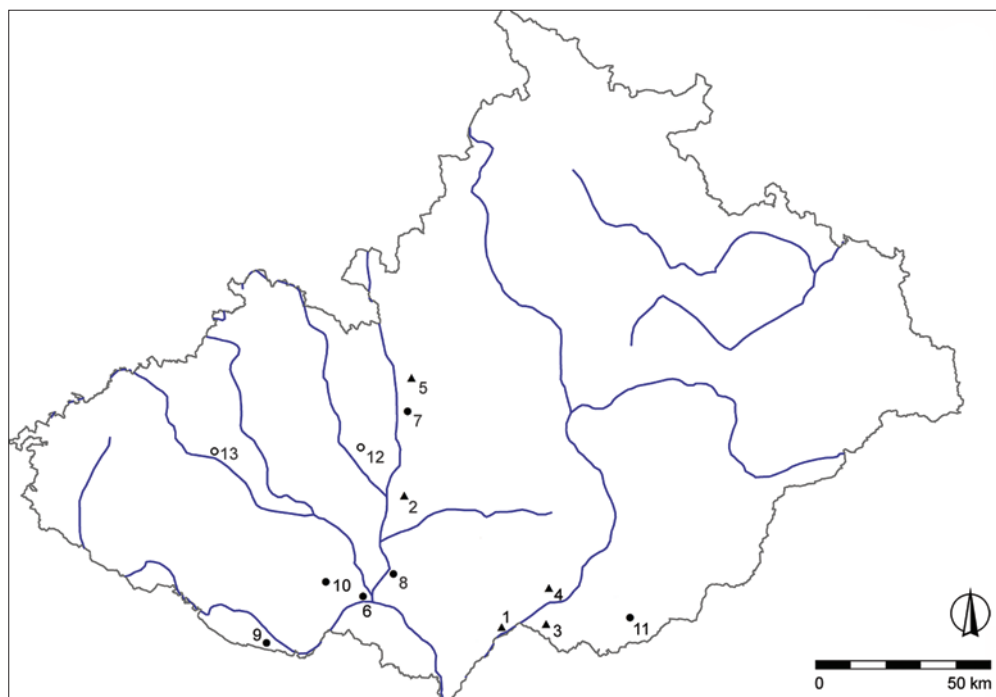
Moravské nálezy mincí prvního římského císaře byly za posledních několik desetiletí rozmnoženy téměř o 80 %. Potvrzuje se tak vzestupný trend díky intenzivnější povrchové prospekci patrný v sousedních oblastech, zejména na jihozápadním Slovensku. V současné době známe z Moravy celkem 17 Augustových ražeb, z nichž jednu třetinu představují stříbrné denáry včetně suberátů a dvě třetiny bronzové/měděné nominály (obr. 1). Vyjma lokality Bzenec „Bažantnice“ se jedná o solitérní nálezy po jednom kusu z 12 různých nalezišť (plus tři nelokalizovatelné v rámci Jihomoravského kraje). Před 15 lety byla přitom konstatována absence Augustových mincí na Moravě (Militký 2008).

Dosud nebyl na Moravě objeven ani jeden zlatý aureus. Nejde o neobvyklou situaci. V prostoru germánské střední Evropy se vyskytl pouze jediný Augustův aureus – typu Gaius/Lucius (RIC 206) objevený v roce 2003 v pozdně laténské kulturní vrstvě s přítomností časně římské keramiky ve vnitřním dvoře středního hradu na Děvině (Harmadyová 2009, 552, Abb. 3; Stoklas 2018, 35, 38, 47, tab. 1: 2) a v Čechách tři Augustovy aurei doprovázené blíže neurčeným počtem Tiberiových zlatých ražeb v hromadném nálezů z Dobronic (Militký 2013, 52). Augustovy stříbrné nominály zastupují výhradně denáry, příp. jejich suberáty a barbarské napodobeniny. Nejstarším moravským exemplářem je ještě předcísařský denár Octaviana, ražený v letech 29–27 př. n. l. mincovnou v Brundisium nebo Římě, s majestátní pózou Octaviana stojícího na voze taženém čtyřspřežím umístěným na vrcholu triumfálního oblouku, který se již na přelomu 19. a 20. století našel v Hodoníně a jenž je dnes bohužel nezvěstný. První císařskou římskou mincí je tak denár z let 19–18 př. n. l. pravděpodobně z hispánské mincovny Colonia Patricia s reverzním opisem OB CIVIS SERVATOS v dubovém věnci (RIC 77a), získaný již téměř před 100 lety povrchovým sběrem na germánském sídlišti v Blažovicích. Bohužel i ten zůstal v soukromé sbírce, a jeho nálezový stav tak neznáme. Další stříbrná mince v chronologickém sledu je poněkud neobvyklá, jelikož se nejedná o oficiální regulérní ražbu, nýbrž hybridní suberát, který mohl vzniknout na provinciální půdě, ale celkem dobře také přímo na barbarském území.

2.1 Hybridní suberátní imitace denáru z Petrova

Tato neobvyklá mince, formálně odkazující na ražby císaře Augusta, představuje vzácný příklad barbarizované ražby na pomezí hybridního suberátu a dobového padělků (obr. 2). Byla objevena v roce 2014 povrchovým sběrem na germánském sídlišti (některé nálezy ukazují i na možné žárové pohřebiště) v Petrově (okr. Hodonín) s poměrně výraznou komponentou osídlení z druhé poloviny 1. století (Zeman 2017a, 46, 274–282, tab. 78–87). Skrze několik drobných otvorů na povrchu mince prosvítá jádro z barevného kovu, které je napadeno zelenou korozní patinou. Z hlediska materiálového se tedy jedná o suberátní denár, jehož měděné jádro je na povrchu potažené stříbrným plechem. Averz této mince představuje napodobeninu (barbarskou?) Augustových denárů ražených v Lugdunu v letech 15–13 př. n. l. s vysokou bustou císaře s nakadeřenými vlasy a vyšším krkem, přičemž císařův portrét je v obličejových rysech silně, až nápadně barbarizovaný. Dalším znakem je zkomolený averzní opis císařova jména (C místo G a zrcadlově otočené S uprostřed jména). Rubní motiv kruhového chrámu bohyně rodného krku Vesty s kurulským křeslem uprostřed a volební urnou vlevo byl přejet z republikánského denáru, raženého v Římě v roce 55 př. n. l. se jménem mincovního úředníka Q. Cassia Longina.¹ V jeho pravém poli však chybí tabulka s písmeny AC (používaná při tajném hlasování soudu, kdy do urny byl vhozen buď hlas osvobozen = absolvo, nebo odsouzen = condemno) jako na předloze a jsou nahrazena písmeny IC postrádajícími symboliku původního významu. Tato ražba tedy pouze volně imituje averzní i reverzní stranu originálů. Díky měděnému jádru je mince lehčí (2,89 g) oproti standardním ražbám lugdunských denárů (hmotnost v rozmezí 3,7–3,9 g).

Hybridní římské mince jsou kusy, které nesou na lícni a rubní straně prototypy pocházející ze dvou různých emisí. Rozlišují se „oficiální“ hybridy, vyrobené ražbou mincovního obrazu do povrchu kovu, kdy velikost mince, hmotnost i použitý kov (nejčastěji stříbro) odpovídají oficiálním standardům. Druhým typem jsou suberátní hybridní mince, tj. pokovené stříbrem na povrchu měděného/bronzového jádra při použití kombinace prototypů na obou stranách mince. Jedná se o mince, které byly součástí

Obr. 1. Mince císaře Augusta z Moravia. 1 – Hodonín; 2 – Blažovice; 3 – Petrov; 4 – Bzenec; 5 – Vanovice; 6 – Mušov; 7 – Boskovicko; 8 – Uherčice; 9 – Jaroslavice; 10 – Branišovice; 11 – Slavkov; 12 – Drásov; 13 – Hostákov. 1–5 – Denár (trojúhelník); 6–11 – as (plný kruh); 12–13 – neznámý nominál (prázdný kruh).

Fig. 1. Coins of Augustus from Moravia. 1 – Hodonín; 2 – Blažovice; 3 – Petrov; 4 – Bzenec; 5 – Vanovice; 6 – Mušov; 7 – surroundings of Boskovice; 8 – Uherčice; 9 – Jaroslavice; 10 – Branišovice; 11 – Slavkov; 12 – Drásov; 13 – Hostákov. 1–5 – Denarius (triangle); 6–11 – as (full circle); 12–13 – unknown denomination (empty circle).

Obr. 2. Petrov, „Zadní pole od Plíže“. Hybridní suberátní imitace Augustova denáru. Měřítko 1 : 1, 2 : 1. Foto T. Zeman.

Fig. 2. Petrov, 'Zadní pole od Plíže'. Hybrid imitation of the denarius subaeratus of Augustus. Scale 1 : 1, 2 : 1. Photo by T. Zeman.

římského mincovního oběhu při každodenních ekonomických transakcích. Vůči objemu mincí ražených Římskou říší se jedná o minoritní zastoupení, např. v rámci provincií Panonie a Dácie dosahuje 1–3 % podle jednotlivých emitentů. Jako modelovou lokalitu je možné jmenovat Carnuntum, odkud je známo 206 plátovaných hybridů, z nichž téměř dvě třetiny pochází z 3. století. Jeden je ale z doby Augustovy a jeden Claudiův (Gaspar 2015, 68–70, Fig. 56).

Na Moravě jde zatím o nejstarší doklad římské hybridní ražby. O více než století mladší hybridní ražbou je denár císaře Hadriána z římské mincovny z neznámé lokality z Břeclavska, jehož averz reprezentuje některou z emisí s opisem HADRIANVS AVGVSTVS z let 125–134, zatímco reverz náleží mladší emisi s postavou obětující Salus nad oltářem s hadem z let 134–138 (Sejbal ml. 1988, 22). Augustův hybridní suberátní denár s místy odpadlým plátováním se nedávno objevil ve středních Čechách (nález ze srpna 2013 – Anonym 2013a). Také u něj došlo ke kombinaci busty císaře Augusta (ovšem nebarbarizované) hledící doprava na averzu se starším reverzním motivem Viktorie s palmovou ratolestí na kvadrize a opisem HISP.Q nahoře, převzatým z republikánského denáru L. Fabia Hispanensia z let 82–81 př. n. l. (RSC 5, Crawford 366/3, Sydenham 748g). Další příklad většího chronologického rozptylu použitých předloh na římských denárech poskytují dva exempláře z depotu 20 suberátů z areálu římského tábora na Mariánském náměstí v Kolíně nad Rýnem Rozdíl ražeb předloh na obou hybridních plátovaných denárech je téměř 40 let, averzní motiv pochází z denáru L. Furia Brocha z roku 61 př. n. l., zatímco reverzní motiv je z denáru císaře Augusta, raženého v letech 25–22 př. n. l. za monetáře P. Carisia v Hispánii (RIC 9a, RSC 397, BMC 289), se zobrazením městských hradeb a nápisem EMERITA nad bránou (Nuber 1974, s. 76–78, Taf. 6: 17–18).

Samostatnou kapitolou je termín „barbarizace“ či ražené „barbarské napodobeniny“ římských mincí. Automaticky jsou za jejich autory považováni příslušníci místního obyvatelstva oblastí za hranicemi římských provincií, na jejichž území se tyto mince nachází. Zajímavou úvahu nad možnými pracovními

postupy při jejich výrobě představil nedávno A. Dymowski v souvislosti s nálezem dvou imitací římských denárů Antonina Pia a Marka Aurelia z lokality Inowroclaw ve středním Polsku. Fyzické rysy obou císařů jsou výrazně pozměněné. Jejich stylová podobnost se standardními emisemi ukazuje na improvizaci barbarského řemeslníka, který nejspíš razidla k jejich výrobě mechanicky zkopíroval z originálních mincí. Razidla vyrobená tímto způsobem potom mají plytký a rozmazaný reliéf, který byl navíc technikou rytí opakovaně barbarským řemeslníkem opravovaný. Nekvalitní razidla měla potom za důsledek narušení mincovních obrazů a opisů, což je označováno za hlavní markanty barbarizace ražeb (Dymowski 2018, 31). Jiří Militký (2013, 63) rozlišuje dvě kategorie takových mincí. Ve shodě s výše uvedeným mluví o barbarských napodobeninách a odlišuje je od tzv. iregulerních ražeb, které vznikaly přímo na území římských provincií, často vyrobené z kvalitního kovu. Termín „barbarizace římských mincí“ se přitom obecně používá také ve většině severních a západních římských provinciích (Galie, Raetie, Germanie, Britanie) pro imitace oficiálních ražeb, které byly nepochybně v oběhu spolu a byly oficiálními orgány přinejmenším tolerovány, neboť jejich emitenty zde byly kromě soukromých osob také armáda či městská správa. První ze tří největších časových ohnisek barbarizování římských mincí, které vznikají jako reakce na nedostatek mincí vinou vojenských akcí, znehodnocení kvality mincí, uzavření mincoven nebo snížení mincovní produkce, nastává v období kolem poloviny 1. století. Nutno ovšem konstatovat, že v tomto prostoru se jedná především o nominály měděné/bronzové, u nichž se barbarizace pojí také s fenoménem jejich dělení v reakci na nedostatek mincí nižší hodnoty (Wigg-Wolf 2004, 55–66).

Z Moravy je jako nejstarší barbarská imitace uváděn denár rodu Sentia s nejednotným datováním ve starší literatuře (ražba je uváděna kolem roku 89 př. n. l. nebo kolem roku 15 př. n. l.) z hromadného nálezu šesti republikánských mincí z Hodonína – škrobárny, objeveného roku 1893 (Skutil 1927, 119; Červinka 1946, 151; Pochitonov 1955, 207, č. 845). Revizí tohoto exempláře v numismatické sbírce MZM (inv. č. 200283) je možné potvrdit, že se jedná o barbarskou napodobeninu. Rozměry i váha mince jsou srovnatelné s originály (17,92/18,84 mm; 3,164 g), mincovní obraz Saturna v jízdě na kvadrize na reverzu

Obr. 3. Hodonín, škrobárna – imitace denáru Lucia Appuleia Saturnina. Numismatická sbírka Moravského zemského muzea. Měřítko 2 : 1. Foto T. Zeman.

Fig. 3. Hodonín, starch factory – barbarian imitation of denarius of Lucius Appuleius Saturninus. Numismatic collection of the Moravian Museum. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman.

je poněkud schematizovaný a v exergu se nachází barbarizovaný opis ULTVGW s tečkou nad prvním písmenem, který nejspíše imituje původní legendu L·SATVRN. Averz představuje zřetelný motiv bohyně Romy v přílbě doleva (obr. 3). V žádném případě tedy předlohou této imitace nemohl být denár L. Sentia, ale je jí nepochybně denár Lucia Appuleia Saturnina z roku 104 př. n. l. (Crawford 317, Sydenham 578a, BMC 1523–1557). Z území Čech je časově nejbližším příkladem barbarské napodobeniny denár typu Gaius/Lucius z Čimelic-Krsic nebo imitace denáru blíže neurčitelného panovníka 2. století z Prahy-Bohnic (Militký 2013, 63–64, 106, 261, obr. 1: 1a/1, 38: 709). Zajímavá situace se v tomto ohledu vyskytla na středním Slovensku. V hromadném nálezu republikánských denárů ze Žiliny (100 ks), z něhož se zachovalo pouhých 30 mincí, byly až na jednu regulérní ražbu C. Postumia (74–73 př. n. l.) obsaženy samé barbarické napodobeniny denárů z let 78–58 př. n. l. Více než polovina z nich jsou imitace denárů L. Roscia Fabata z roku 58 př. n. l. (Kolníková 1972, 50).

Za současného stavu poznání se jako oblastí barbarika s nejčastějším výskytem hybridních suberátů nebo barbarských napodobenin jeví naddunajská část Dolního Rakouska. Všechny byly objeveny prospekci v povrchových vrstvách germánských sídlišť. Většinou jsou mladšího data (2. století až polovina 3. století). Namátkou je tak možné jmenovat dva hybridní suberátní denáry z Drösingu – Antonina Pia raženého pro Marka Aurelia (avers RIC 7a, revers RIC 415c – Jedlicka, Schmidt 1997, 842) a Septimia Severa a Caracalla pro Getu (avers s opisem P SEPTIMIUS GETA CAEST, revers se zrcadlově obrácenou Romou sedící na štítu – Nebehay, Stuppner 1989a, 221), hybridní suberátní denár císaře Caracally po roce 202 z Jedenspeigenu (avers RIC 318a, revers RIC 363b pro Plautilla – Adler, Nowak 1989a, 228) nebo hybridní suberátní denár Elagabala, raženého po roce 221 v Římě (avers RIC 71d – Caracalla, revers RIC 146 – Elagabal) z Ringelsdorfu (Stuppner 1991, 306). V případě barbarických napodobenin je možné uvést příklad z germánského sídliště v Drösingu – imitace sestercia Septimia Severa (Nebehay, Stuppner 1989b,

Obr. 4. 1 – Vanovice – drachma Fraatese IV. Denáry typu Gaius/Lucius; 2 – Vanovice; 3 – Bzenec, „Bažantnice“; 4 – Bzenec, „Bažantnice“ – suberát / litá napodobenina. Měřítko 1 : 1, 2 : 1. Foto by J. Mackerle (1–2), T. Zeman (3, 4).

Fig. 4. 1 – Vanovice – drachm of Phraates IV. Denarii of the Gaius/Lucius type; 2 – Vanovice; 3 – Bzenec, „Bažantnice“; 4 – Bzenec, „Bažantnice“ – suberatus/cast imitation. Scale 1 : 1, 2 : 1. Photo by J. Mackerle (1, 2), T. Zeman (3, 4).

223) nebo z provinciálního prostředí barbarickou napodobeninu republikánského denáru C. Servilia z roku 136 př. n. l. (Sydenham 525, Crawford 239/1) z Purkersdorfu (Adler, Nowak 1987, 244). Nedávno byly zveřejněny také barbarické imitace římských mincí v řádu jednotek ze Slovenska (netypická je zejména měděná napodobenina denáru Antonina Pia z výbavy bohatého ženského kostrového hrobu přelomu 3. a 4. století z Cejkova) a o něco málo více suberátů z kvádské oikumeny na jihozápadním Slovensku s nižší intenzitou výskytu než v podunajských provinciích (Stoklas 2017a, 21–24, obr. 3–5).

Specifickým územím, kde ve velkém probíhala imitace římských, zejména republikánských mincí, je Dácie. Kombinace různých mincovních obrazů byla potvrzena na jednom exempláři obsaženém v depotu republikánských denárů z roku 2018 v Peštiš v Rumunsku. V tomto souboru 379 denárů končícím ranými emisemi Augusta z let 19–4 př. n. l. se objevila jedna hybridní ražba. Shodné rysy s petrovským exemplářem nacházíme zejména v chronologické rozdílnosti předloh averzu a reverzu mince. Její averz s ověčenou hlavou Libera/Baccha je okopírován z denáru C. Vibia Vara z roku 42 př. n. l., reverzní motiv Herkula ve lví kůži hrajícího na lyru pochází z denáru Q. Pomponia Musy z roku 66 př. n. l. Denár byl vyražen pomocí různých tzv. cestovních matric, rozdíl mezi oběma použitými mincovními motivy je téměř 25 let (Gäzduc et al. 2020, 38–39, Fig. 1–4). Mladší příklad hybridní imitace denáru nejspíše lokálního původu je možné jmenovat z povrchové prospekce na malém pohřebišti przeworské kultury v Osiny v centrálním Polsku. Vyjma evidentní nesmyslné pseudolegendy na obou stranách mince (nápis imitující latinu) zde nalezený denár kombinuje barbarizovanou imitaci poprsí pravděpodobně Faustiny mladší na averzu s postavou stojícího boha Marse s kopím a štítem na reverzu. Reverzní mincovní obraz Marse se sice vyskytuje na antoninovských ražbách, nikdy však na denárech císařoven. Jde tedy o hybridní kombinaci mincovních obrazů ze dvou různých typů denárů, i když časově současných, tj. po roce 161 (Romanowski 2015, 117–121, Pl. 1: 1).

2.2 Denáry typu Gaius/Lucius

Průlomem v obrazu poznání distribuce Augustových stříbrných ražeb mimo římské území se mohou stát nové objevy na polykulturním sídlišti s archeologickými doklady osídlení od pozdní doby bronzové po stěhování národů v Bzenci „Bažantnici“ (okr. Hodonín). Intenzivní povrchové sběry s pomocí detektorů kovů, které zde probíhaly od roku 2015, přinesly zajímavou kolekci kovových a skleněných předmětů (spony, náramky, závěsky, součásti opasek aj.) včetně 38 římských mincí a šesti keltských obolů typu Němčice-Roseldorf.² Většinu římských mincí reprezentují stříbrné a bronzové nominály od Vespasiána po Konstantinovce. Osm exemplářů náleží republikánským denárům v chronologickém rozptylu od suberátu Cn. Domitia Ahenobarba (128 př. n. l.) po otřelý denár L. Livineia Regula (42 př. n. l.). Mezi tyto dvě skupiny se vklíní dvě Augustovy mince nalezené v letech 2021–2022.

Vzhledem k jedinečnosti obou nálezů byla provedena série analýz prvkového složení,³ které ukázaly, že pouze jeden denár je originální ražbou (obr. 4: 3), zatímco druhý představuje suberát nebo litou napodobeninu (obr. 4: 4). U prvního denáru (kat. č. 4a) byla pomocí hydrostatické zkoušky zjištěna hustota 10,4731 g·cm⁻³, což za předpokladu, že se jedná o binární slitinu mědi a stříbra, představuje obsah stříbra v minci 98,7 ± 0,1 % až 97,76 ± 0,14 %. K alespoň dílčímu ověření byla tato metoda kombinována s XRF analýzou. Byly zahrnuty prvky, které reprezentují aktuální složení povrchu, tj. včetně prvků souvisejících s korozními produkty, ale bez prvků souvisejících s kontaminací

povrchu zeminou (tab. 1). Kovové prvky reprezentující pouze složení slitiny mince jsou: měď, stříbro, zlato, olovo a bismut (tab. 2). Ryzost mincovní slitiny, stanovená pomocí hydrostatické zkoušky, je v podstatě shodná s ryzostí určenou pomocí XRF. Důvodem shody obou metod je skutečnost, že Augustovy denáry byly raženy z vysoce kvalitního stříbra (95–98 % – viz Pense 1992; případně 98,17 až 99,77 % – viz Estiot, Aymar 2001/2002, 159–160, Tabl. 2; Butcher, Ponting 2005, 175–178, tab. 1). V takových případech se složení povrchové vrstvy příliš neodlišuje od složení kovu uvnitř mince, a tudíž ani od složení celkového.

	S	Cl	Br	Cu	Ag	Au	Pb	Bi
	%	%	%	%	%	%	%	%
averz	16,40	22,99	0,285	0,136	58,80	1,328	0,0449	0,0273
	0,04	0,03	0,002	0,002	0,08	0,007	0,0011	0,0010
reverz	8,79	19,25	0,588	0,144	69,99	1,155	0,0475	0,0294
	0,03	0,03	0,002	0,002	0,10	0,006	0,0012	0,0010
průměr	12,59	21,12	0,436	0,140	64,39	1,241	0,0462	0,0284
	0,04	0,03	0,002	0,002	0,10	0,007	0,0012	0,0010

Tab. 1. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4a) – výsledky povrchové XRF analýzy.⁴

Tab. 1. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4a) – results of surface XRF analysis.

	Cu	Ag	Au	Pb	Bi
	%	%	%	%	%
averz	0,226	97,45	2,20	0,0745	0,0453
	0,004	0,13	0,01	0,0019	0,0016
reverz	0,202	98,07	1,62	0,0665	0,0412
	0,003	0,14	0,01	0,0016	0,0014
průměr	0,214	97,76	1,91	0,0705	0,0432
	0,004	0,14	0,01	0,0019	0,0016

Tab. 2. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4a) – výsledky XRF analýzy slitiny mince.

Tab. 2. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4a) – results of XRF analysis of coin alloy.

Odlitek či napodobenina denáru RIC 207 z Bzence (kat. č. 4b) obsahuje pouze 18,8 ± 0,1 % až 27,89 ± 0,06 % stříbra ve slitině a pomocí hydrostatické zkoušky (Kraut, Stern 2000) byla zjištěna jeho hustota 9,1250 g·cm⁻³. Odlupující se vrstva pokovení na povrchu ukazuje na pravděpodobné postříbření odlitého bronzového jádra. Provedená XRF analýza (tab. 3, 4) prokázala významnou přítomnost mědi a cínu, mince by tedy mohla být vyrobena ze slitiny na bázi bronzu. Bez provedení dalších chemických analýz však nelze spolehlivě rozhodnout, zda je zkoumaný denár vyroben ze složitější slitiny obsahující příměs stříbra, anebo zda se jedná o minci s jádrem ze slitiny obecných kovů (mědi a cínu) překryté na povrchu vrstvičkou stříbra. Vizualní posouzení svádí k poměrně přímočarému a zdánlivě evidentnímu závěru, že na povrchu mince se nachází tenká vrstva pokovení. Pokud by tomu tak skutečně bylo, vrstva stříbra na povrchu mince nebude ve skutečnosti příliš silná, jak se lze snadno přesvědčit výpočtem.⁵ Pokud porovnáme množství stříbra v suberátním denáru ($m_{Ag} = 0,188 \times 2,5633 = 0,4819$ g) s množstvím stříbra v oficiální ražbě ($m_{Ag} [min] = 0,95 \times 3,9 = 3,705$ g; $m_{Ag} [max] = 0,98 \times 3,9 = 3,822$ g), je množství stříbra v suberátu o přibližně 87 % nižší než v oficiální ražbě. Co se obsahu stříbra týká, jeden oficiální denár odpovídal zhruba osmi denárům suberátním/odlétaným.

	P	S	Cl	Cu	Zn	Ag	Sn	Pb
	%	%	%	%	%	%	%	%
averz	6,43	7,19	5,99	37,66	0,0068	19,82	22,59	0,310
	0,05	0,03	0,02	0,05	0,0027	0,04	0,05	0,003
reverz	5,71	8,40	2,84	26,75	0,0205	26,84	28,96	0,479
	0,04	0,03	0,01	0,05	0,0024	0,05	0,07	0,004
průměr	6,07	7,80	4,42	32,20	0,0136	23,33	25,77	0,394
	0,05	0,03	0,02	0,05	0,0027	0,05	0,07	0,004

Tab. 3. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4b) – výsledky povrchové XRF analýzy.

Tab. 3. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4b) – results of surface XRF analysis.

	Cu	Ag	Au	Sn	Pb
	%	%	%	%	%
averz	45,82	24,12	1,12	27,48	1,47
	0,07	0,05	0,01	0,06	0,01
reverz	31,56	31,67	0,89	34,17	1,71
	0,06	0,06	0,01	0,09	0,01
průměr	38,69	27,89	1,01	30,82	1,59
	0,07	0,06	0,01	0,09	0,01

Tab. 4. Bzenec, „Bažantnice“ (kat. č. 4b) – výsledky XRF analýzy slitiny mince.

Tab. 4. Bzenec, 'Bažantnice' (cat. No. 4b) – results of XRF analysis of coin alloy.

V obou případech se jedná o denáry ražené oficiálně v mincovně v Lugdunu pro Augustovy vnuky Gaia Caesara a Lucia Caesara od roku 2/1 př. n. l. Typologicky obě mince náleží do hlavní skupiny ražeb typu Gaius/Lucius, kam jsou řazeny aurei RIC 206 a 209 a denáry RIC 207 a 210. Výrazně se tím rozšiřuje dosavadní nálezový stav, neboť dosud byl z Moravy znám pouze jediný denár typu Gaius/Lucius z Vanovic na Boskovicku (Pochitonov 1955, 210, č. 861; Mackerle 1957, 89, tab. 23: 9), a to stejného typu RIC 207 (obr. 4: 2).

Augustus, sám bez mužských dědiců, si již v roce 17 př. n. l. pro prosazení nároků vlastní rodiny Juliů vybral za své nástupce malé syny jeho dcery Julie starší a Marka Vipsania Agrippy, které adoptoval. Roku 5 př. n. l. byl Gaius Caesar jmenován předákem mládeže (princeps iuventutis), vykonával úřad kněze (pontifex) a následně byl designován konzulem; v roce 2 př. n. l. se titulu předáka mládeže a konzula dočkal také Lucius Caesar, jenž byl zároveň augurem. Ve stejném roce obdržel Augustus od senátu čestný titul „otec vlasti“ (Pater patriae). To je základní historický rámec a indicie, které vedou badatele ke shodě, že počátek ražby zlatých a stříbrných mincí s reverzním motivem typu Gaius/Lucius je třeba klást do let 2–1 př. n. l. Samotný císař Augustus byl prý odpovědný za výběr motivu mincovního obrazu na reverzu, tj. stojící mladí princové v tóze s čestnými symboly jezdeckva. Jejich natažené ruce spočívají na kruhových stříbrných štítech postavených na zemi před nimi, za štíty jsou dvě stříbrná kopí směřující diagonálně nahoru. U hlav obou princů jsou vyobrazeny atributy vykonávaných úřadů (Gaius simpulum/naběračka, Lucius lituus/zakřivená augurská hůl či válečná trubka). Oba mladí muži jsou typizovaní, reprodukováni bez konkrétních rysů, zobrazení je vysvětleno opisem v exergu C(aius et) L(ucius) CAESARES designovaní pro úřad konzulů a předáků mládeže (princeps iuventutis). Tento titul existoval již v pozdní republice s jiným významem, Augustus jej transformoval

do institucionálního statutu vůdců organizovaného jezdeckva. Augustus jako princeps senatus tak oficiálně ustanovil své mladé následovníky, aby se v budoucnu stali prvními mezi římským lidem. Postavy Gaia a Lucia jako Augustových synů na pojednáváných mincích jsou nejspíše volnou asociací a reminiscencí postav dvou Dioskurů jako synů Jupitera (připomínají pózu Dioskurů na denáru L. Memmia z let 109–108 př. n. l. – Crawford 304/1; Sydenham 558), kteří byli po smrti zbožštěni. Spojení titulu princeps iuventutis s božstvy ztělesňujícími bratrskou lásku mělo posílit jejich vnímání jako válečných hrdinů a patronů římského jezdeckva a armády a zachránců římského lidu (Horster 2011, 75–86). Až na výjimky je v zobrazení důrazně zachovávána seniorita a vyšší postavení Gaia (ať už je stojící vpravo nebo vlevo), která je vyjádřena výrazným detailem – jeho štít je zobrazen v popředí, před štítem mladšího bratra. Pečlivé dodržování protokolu reverzního zobrazení je právě typické pro hlavní skupinu denárů Gaius/Lucius (souhrnně k dané problematice Werz 2016, 17–20; 2018, 171–173, Abb. 6, 7; 2020, 101–103, Abb. 5). Tento úzus je dobře pozorovatelný na srovnávací kolekci ražeb typu Gaius/Lucius ze systematické sbírky numismatického oddělení Moravského zemského muzea (obr. 5).

Mladší emise vedlejší skupiny denárů (RIC 211 a 212) mají mezi symboly obou bratrů na reverzu vloženo písmeno/číslici X a v popředí je většinou vyobrazen kulatý štít, který drží postava vpravo a nad ním je umístěn lituus místo simpula. Má se obecně za to, že tato odchylka má chronologický význam, tedy exempláře nesoucí X byly raženy až v období po smrti Gaia Caesara. Starší bádání je kladlo mezi léta 4–13 n. l., přičemž X mělo být kontrolní značkou pro rozlišení pozdějších ražeb. Současné bádání se přiklání k názoru R. Wolterse, který výklad číslice X spojil s vydáním zákoníku Lex Valeria Cornelia v roce 5 n. l., jenž zavedl orgán 10 centurií senátorů a jezdců, kteří měli vybírat vhodné kandidáty pro posty konzulů a prétorů. Pět z těchto centurií bylo pojmenováno po Gaiovi a pět po Luciovi. Denáry označené X by tedy měly být pamětními emisemi vyraženými po smrti Gaia a Lucia v roce 5 n. l. či o něco později buď v Lugdunu nebo v Římě (Wolters 2002, 305, 311). Pro jejich datování je důležitý i fakt, že denáry s písmenem/číslicí X chybí bez výjimky ve všech římských sídlištích na pravém břehu Rýna, která byla opuštěna v roce 9 po bitvě v Teutoburském lese. Do určité míry je tato teorie podporována metrologickými hodnotami mincí i na nich provedenými metalografickými analýzami (souhrnně viz Woytek, Blet-Lemarquand, 2017, 190–193).

Je nutné se ještě vrátit k dataci denárů typu Gaius/Lucius hlavní série. Na počátku jejich ražby panuje v numismatické literatuře již obecná shoda, tj. na přelomu let 2/1 př. n. l. (Fischer 1981, 35; Giard 1983, 43–45; Berger 1996, 13; Kehne 2000, 47–48; Wolters 2001, 46–48; 2002, 298; Werz 2016, 18–19). Problematické je datum ukončení jejich mincování. Obecně jsou emise aureí a denárů C. L. CAESARES určené pro peněžní potřeby armády v provinciích velmi početné. K ražbě mincí stačil tříčlenný tým. Ten byl schopen vyrazit za hodinu kolem 450 stříbrných mincí o průměru 22 mm a tloušťce 3 mm. Podle nestejnoměrné pracovní intenzity s pracovní dobou 10 hodin denně a pracovní kapacitou 24 dní v měsíci byl jeden tým schopný vyrobít měsíčně zhruba 96 000 mincí. Souběžně v činnosti bylo 10, ale i 100 tříčlenných týmů, teoreticky tak lze vyrazit 960 000 až 9 600 000 mincí měsíčně (Werz 2018, 174). Vychází to ze skutečnosti, že mezi léty 8 př. n. l. až 13 n. l. se jiné typy mincí z drahých kovů nerazily, přestože římská armáda spotřebovala obrovské peněžní zdroje během panonského povstání i během přeskupování sil na Rýnu po Varově porážce. Ty by tak musely být hrazeny z běžných daňových příjmů nebo ze zásob starých mincí (Wolters 2000, 95; 2002, 312). Jako logický konec ražeb

Obr. 5. Mince typu Gaius/Lucius. Systematická sbírka Numismatického oddělení Moravského zemského muzea. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman.

Fig. 5. Coins of the Gaius/Lucius type. Systematic collection of Department of Numismatics, Moravian Museum. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman.

mincí typu Gaius/Lucius se nabízí již rok 4 n. l. (smrt druhého z bratrů Gaia v Antiochii a následná adopce Tiberia Augustem). Řada badatelů se však přiklání k pokračování ražby mincí hlavní série (nejen vedlejší série s písmenem/číslicí X) jako emisí pamětních denárů s podobiznami zemřelých Gaia a Lucia až do zavedení dalšího denárového typu od roku 13/14 n. l. nebo v březnu 15 n. l., kdy je nahrazují denáry s motivem sedící Livie a jménem dalšího císařova adoptivního syna Tiberia (Fischer 1990, 352; Petráň 1995, 102; Berger 2004, 273; Woytek, Blet-Lemarquand 2017, 189).

Dominantním prostorem koncentrace denárů typu Gaius/Lucius je jednoznačně Porýní s nejvyšším výskytem v místě bitvy v Teutoburském lese (dnešní Kalkriese v Dolním Sasku) roku 9 n. l. (Berger 1996, 25–30, Abb. 16–19). Podle aktualizovaných průběžných zpráv do roku 2021 zde bylo objeveno v depotech a ojedinelých nálezích celkem 195 ks denárů typu Gaius/Lucius (108× RIC 207, 1× RIC 208, 28× RIC 210 a 58× nerozlišeno) doprovázených 18 aurei typu Gaius/Lucius (Berger 1996, 84–169; 2000, 20–45; Werz 2016, 16–17; Rappe, Fehrs 2017, 24; Zeisler 2020, 30, Abb. 3). Početně zastoupeny jsou denáry typu Gaius/Lucius rovněž v dalších augustovských vojenských táborech mezi Rýnem a Vezерou a na hornogermánsko-raetském

limitu – Haltern: 73 ks + 1 aureus, Seppenrade: 14 ks (Berger 1996, 70–71), Dorsten-Holsterhausen: 21 ks, z toho 20× RIC 207, 1× RIC 210 + 3× aureus RIC 206, Mainz: 11 ks (Ebel-Zepezauer 2003, 540, 552; Ilisch 2009, 127, 129, 131, Abb. 22: 2993, 2995, 3017), Köln: 12 ks (Nuber 1974, 67–69, Taf. 4: 25–32, 5: 33–36), Xanten: 9 ks, z toho 3 suberáty (Komnick 2015, 39–40), Novesium: 8 ks, z toho 4 suberáty (Chantraine 1982, 77–78, 186), Nijmegen: 8 ks, z toho 3 suberáty (Kemmers 2006, 62–63, tab. 3.2), Augst: 6 ks, z toho 3 suberáty (Peter 2001, 48, 289), Aventicum: 5 ks (von Kaenel, 1972, 66), Arae Flaviae: 4 ks + 1 aureus (Nuber 1988, 264, 285, 316, 324) nebo Waldgirmes: 3 ks (Wigg-Wolf 2009, 369). Kromě jižních oblastí s intenzivnějším výskytem denárů typu Gaius/Lucius, jako je centrální Galie, předalpská Galie a Hispánie, je pro poměry ve střední Evropě důležitá přítomnost těchto ražeb také v Ilyriku, Dalmácii a Panonii. Možnou geografickou spojnici s Podunajím směrem ze západu by mohla být oblast Norika s centrem na Magdalensbergu, kde byly nalezeny čtyři denáry (z toho jeden suberát) a jeden aureus typu Gaius/Lucius (Krmnicek 2010, 46, 370–371). V Ilyriku, Dalmácii, Moesii a Panonii bylo objeveno několik depotů republikánských denárů (Valpovo, Lički Ribnik, Kruševo, Viminacium, Tržišće – Dolenja Vas), které jsou ukončeny jedním až dvěma denáry typu

Gaius/Lucius (RIC 207 nebo RIC 210). Tradičně jsou interpretovány jako důsledek pronikání republikánských mincí z předalp-ské Galie po Augustových vojenských kampaních 35–33 př. n. l., 14–8 př. n. l. a 6–9 n. l. Se zpřesněním datace pozdních emisí denárů typu Gaius/Lucius byl stanoven *terminus post quem* pro ukládání těchto pokladů po roce 5–6 n. l., zatímco *terminus ante quem* vychází do poloviny druhé dekadý 1. století n. l. Středobodem této chronologie je velké povstání panonských kmenů v letech 6–9 n. l., které vyvolalo přesuny potřebných vojenských sil z Porýní a Raetie do dunajského prostoru (Bilic 2012a, 135–136; Dymowski 2016, 102, 115). Z jižního, dalmatsko-ilyrského prostoru se mohly ražby typu Gaius/Lucius směrem k severu, k dunajské hranici pohybovat podél Jantarové stezky, čehož důkazem může být významné obchodní středisko Strebendorf v Burgenlandu se dvěma denáry typu Gaius/Lucius, RIC 207 a RIC 207–212 (Schachinger, 2020, 125–126, tab. 2).

Nejdůležitějším výchozím obchodním a vojenským bodem směrem do středoevropského barbarika na římské straně Dunaje bylo Carnuntum. Vlastní legionářský tábor byl sice založen až za císaře Claudia, již v augustovském období zde byl ale Tiberiem zřízen opevněný zimní tábor. Z různých nálezových kontextů tak známe spoustu Augustových mincí. Celkem 4 aurei (3× RIC 206 a 1× RIC 209) a 18 denárů (13× RIC 207, 2× RIC 210, 1× RIC 211, 2× neuvedeno, z toho 1 suberát) jsou zastoupeny ražby typu Gaius/Lucius (Vondrovec 2007, 87, 89, 129, tab. 2.2, 2.19; Katalog, 34–35, 2046). Druhým důležitým římským geografickým bodem na dunajské hranici se jeví protilehlý Děvín, zde však až na jeden aureus denáry typu Gaius/Lucius chybí. Výskyt těchto mincí ve středoevropském barbariku je ještě vzácnější. V rakouské části dolního Pomoraví se nachází několik germánských sídlišť s nálezy augustovských mincí nebo časně římských spon, aurei nebo denáry typu Gaius/Lucius na nich však postrádáme. Ve slovenském Pomoraví se dosud objevil pouze jediný denár této emise (konkrétně RIC 210) bez bližších nálezových okolností v Malackách (Elschek et al. 2015, 78, Abb. 16: 16). Druhý slovenský exemplář denáru RIC 210 byl obsažen jako nejmladší mince v depotu 29 keltských mincí typu Velký Bysterec a Folkušová z hradiště Dolný Kubín – Velký Bysterec, tj. v sídelní oblasti Kotinů na Oravě (Pieta, Kolníková, 1986, 396, obr. 11: 13).⁶ Na Moravě nyní disponujeme dvěma denáry a jednou litou napodobeninou typu RIC 207. V Čechách žádný denár typu Gaius/Lucius objeven nebyl, vyjma jedné barbarizované napodobeniny z Čimelic-Krsic (okr. Písek) bez prověřených nálezových okolností (Milítký 2013, 52, 261, obr. 38: 709). Na lokalitě Poľaniec ve východním Polsku, v depotu 160 římských převážně republikánských denárů, reprezentuje nejmladší ražby sedm denárů Augusta z římské a lugdunské mincovny, mezi nimiž jsou jako závěrečné ražby tři denáry typu Gaius/Lucius (2× RIC 207, 1× RIC 212). Po jednom izolovaném denáru bylo objeveno v Siennici (RIC 207–208 nebo 210–212) nebo v Pidgajčiki na západní Ukrajině (RIC 207–208) – Dymowski 2016, 77–78, 272, image 135/145–147.

Suberáty, odlité napodobeniny nebo barbarické imitace denárů typu Gaius/Lucius, jsou vzhledem k objemu oficiálních ražeb zcela minoritní záležitostí. Napodobování označuje výrobu mince pomocí mincovních raznic nebo licích forem ve tvaru originální mince (také s použitím patrice) a vytvoření mincovního obrazu ručně (např. rytím) nebo záměrně upravování mechanické reprodukce vyobrazení a legend z původní mince. Obecně kopie nenesou žádné rysy barbarizace (Dymowski 2015, 151). Ve větším množství byly suberáty nebo napodobeniny denárů typu Gaius/Lucius zaznamenány v oblastech bezprostředně na východ od starého rýnského limitu a ve středním Polabí (Dymowski 2016, 116), a potom zejména v Zakavkazsku, na území dnešní Gruzie (Dymowski 2015, 152–153; Dymowski,

Myzgin 2021, 200–202), kde běžně doprovázejí jejich oficiální ražby. Na Moravě je nový exemplář z Bzence jediným případem a stejně tak výše zmíněný nález Čimelic-Krsic představuje soliterní výskyt v Čechách. Dvě barbarické napodobeniny byly nedávno nalezeny povrchovou prospekci na lokalitě Sarbinowo v západním Pomořansku, několik kilometrů východně od řeky Odry (současné hranice mezi Polskem a Německem). Obě mince mají barbarizované mincovní obrazy i legendy, byly nejspíše vyraženy různými páry raznic s různým stylem zpracování (Dymowski 2015, 152, 169). Není vyloučeno, že imitace denárů typu Gaius/Lucius mohou pocházet z nějaké předdunajské dílny a jejich posun dále do barbarika souvisí s pohyby polabských Germánů, tj. Markomanů (Dymowski, 2016, 117). Obecně jde o obtížně řešitelnou záležitost nejen pro ražby Augustovy, kdy soudobé imitace mohou vycházet z oficiálních i soukromých provinciálních dílen, ale mohly být odlévány také přímo v barbariku (o této činnosti máme zatím nejvíce dokladů z oblastí černjachovské kultury v pozdní době římské a také dáckých oblastí, které se v 1. a 2. století specializovaly na napodobování římských republikánských denárů).

V případě nového zjištění denáru RIC 207 a jeho lité napodobeniny v Bzenci spolu s dalšími osmi jednotlivě objevenými republikánskými denáry časového rozmezí 128–42 př. n. l. by bylo možné teoreticky uvažovat i o orbou rozvlečeném depotu, jehož závěrečnými mincemi před uložením mohly být právě denáry typu Gaius/Lucius. Jak již bylo výše pojednáno, jde o nejčastější nálezový kontext takového konvolutu stříbrných nominálů na jedné lokalitě v obou geografických oblastech jejich maximální koncentrace. Depoty republikánských denárů končící ražbami typu Gaius/Lucius jsou v Porýní spojovány s bitvou v Teutoburském lese roku 9 n. l., v Podunají potom s povstáním panonských a ilyrských kmenů a jejich pacifikací Tiberiem v letech 6–9 n. l. I v barbariku ukazují citované příklady (Dolný Kubín – Velký Bysterec, Poľaniec) na podobný způsob ukládání do země.

Zajímavou skutečností rovněž je, že ve Vanovicích na Blansku byla spolu s denárem typu Gaius/Lucius nalezena také dosud blíže neurčená stříbrná drachma parthského krále z arsakovské dynastie Fraatese IV. (38/37–2 př. n. l.; Pochitonov 1955, 210, č. 861). Na averzu je zobrazena hlava krále hledícího vlevo v „barbarském provedení“ s vlasy a vousy z kuliček a na reverzu je postava sedícího lučištníka a kolem něj opis v řečtině uspořádaný do čtverce (obr. 4: 1). V rukopisu J. Mackerleho se zachovala fotografie drachmy z obou stran (Mackerle 1957, 89, tab. 23: 10), je možno ji tudíž přesně numismaticky klasifikovat.

Její přesný popis je následující:

Vanovice, „Tříčtvrtné“, okr. Blansko

Parthia, Fraates IV. (38–2 př. n. l.), Ecbatana, drachma, 38–2 př. n. l.

Av.: vousatá hlava krále s diadémem doleva, vpravo za hlavou letící orl, který drží v zobáku věnec.

Rv.: ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΒΑΣΙΛΕΩΝ ΑΡΣΑΚΟΥ ΕΥΕΡΓΕΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΟΥΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΟΣ; lučištník sedící na trůnu doprava, v ruce drží luk nad monogramem A.

Ag; – g; 19,0 mm.

Ref.: Sellwood 52.10, Shore 276–283.

Spoluvýskyt drachmy Fraatese IV. s Augustovým denárem pro Gaia a Lucia Ceasara je o to zajímavější, že pochází z oblasti, kde se obě mocné starověké říše dlouhodobě vojensky konfrontovaly. Římsko-parthské války probíhaly s přestávkami od roku 54 př. n. l. do roku 20 př. n. l. Jablkem sváru bylo vždy prosazení vlastního politického vlivu v Arménii (římský klientský stát od roku 69 př. n. l.) a Sýrii (římská provincie od roku

64 př. n. l.). Sám Fraates IV. vedl dlouhou válku s Augustem mezi lety 30–20 př. n. l. a teprve po deseti letech uzavřel mírovou dohodu, stvrzenou posláním svých čtyř synů do Říma na vychování. Zemřel v roce 2 př. n. l., kdy byl zavražděn vlastním synem Fraatem V. a svou manželkou Musou (Olbrycht 2021a). Vzpourou podporovanou Parthy byl krátce po jeho smrti v roce 1 př. n. l. z Arménie vypuzen profírský král Artavasdés III. i s římskými jednotkami určenými na jeho podporu a moci se chopil Tigranes IV. Augustova diplomatická korespondence s Fraatem V. nezabrala, proto se nakonec rozhodl roku 1 n. l. vyslat jednadvacetiletého prince Gaia Caesara, aby situaci v Arménii vojensky vypořádal. Ani jedna ze stran se však nechtěla pustit do otevřené války. Během pobytu Gaia Caesara v Sýrii došlo k jeho osobnímu setkání s Fraatem V. na jaře nebo začátkem léta roku 2 n. l. na ostrově v Eufratu, zatímco jejich armády tábořily na protilehlých stranách řeky.⁸ Setkání Fraata V. s Gaiem bylo ve vztazích Říma s Parthií bezprecedentní událostí, neboť ceremoniál zdůraznil rovnost obou stran. Byla uzavřena mírová dohoda (foedus). Řím uznal Fraata V. za krále a Augustus pravděpodobně slíbil, že jeho nevlastní bratři, synové Fraata IV., zůstanou v Itálii. Tigranes IV. byl potvrzen za krále Arménie a Parthové se zavázali nezasahovat do arménských záležitostí. Dohoda Gaia Caesara s Fraatem V. se již záhy ukázala jako nedržitelná kvůli nestabilní situaci v Arménii a rostoucímu politickému napětí v Parthii. Ještě během léta roku 2 n. l. padl v boji Tigranes IV. a následoval rychlý římský zásah, kdy Gaius Caesar spolu s novým římským kandidátem na trůn Ariobarzanesem vojensky vpadli do Arménie, kde narazili na poměrně silný odpor. Při dlouhém obléhání pevnosti Artagira v povodí Horního Eufratu, které velel Parth zvaný Addon, byl Gaius 9. září roku 3 n. l. těžce zraněn. Pevnost přesto dobyl a stejně jako Augustus přijal titul imperátora, zatímco Ariobarzanes byl ustanoven arménským králem. Na zpáteční cestě do Říma však 21. února roku 4 n. l. podlehl svým zraněním v malém pobřežním městě Limyra v Lýkii (dn. Turecko). Na jeho počest zde byl Augustem vystavěn monumentální mramorový kenotaf. Jeho výstavba trvala více než 5 let, slavnostně otevřen byl v roce 10 n. l. (k památníku a východnímu tažení Gaia Caesara viz Borchhardt 2002, 100–106, Abb. 13; Luther 2010, 103–127). Gaiovo tělo bylo převezeno do Říma, kde byl spálen na Martově poli a pohřben v Augustově mauzoleu (Olbrycht 2021b).

Vzhledem k politickým událostem, které obě dvě mince spojuje, není vyloučeno, že se na místo nálezu dostaly současně. S určitostí to bohužel konstatovat nejde, protože se jedná o starší nestratifikovaný povrchový nález bez známých náleзовých okolností nebo doprovodných archeologických artefaktů a obě mince jsou dnes v soukromé sbírce. Nemusí jít přitom o ojedinělé nálezy, ale o součást hmotné kultury některého z germánských sídlišť. Ze starších i novějších povrchových sběrů je z jihovýchodní a východní části katastru Vanovic doloženo fragmenty germánské i římsko-provinciální keramiky osídlení, které lze datovat nejdříve do první poloviny 2. století, tedy minimálně o století později než zmiňované ražby (Vích 2008, 154, 157–158, obr. 3, 4, 5: 1–20, 6: 10, 7: 2, 3, 8, 13). Chronologicky současné nálezy však byly zaznamenány v katastru obcí jižně sousedících s Vanovicemi: Paměťice (spona A 2a), Sudice (zlomek plaňanského poháru, serratus Mannia Aquillia z roku 71 př. n. l. – Crawford 401/1; Sydenham 798 s Vespasianovou kontramarkou MP VES s ligaturou prvních čtyř písmen⁹ a legionářský denár Marka Antonia z let 32/31 př. n. l.) a Šebetov (zlomek teriny s radélkovým meandrem a republikánský denár Marka Volteia z roku 78 př. n. l. – Crawford 385/2, Sydenham 775) – Droberjar, Vích 2009, 242–243, obr. 2: 1, 8; Militký, Vích 2011, 290–292, tab. 2; Jarůšková, Štof 2014, 222, 360, obr. 88, 171: 2–4; Droberjar, Jarůšková 2017, 83–84.

2.3 Augustovy měděné nominály

Nedostatek bronzových mincí v období pozdní republiky, které byly základem každodenních obchodních transakcí, vyřešil císař Augustus v rámci své měnové reformy římského mincovnictví roku 23 př. n. l., kdy nechal centralizovaně ve velkém objemu razit právě tyto nominály nejen v Římě, ale i v nově zřízených provinciálních mincovnách. Mincování císaře Augusta bylo díky zdokonalení technik rafinace surové mědi založeno na použití velmi čisté mědi, která byla výsledkem míchání kovu z jednotlivých rudních ložisek v jižním Španělsku, na Sardinii a částečně v Toskánsku. Prvotní míchání probíhalo tavením v nístějových pecích ještě v dobývacím prostoru, finální potom přímo v mincovnách (Klein et al. 2004, 479).

Tato situace se odráží nepřímo také na Moravě, kde téměř dvě třetiny Augustových mincí reprezentují ražby měděné/bronzové. Až na dva neznámé nominály (Drásov, Hostákov) se jedná výhradně o asy (9 ks). Tato situace analogicky kopíruje

Obr. 6. Augustusovy bronzové nominály z Moravy. 1 – Boskovicko; 2, 4, 5 – Jihomoravský kraj; 3 – Mušov, „Neurissen“. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1); neznámý autor (2, 4, 5); O. Šedo (3).

Fig. 6. Bronze denominations of Augustus from Moravia. 1 – Surroundings of Boskovice; 2, 4, 5 – South-Moravian region; 3 Mušov, ‘Neurissen’. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1), unknown authors (2, 4, 5), O. Šedo (3).

stav oběživa v podunajských provinciích, kde asy podle regionu dosahují četnosti od 61 % do 89 % (Bilić 2012b, 375–376, 384). V rámci mincovnictví celé julsko-klaudijské dynastie bylo v Panonii v oběhu 70–80 % asů, zatímco například denárů bylo pouze 5 % (Miškec 2005, 1005–1006). Modelovým příkladem může být poměrně detailně zpracované mincovní spektrum v Carnuntu, kde asy v rámci Augustových ražeb představují 74 % nálezů (Vondrovec 2007, 91, tab. 2.3). Absolutní převahu mincmistrovských asů z mincovny v Římě za Augusta dokládá situace na Magdalensbergu v Noriku (Krmnicek 2010, 47, tab. 13). Geografické rozmístění mincmistrovských asů odhaluje jejich maximální koncentraci podél Rýna v Raetii, v Carnuntu a v jihozápadalpšském předhůří (Werz 2020, 107–108, Karte 31–33). Také nečetné moravské nálezy potvrzují dominanci ražeb asů z římské mincovny, které byly mezi lety 23–6 př. n. l. realizovány pod dohledem kolegia tří mincovních úředníků (tresviri monetales) navazujících na republikánské tradice, jejichž jméno se objevuje na reverzech měděných mincí jejich funkčního období. Tito monetáři měli za úkol dohled nad technickým provozem mincovny a jeho personálem a byli ve své funkci obměňováni po roce (Wolters 1999, 81–82; Küter 2011, 765–771). Nejstarším zástupcem je as z neznámé lokality na Boskovicku se jménem C. Asinia Galla, členompátého triumvirátu mincovních úředníků z roku 16 př. n. l. (obr. 6: 1). Druhou skupinu představují asy M. Salvia Otha z Jaroslavice a M. Maecilius Tulla (?) z neznámé jihomoravské lokality (obr. 6: 2) z jedenáctého triumvirátu monetářů z roku 7 př. n. l. Také zde můžeme najít paralelu v Carnuntu, kde mezi asy počtem dominují právě ražby těchto monetářů (Vondrovec 2007, 93, tab. 2.5). Další dva asy nelze kvůli špatně zachovalým reverzním opisům připsat konkrétně některému z mincovních úředníků. Mince nalezená při archeologickém výzkumu v trati „Neurissen“ u Mušova v roce 1993 (obr. 6: 3) pochází bohužel ze sekundárního nálezového kontextu, z přemístěné ornice zhruba 2,5 m od časně římské pece (kont. č. 305). V jejím širším okolí se jako doprovodné nálezy objevovaly jen keramické střepy z velkomoravského a mladohradištního období, bez jakýchkoliv vazeb na augustovské aktivity (Šedo, Kolníková 2007, 175, obr. 1: 1). Již dříve byla na jiném místě úpatí návrší Burgstall identifikována obdobná situace, a to přítomnost republikánského denáru A. Postumia Albina z roku 81 př. n. l. (Crawford 372/2; Sydenham 746) mezi milodary slovanského kostrového hrobu (Jelínková 1999, 28, tab. CVIII: 6). Měděné ražby kolegií mincovních úředníků z římské mincovny nejsou příliš početné ani v sousedních oblastech germánské sídelní oikumeny. Na jihozápadním Slovensku bylo sice nalezeno 16 exemplářů (13× Děvín, 1× Malacky, 1× Trnava-Modranka a 1× Dolná Krupá), převážně však pochází z Děvína s doloženou římskou posádkou (Stoklas 2018, 38, 40, 43–45, tab. 1: 3–7, 10, 2: 29–32; Kolníková 2021, 243, 250; Prohászka 2021, 98). V Dolním Rakousku bylo zaznamenáno šest ražeb (3× Sierndorf an der March, 2× Drösing, 1× Katzelsdorf), tři určitelné kusy jsou shodné s monetáři moravských nálezů, tj. C. Asinius Gallus a M. Salvius Otho (Dembski 1984, 352; Adler, Nowak 1989b, 245).

Zajímavým objektem k podrobnějšímu zkoumání se jeví setřelý as neurčitelného monetáře z Branišovic, který má přes císařovu hlavu na averzu umístěnou kontramarku v obdélníkovém rámečku (obr. 7). Značka není umístěna ve shodě s orientací původní ražby, ale je provedena stranově obráceně, a je potřeba ji číst zleva doprava při otočení mince. Uvnitř obdélníkového pole je vyražena kontramarka AVC (ustí) s ligaturou A V a mírně odsazené písmeno C stejně velikosti jako předchozí. Nedoražená je spodní část levé poloviny písmene A, jinak má kolek poměrně ostré kontury (obr. 7). Kontramarka NC v obdélníkovém rámečku (s ligaturou A a V) se stejně velkými písmeny na asu z Branišovic

má nejbližší k Werzovu podtypu 54.42, který datuje do středo-až pozdně augustovského období, ale značkování mincí tímto kolikem přetrvává až do tiberiovského období. Tato konkrétní varianta značky je uváděna pouze ze tří lokalit v Porýní (Trevír, Bingen, Alzey), pro tuto oblast tedy typická příliš není (Werz 2009, Teil II., 171, 186, 190; Teil III., 193). Odlišností je rovněž horní vodorovná linka přes ligaturu AV, takovou variantu z Porýní neznáme. V rámci třídění P. Kose a A. Šemrova náleží branišovická kontramarka k variantám Dod./App. 4 nebo 13 s výskytem v jihovýchodoalpšské oblasti (Kos, Šemrov 1995, 50–51, 117–118, Fig. 1, T. 74: 4, 75: 13). Nejbližší analogie k branišovické kontramarce AVC najdeme v Malackách (Prohászka 2021, 98) nebo na Děvíně, kde se vyskytly tři kolkované Augustovy měděné mince (v obdélném rámečku varianty AVCV, AVC a AVG) datované do pozdně augustovského období (9–14 n. l.) – Stoklas 2018, 38, 43, 45, 47, obr. 1, tab. 1: 7, 2: 31. Nově se tato kontramarka s ligaturou A a V vyskytla také v prostředí púchovské kultury na Spiši – na lokalitě Spišské Podhradí. Zde však její výskyt nepochybně souvisí s kontakty s geto-dáckou oblastí (Soják, Kolníková 2018, 16–17, 20–21, obr. 4). V Čechách máme doloženou kontramarku AVG spolu s dalšími třemi značkami na blíže neznámém bronzovém nominálu z Chrudimi (Militký 2013, 53, 200). Na dolnorakouských germánských sídlištích se objevila pouze neúplná kontramarka A.AR na mincmistrovském Augustově asu (?) v Katzelsdorfu (Nowak 1983b, 362) a časně tiberiovská IMPAVG s ligaturou MP a AV na Augustově asu z římské mincovny neznámého monetáře v Drösingu (Dick, Nebehay 1983, 358).

Hlavní oblastí raného kontramarkování byly vojenské pevnosti podél Rýna a Dunaje. Kontramarky AVC patří k jedněm z nejrozšířenějších značek na časně římských měděných mincích. Zatímco v porýnských vojenských táborech jimi bývaly nejčastěji označovány asy galské produkce z Nemausu či oltářních sérií ražené v Lugdunu (sumárně bylo nejvíce exemplářů s kontramarkou AVC zdokumentováno v Kalkriese, a to 1030 ks – Werz, Berger 2000, 240–241; Kemmers 2006, 70, tab. 3.6), v pannonско-ilyrském prostoru se používaly zejména na kolkování averzů asů monetářů II. a IV. série (Miškec 2005, 1006, tab. 4). Zde byla největší koncentrace kontramarek AVC (s ligaturou i bez ní) jednoznačně prokázána v Carnuntu, i když bylo již vícekrát vyvráceno, že by asy byly kontramarkovány právě zde, ale pravděpodobně sem dorazily již označené z Říma, neboť jsou staršího data než vlastní tábor (Miškec 2005, 1007; Vondrovec

Obr. 7. Branišovice, as Augusta s kontramarkou N C. Měřtko mince 1 : 1, zvětšený detail. Foto T. Zeman, kresba Š. Trávníčková.

Fig. 7. Branišovice, as of Augustus with the countermark N C. Scale of the coin 1 : 1, detail enlarged. Photo by T. Zeman, drawing by Š. Trávníčková.

2007, 103–105). V souvislosti s novými slovenskými nálezy byl vysloven opětovný názor na kontramarkování asů přímo v Panonii (Kos, Šemrov 1995, 53), a to v období Tiberiova formování východní části vojska na vojenskou výpravu proti Marobudovi v roce 6 n. l., za účelem zvýšení nominální hodnoty některých bronzových ražeb jakožto peněžitého daru císaře vojákům za jejich oddanost a službu v armádě (Elschek, Kolníková 2014, 176; Elschek et al. 2015, 79). Kontramarky AVC jsou připisovány císaři Augustovi, i když se objevily také dřívější pokusy je určovat jako AV(lus) C(aecina), tj. buď Caius Silius Aulus Caecina Largus (místodržící provincie Germania Superior v letech 14–21) nebo Aulus Caecina (místodržící provincie Germania Inferior v letech 14–16) – Werz, Berger 2000, 242.

Účel a význam kontramarek je stále diskutovaným tématem. Za nejpravděpodobnější důvody této činnosti je považováno potvrzení nebo změna hodnoty mince (zvýšení hodnoty při nákupu vojáků), označení speciální platby (donativa) z privátních pokladen nebo dodatečné schválení kvality (opotřebovanosti) mince vhodné k oběhu (Kos, Šemrov 1995, 46–50; Rant 2011, 951; Soják, Kolníková 2018, 19). Po kontramarkaci byly mince rozdávány při zvláštních příležitostech vojákům jako peněžní dary ve jménu uvedeného donátora na značce (např. dar od císaře Augusta, Tiberia, od Vara aj.), jak často zmiňují antičtí autoři. Změna charakteru mince spočívala ve skutečnosti, že nyní již nebyla součástí žoldu, ale odměnou za speciální služby (Wertz 2009, Teil II, 205). Lze předpokládat, že větší sumy peněz byly pravděpodobně vypláceny v aureích a denárech. Ty nenesou žádné značky z augustovsko-tiberiovského období. Kontramarkovanými asy se tak nejspíše platilo v menších částkách jako výše zmíněné dary vojákům či veteránům, symbolické platby „na ruku“ při ústním uzavření smlouvy či „náborové“ bonusy (Wertz, Berger 2000, 237, 239). Kontramarky Augustových mincí ze tří nejbohatších podunajských lokalit (Carnuntum, Mursa a Siscia) byly provedeny výhradně na asech ražených do roku 6 př. n. l. Ražba asů v lugdunské mincovně pokračovala až v roce 9 n. l., v římské mincovně o rok později. Augustus tak mohl upevnit svoji autoritu mezi vojskem označením asů kolkem AVG s cílem prodloužit platnost mincí starších emisí v oběhu do doby distribuce měny z nových emisí (Miškec 2005, 1005–1006).

Poslední skupinu Augustových měděných mincí na Moravě představuje blíže neurčitelný as ze Slavkova (Pochitonov 1955, 215, č. 888) a tři koloniální asy galské produkce z mincoven v Nemausu a Lugdunu posledního desetiletí před zlomem letopočtu. Jejich rozmístění po Evropě je spojováno se zásobováním římského vojska drobnými mincemi, primárně při taženích Drusa staršího v letech 13–9 př. n. l. a Tiberia v letech 9–7 př. n. l. v severní Galii a Germánii (na rýnském pravobřeží). Dnes nedochovaný starší nále z získaný při orbě na poli v Uherčicích na Břeclavsku představuje as 2. série z mincovny Nemausus (RIC 158) s ověnčenými hlavami Agrippy a Augusta týly k sobě a opisem IMP DIVI F. Krokodýl řetězem přivázaný k palmě, vyobrazený na reverzu jako symbol dobytí Egypta (krokodýl jako symbol poraženého Egypta, palma jako atribut Augustova patrona boha Apolóna), je reminiscencí na demobilizování a usídlení veteránů z Augustova egyptského tažení (anebo vojáků armády poraženého Marka Antonia) v Colonia Augusta Nemausus v roce 28 př. n. l. a udělení městu práva kolonie. Mincovna byla záměrně zřízena v místě velké koncentrace římských vojáků podílejících se na dobývání Germánie. Ražba asů 2. nemauské série probíhala mezi léty 8/7 př. n. l. a 3/2 př. n. l. a jejich počet zdaleka nedosahuje intenzity mincí 1. série. Kartografické rozmístění nálezů asů 2. série z Nemausu je velmi redukováno, nevyskytují se již v nálezových kontextech důležitých porýnských vojenských táborů na pravém břehu Rýna, ale objevují se jižněji,

na lokalitách v Horní Germánii (střední a dolní Porýní) a ve střední a jihozápadní Galii (Akvitánie) – Berger 1996, 43–44, Abb. 24–25, Liste 6c, 6f; Kemmers 2006, 66; Werz 2020, 93–94, Karte 6, 13. Jejich výjimečný výskyt v barbariku potvrzuje také nálezový stav z Čech, kde jsou k dispozici dva exempláře z nejjistých depotů z Horních Chvatlin a Sedlce (Militký 2013, 53, 141–142, 236, obr. 11: 101/2) nebo jediný otržený exemplář 1. série s kontramarkou P z areálu germánského sídliště (?) z Kalné nad Hronem na jihozápadním Slovensku (Stoklas 2017b, 8–9, obr. 1, tab. I.).

Výsledkem povrchové prospekce posledního desetiletí na jižní Moravě, bohužel bez uvedených nálezových okolností, je objev dvou dosud zde neregistrovaných dělených asů tzv. 1. oltářní série z mincovny v Lugdunu. Averz s legendou CAESAR PONT MAX vpravo a vlevo kolem portrétu Augusta je na rubové straně doplněn reliéfně zdobeným lugdunským oltářem pro bohyni Romu a Augusta ze svatyně Tří Galů s opisem ROM ET AVG v exergu (obr. 6: 4, 5). Tato početná emise byla ražena mezi léty 7–3 př. n. l. (Berger 1996, 34–35; Wolters 2000, 93; Werz 2018, 170; 2020, 100–101). Na základě rozdílů některých detailů výzdoby bočních desek oltáře na reverzu nebo úpravy vlasů a pendilia císařovy čelenky na averzu se rozlišují dvě podskupiny: ražby z hlavní mincovny a ražby z pomocné vedlejší mincovny. Navíc ražby z pomocných mincoven jsou asi o 2 g lehčí (Wertz 2020, 94–96, Abb. 2: 1, 2). Ačkoliv jsou oba jihomoravské nálezy rozseknuté, dají se přesto přiřadit do druhé podskupiny, tedy vyražené v pomocné lugdunské mincovně. Půlení a čtvrcení asů je běžnou záležitostí, dokumentovanou po celé Evropě. Pravděpodobně se tímto způsobem řešil nedostatek drobných mincí (Kemmers 2006, 73; Ilisch 2009, 143; Soják, Kolníková, 2018, 19). Geografické rozmístění asů 1. oltářní série je vázáno primárně na Galii a Germánii, jejich nálezy jsou početnější ve vojenských táborech než v civilních osadách (podíl asů z pomocných mincoven dosahuje podle regionů 20–45 %). Těžště půlených a čtvrcených asů 1. série leží ve vojenských táborech na hornogermánsko-raetském limitu (Berger 1996, 36–38, Abb. 20, 21; Werz 2020, 97–99, Abb. 4, Karte 19–21). Vrcholem dosáhl tento zvyk v pozdně augustovském období a za Tiberia (Chantraine 1982, 25–33). Na základě elektronových a spektrometrických analýz je možné konstatovat, že na ražbu mincí obou oltářních sérií v Lugdunu byla používána velmi čistá měď (97,2–99,9 %). Překvapivým zjištěním je, že měď pro první oltářní sérii pochází převážně z místních galských zdrojů, z oblasti Cévennes (JV okraj Francouzského středohoří). Tyto zdroje však byly rychle vyčerpány, pro ražbu 2. oltářní série tak musela být měď dodatečně dovezena z jižního Španělska, z Iberského pyritového pásu (Klein et al. 2012, 94–95).

V rámci středodunajského barbarika se dva asy 1. oltářní série z Lugduna (s kontramarkami CAE a VAR) našly na germánském sídlišti v Zohoru na jihozápadním Slovensku, jeden dokonce přímo v zásypu zahlučené chaty pozdně augustovského až tiberiovského časového horizontu (Elschek, Kolníková 2014, 177, 182, obr. 19: 5, 6). V Čechách byly nalezeny čtyři exempláře (dva v Kostomlatech nad Labem a po jednom v Počeplicích a Třebestovicích), navíc všechny označené kontramarkou VAR (Militký 2013, 52–53, 181, 236, obr. 24: 266, 34: 566). V jihovýchodním přialpském prostoru (území dnešního Slovinska) se podíl mincí z koloniálních mincoven v Nemausu a Lugdunu pohybuje do 10 % a mají být důsledkem již římských vojenských aktivit pod vedením Tiberia v letech 14–8 př. n. l., jejichž výsledkem bylo zřízení provincie Panonie, která byla začleněna do Ilyriky (Miškec 2009, 286–287, 290, Fig. 3–5). Objevují se také interpretace posouvající výskyt augustovských mincí s motivem lyonského oltáře dosouvislosti s přesunem římských legií z Germánie

a Raetie do vojenských pozic ve východoalpším prostoru z důvodu seskupování posil k potlačení velkého panonského povstání v letech 6–9 n. l. (Soják, Kolníková 2018, 20). Na druhou stranu jejich zcela zanedbatelný počet vůči římským mincmistrovským ražbám v Ilyriku nebo Panonii hovoří proti tomuto výkladu (Bilić 2012b, 375). Rozhodně se nedá hovořit o masovém přílivu těchto mincí ze západních provincií na rozdíl od přesunu lidských sil. Spíše pozorujeme individuální průnik tohoto každodenního oběživa, a to i severně – směrem do barbarika.

Počet augustových mincí z Moravy bude nepochybně vyšší než zde uvedený přehled. Určité procento nezapočitatelných mincí zůstává v rukou soukromých držitelů, kteří své objevy nezveřejňují, nebo část nálezového fondu ještě není vyhodnocena a publikována jednotlivými badateli, k nimž se nové nálezy dostanou – viz zmínka o vícerych augustovských ražbách včetně půlených asů z Mušova (Soják, Kolníková 2018, 20). Právě augustovské mince z areálu římské vojenské základny na mušovském Burgstallu, získané během dlouholeté systematické prospekce Archeologického ústavu AV ČR, Brně, v. v. i., stále ještě nebyly publikovány. V literatuře se objevují pouze jednotlivé příklady jako ilustrativní doplněk přehledových kapitol dokladů římské přítomnosti v oblasti kolem Mušova, např. půlené asy C. Calpurnia Pisa z roku 15 př. n. l. nebo neurčeného monetáře 11. až 12. mincovního triumvirátu z let 7–6 př. n. l. (Komoróczy et al. 2022, 75, obr. 101, 102). Tyto exempláře bez numismatických detailů a metrologie nemohou být do daného přehledu zařazeny a zohledněny v jeho vyhodnocení stejně jako čtyři nové, pouze heslovitě kategorizované denáry císaře Augusta obsažené v depotu eravských ražeb z Dřevohostic u Přerova (Beneš, Militký 2023, 172, tab. 2).

2.4 Katalog

1. Hodonín, okr. Hodonín

Neznámá italská mincovna (Brundisium?, Roma?), denár, 29–27 př. n. l.

Av.: hlava Octaviana doprava.

Rv.: IMP CAESAR v architrávu; triumfální oblouk se stojícím Octavianem na kvadrize na vrcholu.

Ag; – g; 17,5 mm.

Ref.: RIC I², 60, č. 267, BMC I, 102, č. 624.

NO: nález z konce 19. nebo začátku 20. století bez bližších nálezových okolností (Křížek 1933, 34; Pochitonov 1955, 210, č. 859).

Uložení: soukromá sbírka J. Skutila, Brno.

2. Blažovice „Na Dílech“, okr. Brno-venkov

Colonia Patricia?, denár, 19–18 př. n. l.

Av.: CAESAR AVGVSTVS; hlava Augusta doprava.

Rv.: OB CIVIS SERVATOS ve třech liniích v dubovém věnci.

Ag; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 47, č. 77a, BMC I, 70, č. 378.

NO: povrchový nález zvěrolékaře Josefa Stávka mezi léty 1927–1935.

Poznámka: v odborné literatuře bylo přesné určení této mince několikrát překrouceno; první ji zveřejnil J. Skutil v roce 1935 jako minci Augusta typu Cohen I, s. 60, č. 177, tj. denár dle výše uvedeného popisu (Skutil 1935, 27), následně I. L. Červinka ve své studii z roku 1946 při odvolání se na citaci zprávy J. Skutila bez uvedeného důvodu změnil nominál na as císaře Augusta (Červinka 1946, 145–146), a toto určení převzal později také E. Pochitonov (1955, 281, č. 1264), kdy uvádí detailní popis jako as Coh. I., p. 60, 177. Jako hodnověrné považují původní určení J. Skutila, který měl minci při klasifikaci fyzicky půjčenou od nálezce a majitele, zatímco ostatní

badatelé bez fyzického ověření mince ponechali její původní určení jako Cohen 177, ale nelogicky ji popisují místo jako as místo jako denár.

Uložení: soukromá sbírka J. Stávka, Šlapanice.

3. Petrov, „Zadní pole od Plíží“, okr. Hodonín

Lugdunum, denár (hybridní suberát/barbarská napodobenina), po 15–13 př. n. l.

Av.: AVCV(2)TVS DIVI F; barbarizovaná hlava Augusta doprava.

Rv.: chrám Vesty s kurulským křeslem uprostřed, vlevo volební urna, v pravém poli IC.

AE + Ag (měděné jádro plátované stříbrem); 2,890 g; 19,40/19,10 mm.

Ref.: averz RIC I², 52, jako č. 162–173, reversz Crawford 1974, 452, jako č. 428/1, 2, Pl. LII: 2, 3.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z 23. 10. 2010 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 46, 274, tab. 78: 2).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 520.

4. Bzenec, „Bažantnice“, okr. Hodonín

a)

Lugdunum, denár, 2 př. n. l. – 4 n. l.

Av.: [CAESAR AVGVSTVS] DIVI F PATER [PATRIAE]; ověřená hlava císaře doprava.

Rv.: [AVGVSTI F COS D]ESIG PR[INC IVVENT], v exergu [C L C]AESA[RES]; stojící Gaius a Lucius oděni v tógách, mezi nimi dva kruhové štíty a dvě kopí, nad nimi vlevo simpulum doprava a vpravo lituus doleva.

Ag; 3,628 g; 17,37/18,81 mm.

Ref.: RIC I², 55, č. 207, BMC I, 90, č. 533.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z března 2022 bez bližších nálezových okolností.

Uložení: Masarykovo muzeum v Hodoníně, inv. č. P 8506.

b)

Lugdunum, suberátní denár, 2 př. n. l. – 4 n. l.

Av.: CAESAR AVGVSTVS DIVI F PATER PATRIAE; ověřená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTI F COS DESIG PRINC IVVENT, v exergu C L CAESARES; stojící Gaius a Lucius oděni v tógách, mezi nimi dva kruhové štíty a dvě kopí, nad nimi vlevo simpulum doprava a vpravo lituus doleva.

AE + Ag; 2,563 g; 19,33/18,10 mm.

Ref.: RIC I², 55, č. 207, BMC I, 90, č. 533.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z 2. 5. 2021 bez bližších nálezových okolností.

Uložení: Masarykovo muzeum v Hodoníně, inv. č. P 8507.

5. Vanovice, „Tříčtvrtné“, okr. Blansko

Lugdunum, denár, 2 př. n. l. – 4 n. l.

Av.: CAESAR AVGVSTV[S DIVI F PAT]ER PATRIAE; ověřená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTI F COS DES[IG PRINC IVVENT], v exergu [C L CA]ESARE[S]; stojící Gaius a Lucius oděni v tógách, mezi nimi dva kruhové štíty a dvě kopí, nad nimi vlevo simpulum doprava a vpravo lituus doleva.

Ag; – g; 18,0/16,0 mm.

Ref.: RIC I², 55, č. 207, BMC I, 90, č. 533.

NO: povrchový nález z roku 1905 při rýhování pro zakládání ovocnářské školky jižně od obce (Pochitonov 1955, 210, č. 861; Mackerle 1957, 89, tab. 23:9).

Uložení: soukromá sbírka R. Vlka, Vanovice.

6. Mušov, „Neurissen“, okr. Brno-venkov

neurčený monetář, Roma, as, 18–6 př. n. l.

Av.: opis nečitelný; hlava Augusta doprava.

Rv.: ...přidat mezery mezi jednotlivá písmena správně: A A A F [F] kolem středového S [C].

AE; 7,679 g; 25,80 mm; povrch mince je velmi setřelý, v ploše reverzu četné vrypy.

Ref.: RIC I², 65–76, č. 323–442.

NO: nález při záchranném archeologickém výzkumu v roce 1993 při stavbě silnice I/52 Mikulov–Pohořelice v prostoru 2,5 m od pece (kontext č. 305) na úpatí svahu východně od Burgstallu (Šedo, Kolníková 2007, 175, obr. 1: 1).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 305/1.

7. Boskovicko, okr. Blansko

monetář C. Asinius Gallus, Roma, as, 16 př. n. l.

Av.: [CAESAR AVGVST TRIBVNIC POTEST]; hlava Augusta doprava.

Rv.: C [ASINIVS] GALLVS IIIVIR A A A F F kolem středového S C.

AE; 9,981 g; 27,09/26,10 mm.

Ref.: RIC I², 69, č. 373, BMC I, 33, č. 163.

NO: mince pochází z konvolutu antických mincí z neznámých lokalit předaných v roce 1983 z boskovického muzea do Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. H 235/1.

8. Uherčice, okr. Břeclav

Galie, Nemausus, as, 8/7 př. n. l. – 3 př. n. l.

Av.: IMP/DIVI F]; dvě ověncené hlavy týly k sobě, hlava Agrippy s hákovitou korunou a vavřínovým věncem doleva a dubovým věncem ověncená hlava Augusta doprava.

Rv.: COL – NEM po stranách palmy s ohnutou špičkou doprava, v popředí na řetězu připoutaný krokodýl, nad palmou věnec s dlouhou stuhou.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 51, č. 158, AMC I, č. 425.

NO: starší nález vyoraný v poli od Němčic (Červinka 1946, 175; Pochitonov 1955, 205, č. 835).

Uložení: neznámé (bývalá Červinkova sbírka).

9. Jaroslavice, okr. Znojmo

monetář M. Salvius Otho, Roma, as, 7 př. n. l.

Av.: [CAESAR AV]GVST PONT MAX [TRIBVNIC POT]; hlava Augusta doleva.

Rv.: M SALVIUS OT[HO] IIIVIR A A A F F kolem středového S C.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 75, č. 432, BMC I, 44, č. 233–234.NO: povrchový nález na poli v neznámé trati někdy mezi léty 1876–1878 (Červinka 1946, 154; Pochitonov 1955, 271–272, č. 1214).¹⁰

Uložení: neznámé (bývalá Červinkova sbírka).

10. Jihomoravský kraj

monetář M. Maecilius Tullus?, Roma, as, 7 př. n. l.

Av.: [CAESAR AVGVST PONT] MAX [TRIBVNIC POT]; hlava Augusta doprava.

Rv.: [MAECILIVS TVLLVS IIIV]IR A A A F F kolem středového S C.

AE; 8,0 g; 27,00/25,00 mm.

Ref.: RIC I², 76, č. 435?, BMC I, 43, č. 220.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2015 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2015a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

11. Jihomoravský kraj

Lugdunum, as, 1. oltářní série, 7–3 př. n. l.

Av.: CAESAR [PONT MAX]; ověncená hlava Augusta doprava.

Rv.: v exergu [RO]M ET AV[G]; po stranách dvě Viktorie na sloupech proti sobě nad průčelím lugdunského oltáře zdobeného občanskými věnci (corona civica) mezi vavřínovými keři, horní strana oltáře je lemována stylizovanými nahými mužskými postavami.

AE; – g; 26,00 mm (třetina mince odlomena).

Ref.: RIC I², 57, č. 230.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2015 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2015b).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

12. Jihomoravský kraj

Lugdunum, as, 1. oltářní série, 7–3 př. n. l.

Av.: CAESAR [PONT MAX]; ověncená hlava Augusta doprava.

Rv.: v exergu [R]OM ET AV[G]; po stranách dvě Viktorie na sloupech proti sobě nad průčelím lugdunského oltáře zdobeného občanskými věnci (corona civica) mezi vavřínovými keři, horní strana oltáře je lemována stylizovanými nahými mužskými postavami.

AE; – g; – mm (polovina mince odlomena).

Ref.: RIC I², 57, č. 230.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2012 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2012).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

13. Branišovice, okr. Brno-venkov

neurčený monetář, Roma, as, 23–6 př. n. l.

Av.: setřelý opis ... VST...; hlava Augusta doprava s obrácenou kontramarkou AVC v obdélníkovém rámečku (ligatura A a V).

Rv.: setřelý opis ... A A A... kolem středového S C.

AE; 7,761 g; 25,53/25,74 mm.

Ref.: –

NO: povrchový nález mezi lety 1952–1954 bez bližších nálezových okolností, mince byla darována Numismatickému oddělení Moravského zemského muzea v roce 1960.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200145.

14. Slavkov, okr. Uherské Hradiště

?, as, 27 př. n. l. – 14 n. l.

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: nález z roku 1938 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 215, č. 888).

Uložení: soukromá sbírka.

15. Drásov, okr. Brno-venkov

?, neznámý nominál, 27 př. n. l. – 14 n. l.

Av.: –

Rv.: –

–; – g; – mm.

Ref.: –

NO: blíže neznámý nález bez nálezových okolností (Pochitonov 1955, 215, č. 887).

Uložení: neznámé.

16. Hostákov, okr. Třebíč

?, neznámý nominál, 27 př. n. l. – 14 n. l.

Av.: –

Rv.: –

–; – g; – mm.

Ref.: –

NO: blíže neznámý nálezy bez nálezových okolností (Pochitov 1955, 262, č. 1161).

Uložení: Muzeum Vysočiny Třebíč?

3. Tiberius (14–37)

Ve srovnání s kolekcí Augustových mincí představují ražby druhého římského císaře Tiberia nalezené na Moravě pouze poloviční počet (8 ks). Tyto mince se až do středoevropského barbarika příliš nedostávaly (obr. 10, graf 1), o čemž svědčí nálezový stav i z okolních oblastí (Slovensko 8 ks, Čechy 6 ks, Dolní Rakousko 4 ks). Stříbrné nominály jsou opět v menšině. Oba dva dosud zdokumentované moravské denáry z Mikulova a Uherskohradištska (obr. 8: 1, 2) jsou navíc suberáty, tedy pouze stříbrem plátované exempláře s měděným jádrem. Jde o dobové padělky nejběžnějších Tiberiových denárů s reverzní legendou PONTIF MAXIM a sedící postavou, interpretovanou jako Livia oděná jako Pax, které byly raženy v Lugdunu, konkrétně typu RIC 26. Emise zlatých a stříbrných mincí typu PONTIF MAXIM (RIC 25–30) patří k jedněm z nejpočetnějších v rámci římského císařského mincovnictví dosahujících řádu několika milionů ražeb, které se s určitou pravidelností razily po celou dobu Tiberiova panování

v letech 14–37. Existují sice pokusy o jejich detailnější třídění do tří variant s chronologickou posloupností (BMC I = Mattingly 1965, cxxx) – oba moravské exempláře by tudíž náležely k 1. variantě s dvojitou linií pod křeslem datované do rozmezí let 16–21, ale tato klasifikace není obecně přijímána (Szaivert 1984, 29, Ann. 39). Jejich četné suberáty nebo barbarské napodobeniny potvrzují oběh mincí těchto emisí daleko za hranicemi impéria (RIC I² = Sutherland 1984, 87–88). Dvě regulérní ražby denárů RIC 26 známe pouze ze středních a východních Čech (Militký 2013, 139, 208, obr. 10: 81), na Slovensku a v Dolním Rakousku byly až na jeden sestercius nalezeny výhradně asy. Z jižních Čech údajně pochází také blíže nepopsaný depot Tiberiových aureí, z jehož obsahu známe pravděpodobně jedinou dochovanou minci (Militký 2014, 106–108).

Tiberiovy měděné mince byly v římské mincovně raženy z kvalitní mědi z jižního Španělska (Severní Almerie, Murcie), která byla nově míchána s mědí z Kypru, jejíž dovoz nahradil původní augustovská ložiska na Sardinii (Klein et al. 2004, 479). Hlavní skupinu moravských nálezů představují asy z římské mincovny. Dva exempláře z Boskovicka a neznámé jihomoravské lokality (obr. 8: 4, 6) patří do okruhu obsáhlých pamětních emisí deseti různých typů na počest císaře Augusta s titulaturou DIVVS AVGVSTVS PATER, ražených po celou dobu Tiberiovy vlády (Szaivert 1984, 37–38). Polovinu zdokumentovaných Tiberiových asů v markomansko-kvádské sídelní oblasti představují právě tyto ražby (Dick, Nebehay 1983, 358; Nowak 1983a, 361; Kolníková 2021, 237, 243). Mezi ně se časově vklíní jedna z mála stratifikovaných ražeb, as RIC 44 z germánského sídliště

Obr. 8. Mince císaře Tiberia z Moravy. 1 – Uherskohradištsko; 2 – Mikulov; 3 – Vícemilice; 4 – Boskovicko; 5 – Bulhary; 6 – Jihomoravský kraj; 7 – Hevlín. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1, 4), Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (2, 7), D. Kašparová (3), J. Beneš (5), neznámý autor (6).

Fig. 8. Coins of Tiberius from Moravia. 1 – Surroundings of Uherské Hradiště; 2 – Mikulov; 3 – Vícemilice; 4 – Surroundings of Boskovice; 5 – Bulhary; 6 – South-Moravian region; 7 – Hevlín. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1, 4), Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno (2, 7), D. Kašparová (3), J. Beneš (5), unknown author (6).

v Bulharech (obr. 8: 5) ražený mezi léty 22–23 (Beneš 1964, 120–121, tab. XI: 1). Na germánském sídlišti byl nejspíše objeven také výrazně opotřebený, a z toho důvodu blíže neurčitelný as z Hevlína (obr. 8: 7), a starší nález neznámého bronzového nominálu ze Skalice nad Svitavou (kat. č. 7). Raritou je nepochybně setřelá drobná bronzová koloniální mince (prutah), judská ražba za protektora Pontia Pilata z jeruzalémské mincovny (obr. 8: 3), která mohla být původně součástí pozdně antického depotu na germánském sídlišti ve Vícemilicích a mohla také plnit funkci aktivního platidla v rámci germánsko-římských obchodních vztahů (Kašparová 2014, 227–228, 232).

3.1 Katalog

1. Mikulov, „Nad Valtickou silnicí“, okr. Břeclav

Lugdunum, denár (suberát), 14–37 (16–21?)

Av.: TI CAESAR DIV[*I*] AVG F AVGVSTVS; ověšená hlava císaře doprava.

Rv.: PONTIF MAXIM; oděná Livie jako Pax sedící doprava na křesle s nízkými vyztuženými nohami nad dvěma horizontálními liniemi, v pravé ruce drží dlouhé žezlo a v levé ruce větvičku.

AE + Ag (měděné jádro plátované stříbrem); 2,780 g; 18,72/19,76 mm.

Ref.: RIC I², 95, č. 26, BMC I, 125, č. 34.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů dne 26. 10. 2015 bez bližších nálezových okolností (nálezce: Zdeněk Omelka – Anonym 2015c).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 694193-17/16.

2. Uherskohradištsko, okr. Uherské Hradiště

Lugdunum, denár (suberát), 14–37 (16–21?)

Av.: TI CAESAR DIVI AVG F AVGVSTVS; ověšená hlava císaře doprava.

Rv.: PONTIF MAXIM; oděná Livie jako Pax sedící doprava na křesle s nízkými vyztuženými nohami nad dvěma horizontálními liniemi, v pravé ruce drží dlouhé žezlo a v levé ruce větvičku.

AE + Ag (měděné jádro plátované stříbrem); 3,553 g; 19,05/18,95 mm.

Ref.: RIC I², 95, č. 26, BMC I, 125, č. 34.

NO: mince byla předána spolu s dalšími předměty ze Slovákého muzea v Uherském Hradišti v roce 1984 bez přesné lokalizace, někde ze širšího prostoru Uherskohradištska.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200316.

3. Boskovicko, okr. Blansko

Roma, as, 15–16

Av.: [DIVVS] AVGVST[VS PATER]; hlava císaře Augusta s paprskovitou korunou doleva, nahoře hvězda, v popředí blesk.

Rv.: po stranách S C; oděná ženská postava (Livia?) sedící doprava s nohama na stoličce, v pravé ruce drží pateru, v levé ruce dlouhé žezlo.

AE; 7,238 g; 24,27/24,90 mm.

Ref.: RIC I², 99, č. 72, BMC I, 141, č. 152.

NO: mince pochází z konvolutu antických mincí z neznámých lokalit předaných v roce 1983 z boskovického muzea do Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. H 235/2.

4. Bulhary, „Nad Cihelnou“, okr. Břeclav

Roma, as, 22–23

Av.: [T]I CAESAR DIVI AVG F AVGVST I[MP VIII]; hlava císaře doleva.

Rv.: [PONTIF] MAXIM TRIBVN POTEST XXIII kolem středového S C.

AE; 10,450 g; 30,20 mm.

Ref.: RIC I², 97, č. 44, BMC I, 133, č. 91.

NO: mince byla nalezena roku 1961 během systematického archeologického výzkumu břeclovského okresu Prehistorickým ústavem (dnes Ústav archeologie a muzeologie) FF MU v Brně a Okresním muzeem v Břeclavi (Beneš 1964, 120–121, tab. XI: 1). Uložení: neznámé.¹¹

5. Jihomoravský kraj

Roma, as, 22/23–30

Av.: [DIVVS A]VGVSTVS P[ATER]; hlava Augusta s paprskitou korunou doleva.

Rv.: v exergu [P]ROVIDE[NT], po stranách S C; průčelí oltáře se zavřenými panelovými dveřmi, nejasné ornamenty na vrcholu.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 99, č. 81, BMC I, 141, č. 146.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2007 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2013b).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

6. Hevlín, „Na Šanovsku“, okr. Znojmo

Roma, as, 14–37

Av.: ...S...; hlava císaře doleva.

Rv.: nečitelný opis kolem středového S C.

AE; 7,360 g; 27,63/26,82 mm.

Ref.: –

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z roku 2017 bez bližších nálezových okolností (nálezce: Vítězslav Freiwald).¹²

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 638781-30/17.

7. Skalice nad Svitavou, okr. Blansko

?, bronz, 14–37

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález před rokem 1927 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 863).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

8. Vícemilice, „Přední půllány, Na Sedlišti“, okr. Vyškov

Judea, Jeruzalem, prokurator Pontius Pilatus, prutah, 29–31

Av.: TIBEPIOY KAICAPOC; lituus.

Rv.: LIZ nebo LIH uvnitř věnce.

AE; 2,313 g; 14,60/14,80 mm.

Ref.: Hendin 1996, č. 649a.

NO: mince pochází z jednotlivých nálezů na germánském sídlišti od konce 19. století do 50. let 20. století (Kašparová 2014, 232, 236, obr. 1).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 169215.

4. Caligula (37–41)

Augustův pravnuk Gaius/Caligula navazoval v rámci svého mincovnictví na monetární systém svých předchůdců s hlavními mincovnami v Lugdunu a Římě. Vzhledem ke krátké, čtyřleté vládě není pestrost jeho mincí velká. Zlaté a stříbrné nominály v moravském nálezovém fondu chybí, známe pouze devět měděných mincí (obr. 10). Caligula výrazněji než jiní římscí císaři s velkým zaujetím usiloval o připomenutí a rehabilitaci svých předků – pradědečka Augusta, dědy Agrippy, rodičů Germanika a Agrippiny starší nebo sester Agrippiny, Drusilly a Julie, což se odráží ve struktuře jeho mincování z barevných kovů. Téměř 40 % vyražených bronzových mincí jsou právě tyto ražby, které jsou kombinací pamětních a rodinných typů (Hekster et al. 2014, 11, graph 2, 5–7). Není tedy překvapivé, že většina moravských nálezů (5 ks) náleží asům 3. emise, typu RIC 58 raženýmna počest Marka Vipsania Agrippy s reverzním zpodobněním Neptuna jako symbolujeho námořních vítězství u Naulochu a Actia (obr. 9: 2–4). Počátky vývoje averzního mincovního motivu Agrippy s korunou admirála je možné najít v portrétech Augusta a Agrippy na Augustových koloniálních emisích z Nemausu. Třebaže se připouští, že počátek emise Agrippových asů náleží již do pozdně tiberiovského období (cca 22–28) a v ražbě krátce pokračoval i Claudius, jsou převážně připisovány Caligulovi (RIC I² = Sutherland 1984, 89; Szaivert 1984, 46, 48–49; Kemmers 2006, 77), což bylo potvrzeno také empiricky, rentgenovo-fluorescenční komparací s jinými asy tohoto císaře (Carter, Metcalf 1988, 146–147). Caligula byl neobyčejně vojensky aktivní na rýnské hranici na podzim 39 a v létě roku 40, což vyžadovalo značnou sumu peněz. Pramennou reflexí je právě velký počet asů (včetně Agrippových) v rýnských vojenských táborech jako Vindonissa, Mainz, Vetera a Novaesium, jimiž si formou donativ zajišťoval císař loajalitu armády (Nicols 1974, 84–86). Oblíbenost této varianty asu potvrzuje i situace ve středoevropském barbariku. Tři ze šesti Caligulových mincí z dolnorakousko-slovenské oblasti jsou právě ražby pro M. Agrippu (Jedlička 2004, 79; Kolníková 2021, 237; Prohászka 2021, 98, 101).

Jedním exemplářem z Mušova, ze staré sbírky kaplana Matyáše Schappa, máme zastoupenou i rodinnou ražbu s alegorickými postavami Caligulových tří sester na rubu, tj. Agrippinou oděnou jako Securitas, Drusillou jako Concordia a Julií jako

Fortuna. Jedná se o sestercius 1. emise ražený v letech 37–38 v Římě. Po smrti Drusilly a zapojení Agrippiny a Julie do Gaeticova povstání proti Caligulovi na podzim roku 39 nebyl tento typ dále ražen (von Kaenel 1987, 150). Do stejné kategorie náleží blíže neurčený bronzový nominál z Přerova-Předmostí emitovaný pro matku Agrippinu starší (kat. č. 7). Augustově památce je potom věnovaný sestercius typu RIC 36 na reverzu s motivem chrámu božského Augusta s pravouhloú iónskou hexastýlovou strukturou s předsíní opatřenou sochami na střeše a v architrávu a girlandami v přední části potvrzený legendou DIVO AVG (obr. 9: 1).¹³ U něj je mimořádně zajímavý jeho nálezový kontext. Byl totiž uložen spolu s jinými milodary původně v dřevěné skřínce v inventáři germánského ženského žárového urnového hrobu v Žarošicích. Germánská trubkovitá spona, profilované opaskové nákončí, vědérkovitý závěsek, ale zejména římská bronzová opasková přezka s dlouhou prolamovanou destičkou a volutovitě zatočenými konci datují uložení tohoto hrobu do země někdy v průběhu druhé poloviny 1. století, tedy jen zhruba o půl století později, než byl vyražen Caligulův sestercius (Tejral 1962, 110–120, obr. 1: 3–11). Tato mince svým rubovým motivem odkazuje na zasvěcení chrámu božského Augusta v Římě v den Caligulových narozenin (31. srpna roku 37), čímž chtěl Caligula (přinášející oběť před chrámem) poukázat na příbuzenství s Augustem (Szaivert 1984, 50; von Kaenel 1987, 146, 148). Stavba chrámu Divi Augusti byla zahájena již Tiberiem nedlouho po Augustově smrti v roce 14 a dokončil ji teprve Caligula. Měla být kopií velkého Jupiterova chrámu na Kapitolu; byla vystavěna na jeho dohled, pod Palatinem, a demonstrovala tak Augustův vztah k Jupiterovi (Fishwick 1992, 252–255).

4.1 Katalog

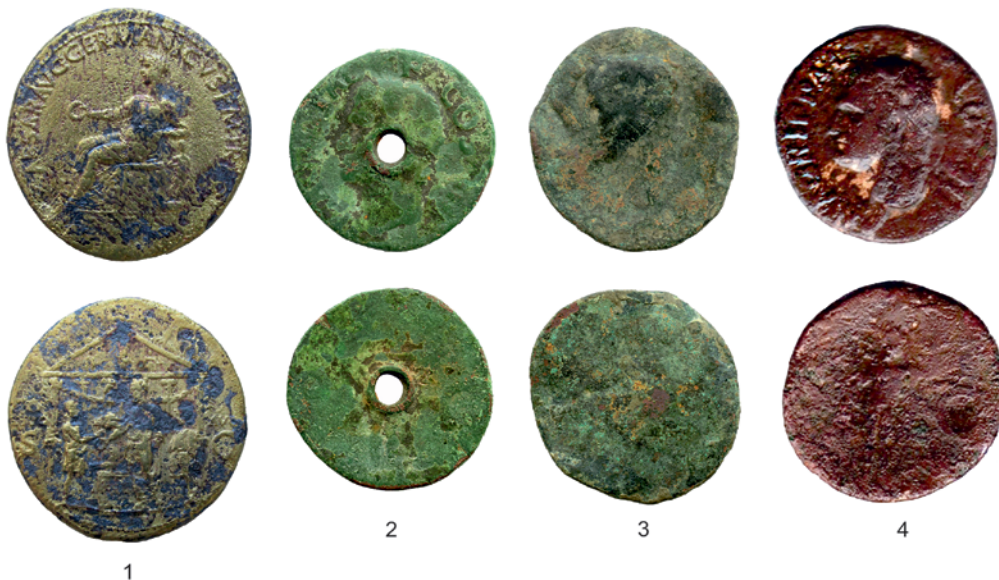
1. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, sestercius, 37–38

Av.: C CAESAR AVG GERMANICVS PON M TR POT, ověčená hlava císaře doleva.

Rv.: AGRIPPINA DRVSIILA IVLIA, v exergu S C; tři sestry Caligulovy převlečené za Securitas, Concordii a Fortunu stojící vedle sebe čelně.

AE; – g; – mm.

Obr. 9. Mince císaře Caliguly z Moravy. 1 – Žarošice; 2, 3 – Petrov; 4 – Loštice. Měřítko 1 : 1. Foto J. Langová (1), T. Zeman (2, 3), P. Kašpar (4).

Fig. 9. Coins of Caligula from Moravia. 1 – Žarošice; 2, 3 – Petrov; 4 – Loštice. Scale 1 : 1. Photo by J. Langová (1), T. Zeman (2, 3), P. Kašpar (4).

Ref.: RIC I², 110, č. 33, BMC I, 153, č. 37.

NO: starší povrchový nálezy při polních pracích ve vinohradech v 17. a 18. století, mince pochází ze sbírky mušovského kaplana Matyáše Schappa shromážděné k roku 1786 (Skutil 1927, 123; Červinka 1946, 162).

Uložení: neznámé.

2. Žarošice, „Díly u mlýna“, okr. Hodonín

Roma, sestercius, 37–38

Av.: [C] CAESAR AVG GERMANICVS P M TR [POT], v exergu [PIETAS]; Pietas v závoji sedící doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na malé oděné postavě stojící čelně na podstavci.

Rv.: DIVO – AVG, S – C po stranách hexastylového chrámu ověšeného girlandou s kvadrigou na vrcholu, před ním oděný Caligula se závojem obětuje s paterou nad oltářem, sluha vpravo vede býka k oltáři, druhý sluha po levici drží pateru.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 111, č. 36, BMC I, 153, č. 41.

NO: mince byla uložena jako milodar spolu s dalšími předměty v germánském žárovém popelnicovém hrobě z druhé poloviny 1. století, který vykopal rolník F. Bajer v roce 1945. Celý soubor získalo zlínské muzeum koupí od V. Broukala ze Žarošic v roce 1958 (přírůstkové číslo 7/58).

Uložení: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, inv. č. A 1954.

3. Petrov, „Zadní pole od Plíží“, okr. Hodonín

a)

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: [M] AGRIPPA L F COS II[I]; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; 8,158 g; 27,94/27,45 mm (provrtnatý otvor ve středu).

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů z 20. 7. 2014 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 274, tab. 78: 3).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 581.

b)

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: [M AGRIP]PA L F COS I[II]; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; 7,350 g; 28,38/30,26 mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů z 20. 7. 2014 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 274, tab. 78: 8).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 580.

4. Loštice, „Za Židovskou školou“, okr. Šumperk

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: M AGRIPPA L F COS [I]II; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; 10,14 g; 30,0/28,0 mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů před rokem 2008 bez bližších nálezových okolností (Faltýnek 2009, 327; Kašpar 2014, 83, obr. 1: 2).

Uložení: Vlastivědné muzeum v Šumperku – muzeum Mohelnice, inv. č. A 65291.

5. Znojmo, okr. Znojmo

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as, 37–41

Av.: M AGRIPPA [L F COS III]; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58, BMC I, 143, č. 161 (Tiberius).

NO: nálezy z let 1877–1878 u dolního stromořadí u bývalého Německého domu (Červinka 1946, 179; Pochitonov 1955, 273, č. 1224).

Uložení: neznámé (bývalá Červinkova sbírka).

6. Telč, „Studnický kopec“, okr. Jihlava

Roma, pro Marca Vipsania Agrippu, as?, 37–41

Av.: M AGRIPPA L F COS III; hlava Agrippy doleva s hákovitou korunou (corona navalis).

Rv.: po stranách S C; Neptun stojící doleva, v pravé ruce drží malého delfína a v levé ruce vertikální trojzubec.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 112, č. 58?, BMC I, 143, č. 161? (Tiberius).

NO: povrchový nálezy z roku 1896 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 210–211, č. 862).

Uložení: neznámé.

7. Přerov-Předmostí, okr. Přerov

Roma?, pro Agrippinu st., bronz, 37–41

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 868).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

8. Malhostovice, okr. Brno-venkov

?, bronz, 37–41

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

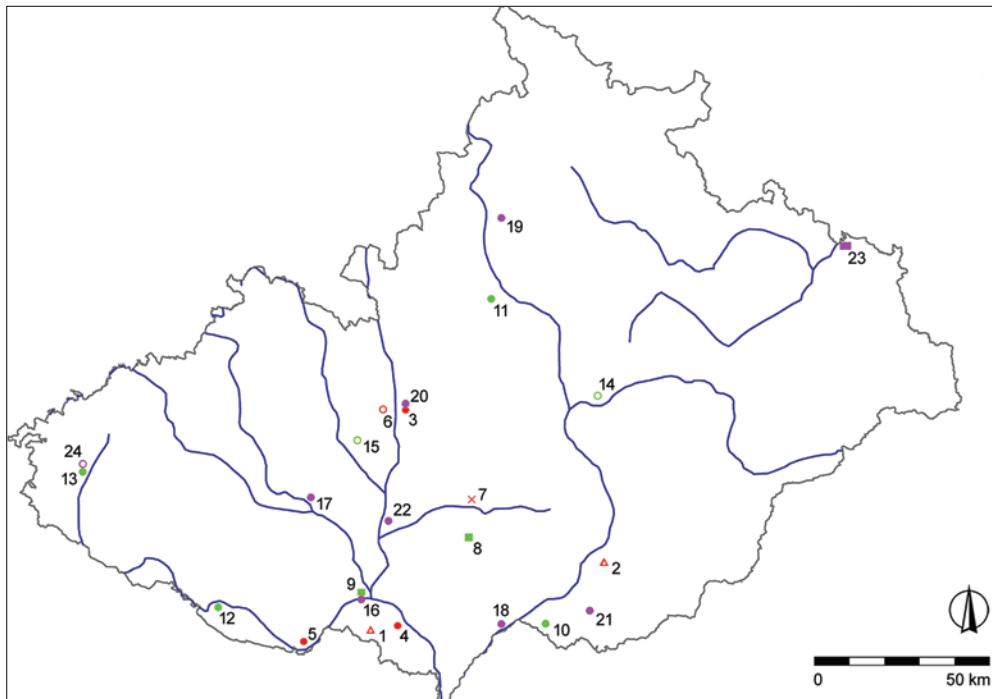
Ref.: –

NO: starší povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 865).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

5. Claudius (41–54)

Mincovníctví císaře Claudia organizačně i tematicky plynule navazuje na Caligulovo. Nálezový fond jeho mincí z Moravy kopíruje počty ražeb Tiberia a Caliguly s minimálním nárůstem o jeden až dva kusy. Opět nemáme zastoupeny zlaté či stříbrné ražby, všech 11 exemplářů představuje nominály měděné/bronzové (obr. 10). Až na dva starší blíže neurčené nominály z Telče (?) a jeden nespecifikovaný dupondius z Bohumína (kat. č. 9, 10) klasifikujeme zbylých osm kusů jako asy. Dva z nich jsou bohužel detailně neurčitelné vzhledem k jejich značné opotřebenosti. Mince z Blatnice pod svatým Antonínkem a Rajhradici (obr. 11: 5, 6) pocházející z povrchových vrstev germánských sídlišť, lze podle torzovitě dochovaných opisů na averzu s jistými pochybnostmi přiřadit Claudiovi. Málo zřetelné obrysy určitých postav reverzních obrazů s písmeny S C po stranách svědčí pro některou z emisí personifikovaných ctností nebo božstev. Masivní produkce bronzových ražeb v prvních dvou letech Claudiovy vlády do přijetí titulu Pater patriae v moravských

Obr. 10. Mince císařů Tiberia (červeně), Caliguly (zeleně) a Claudia (fialově) z Moravy. 1 – Mikulov; 2 – Uherskohradištsko; 3 – Boskovicko; 4 – Bulhary; 5 – Hevlín; 6 – Skalice nad Svitavou; 7 – Vícemilice; 8 – Žarošice; 9 – Mušov; 10 – Petrov; 11 – Loštice; 12 – Znojmo; 13 – Telč; 14 – Přerov-Předmostí; 15 – Malhostovice; 16 – Mušov; 17 – Oslavany; 18 – Hodonín; 19 – Brníčko; 20 – Boskovicko; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Rajhradice; 23 – Bohumín; 24 – Telč. 1, 2 denár suberát (prázdný trojúhelník); 3–5, 10–13, 16–22 as (plný kruh); 6, 14, 15, 24 – neznámý nominál (prázdný kruh); 7 – prutah (křížek); 8, 9 – sestercius (plný čtverec); 23 – dupondius (plný obdélník).

Fig. 10. Coins of Tiberius (red), Caligula (green) and Claudia (violet) from Moravia. 1 – Mikulov; 2 – surroundings of Uherské Hradiště; 3 – surroundings of Boskovice; 4 – Bulhary; 5 – Hevlín; 6 – Skalice nad Svitavou; 7 – Vícemilice; 8 – Žarošice; 9 – Mušov; 10 – Petrov; 11 – Loštice; 12 – Znojmo; 13 – Telč; 14 – Přerov-Předmostí; 15 – Malhostovice; 16 – Mušov; 17 – Oslavany; 18 – Hodonín; 19 – Brníčko; 20 – surroundings of Boskovice; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Rajhradice; 23 – Bohumín; 24 – Telč. 1, 2 – Denarius subaerat (empty triangle); 3–5, 10–13, 16–22 – as (full circle); 6, 14, 15, 24 – unknown denomination (empty circle); 7 – prutah (cross); 8, 9 – sestertius (full square); 23 – dupondius (full rectangle).

Obr. 11. Mince císaře Claudia z Moravy. 1 – Oslavany; 2 – Hodonín; 3 – Mušov; 4 – Boskovicko; 5 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 6 – Rajhradice. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1–5), I. Peškař (6).

Fig. 11. Coins of Claudius from Moravia. 1 – Oslavany; 2 – Hodonín; 3 – Mušov; 4 – surroundings of Boskovice; 5 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 6 – Rajhradice. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1–5), I. Peškař (6).

nálezech příliš znát není. Změnu stylu politiky deklaroval Claudius v narážce na předchozí Caligulův despotický režim emisí asů LIBERTAS AVGVSTA, jehož zástupce známe ze starší kolekce nálezů na mušovském Burgstallu (kat. č. 1). Následuje velmi oblíbená a početná série asů s reverzním zobrazením bojovné bohyně Minervy ve zbroji, s napřaženým kopím a kruhovým štítem, symbolizující císaře jako vojáka i učence v jedné osobě. Dva izolované asy z Oslavan a Hodonína (obr. 11: 1, 2) patří ještě k časným ražbám bez titulatury PP, třetí příklad z Brníčka u Uničova patří již k mladší emisi po udělení titulu Pater patriae Claudiovi (kat. č. 4). Přestože byla nalezena spolu s velkou bronzovou mincí Valentiniana II. (375–392), nelze jednoznačně určit, zda byla součástí pozdně antického depotu mincí, nebo se jedná o dva samostatné nálezy (Pochitonov 1955, 292, č. 1312). Jediným typem Claudiových pamětních ražeb na Moravě jsou dva exempláře z Mušova a Boskovicka typu RIC 106 (obr. 11: 3–4), které oslavují císařova bratra a významného vojevůdce Germanika.

Nálezy Claudiových mincí v okolních oblastech středodunajského barbarika jsou o něco početnější než na Moravě (Dolní Rakousko 12 ks, jižní a západní Slovensko 18 ks), v některých aspektech však nacházíme společné rysy (graf 1). Tím hlavním je výskyt výhradně bronzových ražeb, mezi nimiž mají převahu polovičním zastoupením asy (často právě s Minervou s kopím a štítem) nad dalšími nominály (dupondius, sestercius, quadrans). Řada zveřejněných nálezů je navíc natolik opotřebovaných a otřelých dlouhým oběhem, že není možné jejich detailnější určení.

5.1 Katalog

1. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, as, 41–42

Av.: TI CLAUDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP; hlava císaře doleva.

Rv.: LIBERTAS AVGVSTA; oděná Libertas stojící čelně s hlavou doprava, v pravé ruce drží pileus, levá ruka je natažená.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 128, č. 97, BMC I, 185, č. 145.

NO: starší povrchový nálezy mezi léty 1897–1915 bez bližších nálezových okolností (Červinka 1946, 163–164).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

2. Oslavany, okr. Brno-venkov

Roma, as, 41–42

Av.: [TI CLA]VDIVS CAESAR AV[G P M TR P IMP]; hlava císaře doleva.

Rv.: po stranách S C; Minerva v přílbě stojící doprava, pravou rukou vrhá oštěp, v levé ruce drží kruhový štít.

AE; 10,460 g; 28,10/29,72 mm.

Ref.: RIC I², 128, č. 100, BMC I, 185, č. 149.

NO: povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností, zakoupeno v roce 1959 od MUDr. Vladimíra Němečka z Velkého Meziříčí.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200143.

3. Hodonín, okr. Hodonín

Roma, as, 41–42

Av.: TI CLAUDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP; hlava císaře doleva.

Rv.: po stranách S C; Minerva v přílbě stojící doprava, pravou rukou vrhá oštěp, v levé ruce drží kruhový štít.

AE; 11,173 g; 29,49/29,39 mm.

Ref.: RIC I², 128, č. 100, BMC I, 185, č. 149.

NO: povrchový nálezy z roku 1925 bez bližších nálezových

okolností (Pochitonov 1955, 211, č. 866).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200239.

4. Brníčko, okr. Šumperk

Roma, as, 42–43

Av.: TI CLAUDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP P P; hlava císaře doleva.

Rv.: po stranách S C; Minerva v přílbě stojící doprava, pravou rukou vrhá oštěp, v levé ruce drží kruhový štít.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 130, č. 116, BMC I, 192, č. 206–207.

NO: starší nálezy před rokem 1943 v bývalé cihelně bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 292, č. 1312).

Uložení: neznámé.

5. Mušov, okr. Břeclav

Roma, as, 50–54

Av.: GERMANICVS CAESAR TI AVG [F DIVI AVG N]; hlava Germanika doprava.

Rv.: [TI CLAUDIVS CAESAR AVG GERM P M TR P IMP P P] kolem středového S C.

AE; 8,536 g; 29,43/27,45 mm.

Ref.: RIC I², 129, č. 106, BMC I, 193, č. 218.

NO: povrchový nálezy bez bližších nálezových okolností, který daroval pan Heger z Mušova do mikulovského muzea, mince byla převodem v roce 1979 získána do Numismatického oddělení Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200215.

6. Boskovicko, okr. Blansko

Roma, as, 50–54

Av.: nečitelný opis; hlava Germanika (?) doprava.

Rv.: nečitelný opis kolem středového S C.

AE; 7,616 g; 28,44/26,39 mm.

Ref.: RIC I², 129, č. 106?, BMC I, 193, č. 218?.

NO: mince pochází z konvolutu antických mincí z neznámých lokalit předaných v roce 1983 z boskovického muzea do Numismatického oddělení Moravského zemského muzea.

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. H 235/3.

7. Blatnice pod svatým Antonínkem, „Díly“, okr. Hodonín

Roma, as, 41–54

Av.: ...VDI... ...AR; hlava císaře doprava.

Rv.: nečitelný opis, S – C po stranách; stojící postava?.

AE; 8,540 g; 25,98/25,55 mm.

Ref.: –

NO: povrchový nálezy pomocí detektoru kovů mezi léty 2010–2012 bez bližších nálezových okolností (Zeman 2017a, 46, 206, tab. 1: 8).

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 582.

8. Rajhradice, okr. Brno-venkov

Roma, as, 41–54

Av.: ...AVGVST...; hlava císaře doleva.

Rv.: opis zcela nečitelný; nezřetelná postava?

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: povrchový nálezy z roku 1952 na germánském sídlišti na svahu za starou klášterní sýpkou (Pochitonov 1955, 212, č. 869; Peškař 1964, 191).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

9. Bohumín, okr. Karviná

Roma, dupondius, 41–54

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 211–212, č. 868a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

10. Telč?, okr. Jihlava

?, 2x neznámý nominál, 41–54

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

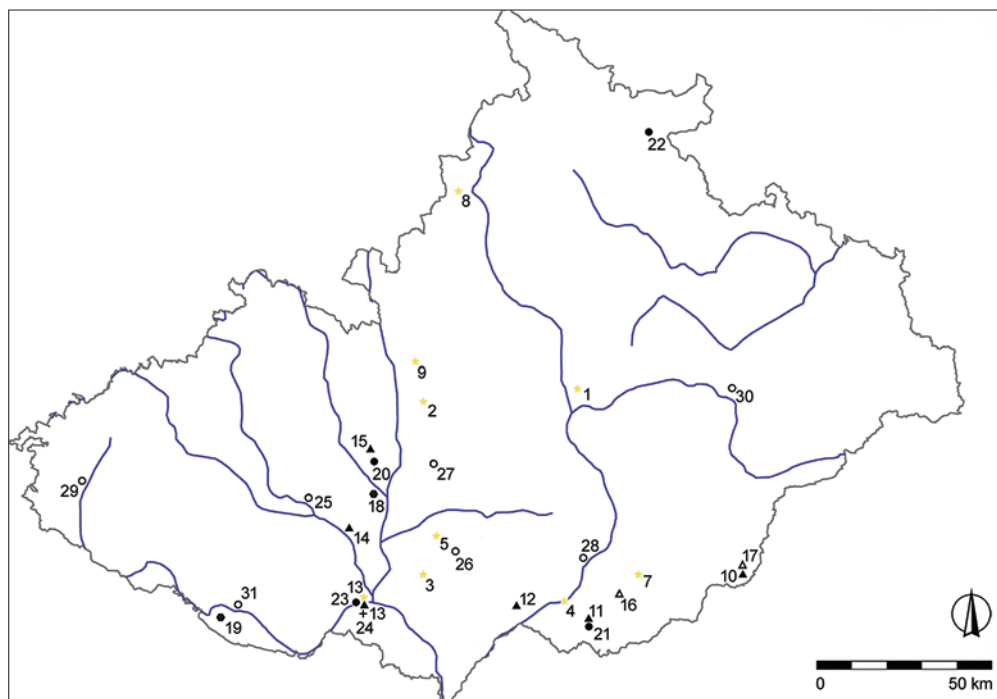
NO: povrchový nález z 80. let 19. století bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 287, č. 1294).

Uložení: neznámé.

6. Nero (54–68)

Poslední císař julsko-klaudijské dynastie má na Moravě největší početní zastoupení mincí (41 ks). Oproti všem předchozím emitentům vykazuje skladba jeho ražeb úplně jinou strukturu (obr. 12). Bronzové nominály nejsou tak dominantní v porovnání s mincemi z jiných kovů, ale ražby jsou téměř rovnoměrně rozděleny na třetiny (9 zlatých, 14 stříbrných a 12 bronzových mincí včetně billonových a 6x neznámý nominál).

Zejména je nápadná již vícekrát v literatuře komentovaná koncentrace Neronových aureí v barbariku severně od středního Dunaje (Sejbal ml. 1989). Právě území Moravy s devíti, příp. jedenácti exempláři je epicentrem jejich výskytu mezi germánskými kmeny.¹⁴ V sousedních oblastech středoevropského barbarika bylo zachyceno o něco méně aureí císaře Nerona: na jihozápadním Slovensku (Rajtár 2013, 128, Abb. 1) a v Polsku (Ciołek 2014, 330, tab. 1) po šesti kusech, v Čechách (Militký 2013, 137; Droberjar, Jarůšková 2018, 656) a v Dolním Rakousku (Mitscha-Märheim 1965–1967, 8; Jedlička 2004, 76) pouze po dvou kusech. Tři z moravských aureí nelze blíže určit, protože se jedná o staré, blíže nepopsané objevy (kat. č. 7–9). Všech zbylých osm exemplářů jsou poreformní ražby Nerova čtvrtého konzulátu z římské mincovny. Nejstaršími reverzními typy 2. emise z let 64–65 (RIC I² = Sutherland 1984, 145) jsou AVGVSTVS GERMANICVS ražené na počest vítězství G. Domitia Corbula nad Parthy v Arménii v roce 63 (obr. 13: 1) a CONCORDIA AVGVSTA jako aklamace harmonického sňatku Nera s Poppeou Sabinou (obr. 13: 2). Následuje početná série ražeb oslavující ceremoniální uzavření dveří Janusova chrámu na znamení míru v roce 65 (obr. 13: 3). Nejpočetnější sadu aureí na Moravě (3 ks) však reprezentují typy RIC 52 (IVPPITER CVSTOS) dedikované Jupiterovi-ochránci po císařově úniku z připravovaného Pisonova spiknutí (obr. 13: 4, 5). Mladší emise aureí z let 65–66 reprezentuje exemplář z mušovského Burgstallu (kat. č. 6) se zpodobněním Salus (personifikace spásy), tedy paralelní variace k Jupiterovým aureím, raženým po zažehnání Pisonova spiknutí a připomínajícím stavbu chrámu bohyně Salus v roce 65 (RIC I² =

Obr. 12. Mince císaře Nera z Moravy. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Kobeřice; 6 – Mušov; 7 – Uherský Brod; 8 – Štíty; 9 – Zadní Arnoštov; 10 – Brumov-Bylnice; 11 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 12 – Vacenovice; 13 – Mušov; 14 – Dolní Kounice; 15 – Moravské Knínice; 16 – Vlčnov-Dolní Němč; 17 – Brumov-Bylnice; 18 – Brno-Bosonohy; 19 – Znojmo – okolí; 20 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Holčovice-Hejnov; 23, 24 – Mušov; 25 – Oslavany; 26 – Archlebov; 27 – Holštejn; 28 – Staré Město; 29 – Telč; 30 – Lešná; 31 – Dobšice. 1–9 – Aureus (hvězdička); 10–15 – denár (plný trojúhelník); 16, 17 – denár suberát (prázdný trojúhelník); 18, 19 – billonová tetradrachma (šestiúhelník); 20–23 – as (plný kruh); 24 – semis (křížek); 25–31 – neznámý nominál (prázdný kruh).

Fig. 12. Coins of Nero from Moravia. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Koberice; 6 – Mušov; 7 – Uherský Brod; 8 – Štíty; 9 – Zadní Arnoštov; 10 – Brumov-Bylnice; 11 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 12 – Vacenovice; 13 – Mušov; 14 – Dolní Kounice; 15 – Moravské Knínice; 16 – Vlčnov-Dolní Němč; 17 – Brumov-Bylnice; 18 – Brno-Bosonohy; 19 – surroundings of Znojmo; 20 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 21 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 22 – Holčovice-Hejnov; 23, 24 – Mušov; 25 – Oslavany; 26 – Archlebov; 27 – Holštejn; 28 – Staré Město; 29 – Telč; 30 – Lešná; 31 – Dobšice. 1–9 – Aureus (star); 10–15 – denarius (full triangle); 16, 17 – denarius subaerat (empty triangle); 18, 19 – billon tetradrachm (hexagon); 20–23 – as (full circle), 24 – semis (cross), 25–31 – unknown denomination (empty circle).

Sutherland1984, 146). Nový nález z českomoravského pomezí s reverzním motivem kopulovitého hexastylového chrámu bohyně Vesty odkazuje na přestavbu této svatyně po ničivém požáru Říma v roce 64.

Hromadné nálezy zlatých mincí z 1. století patří obecně k velmi vzácným nálezovým situacím. Možnou motivaci pro jejich ukládání ukázal depot 38 aureí Tiberia, Claudia a Nerona ze Savarie, římské kolonie veteránů, který byl svým majitelem (vojákem/obchodníkem?) ukryt někdy na přelomu let 62/63 z obavy podstoupit výměnu starších kvalitních ražeb nařízením Neroovy mincovní reformy. Je však možné, že soubor předreformních mincí byl sbírán delší dobu a toto malé jmění bylo ukryto do země až v 80. letech 1. století, kdy byla Savarie postižena Domitiánovými válkami s Germány (Torbágyi 2020, 508–509, Fig. 1, 3). Obdobná, poněkud mladší situace, se nedávno objevila přímo v barbariku, na jihozápadním Slovensku. Zde hromadně nalezené tři aurei v Jalšové (1× Galba a 2× Vespasianus) a jeden

aureus Vespasiána v Senci byly relativně krátce v oběhu, mírně opotřebením svědčí o jejich brzkém uložení do země. Stejně jako v případě aureí Nerona by jejich deponování mohlo souviset s o něco málo pozdějším kontextem, např. s Domitiánovými válkami s Kvádý za účasti i Markomanů v letech 89–93 nebo občasnými vojenskými konfrontacemi v průběhu první poloviny 2. století (Budaj, Militký 2011, 157). S nejčasnějším datem přílivu Neronových aureí na Moravu počítá J. Sejbal ml., který jejich přítomnost vysvětluje jako podíl na válečné kořisti s vazbou na účast Kvádů ve Vespasiánově vojsku za občanské války v Římě proti Vitelliovi, zejména v rozhodující fázi v bitvě u Bedriaca a při vyplenění Cremony roku 69 (Sejbal ml. 1989, 2). Nápadný výskyt aureí Nerona, ale i Vespasiána, Tita nebo Domitiana na Moravě,¹⁵ v Dolním Rakousku (aureus Titus pro Divus Vespasianus z Ringelsdorfu – Schmidt 1992, 503 a aureus Vespasiána z Katzelsdorfu – Jedlička 2004, 76) a na jihozápadním Slovensku (nově také aureus Vespasiána pro Tita na lokalitě Kostolište

Obr. 13. Aurei císaře Nera z Moravy. 1 – Majetín; 2 – Knínice; 3 – Boleradice; 4 – Veselí nad Moravou; 5 – Zadní Arnoštov. Měřítko 2 : 1. Foto T. Zeman (1, 3), D. Kašparová (4), V. Skálová (2, 5).

Obr. 14. Denáry císaře Nera z Moravy. 1 – Vlčnov-Dolní Němčí; 2 Brumov-Bylnice; 3 – Znojemsko; 4–6 Jihomoravský kraj. Měřítka 2 : 1. Foto T. Zeman (1, 2), Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i. (3), neznámý autor (4–6).

Fig. 14. Denarii of Nero from Moravia. 1 – Vlčnov-Dolní Němčí; 2 – Brumov-Bylnice; 3 – surroundings of Znojmo; 4–6 South-Moravian region. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman (1, 2), Czech Academy of Sciences, Institute of Archaeology, Brno (3), unknown authors (4–6).

– Elsček, Sedlmayer 2022, 147–150, Abb. 2: 9) v blízkosti římských vojenských pozic během markomanských válek vybízí některé autory dávat tyto zlaté ražby do souvislosti s pohybem římské armády na barbarském území v poslední třetině 2. století, jakožto podíl z kořisti či dary pro germánskou nobilitu (Militký 2013, 71–72; Rajtár 2013, 129; Droberjar, Jarůšková 2018, 657, 660; Elsček, Sedlmayer 2022, 149). Poslední interpretace je všeobecně přijímaná jako nejpravděpodobnější, i když v konkrétních případech nelze časovou spojitost spolehlivě doložit (Militký 2019, 221).

Jak vyplývá z výše uvedeného přehledu, mezi Neronovými mincemi na Moravě převažují stříbrné denáry, příp. jejich suberáty. Všechny mají reverzní motivy shodné s aurei, tyto emise byly totiž raženy paralelně ve zlatě i ve stříbře. Důležitý je také jejich nálezový kontext, často se nachází přímo na germánských sídlištích (Vlčnov – Dolní Němčí, Blatnice pod svatým Antonínkem, Vacenovice, Znojemsko, ale také Bratislava-Trnávka,

Bernhardsthal, Drösing, Ringelsdorf, Enzersfeld); dva kusy byly obsaženy v denárovém depotu v Brumově-Bylnici, uloženém v době markomanských válek,¹⁶ a dva denáry pochází z areálu římské vojenské základny na Mušově. Na Slovensku se analogicky objevil jeden Neronův denár v okolí římského tábora v Iži (Mínavičová 1970, 86). Emise denárů z let 64–65 zastupuje jeden suberát typu AVGVSTVS GERMANICVS (obr. 14: 1) doplněný čtyřmi exempláři a jedním suberátem velmi oblíbené varianty RIC 53 (IVPPITER CVSTOS), svázané s Neronovou štědrostí vůči armádě (obr. 14: 2–6). Mladší emise z let 65–66 je doložena jedním denárem a jedním suberátem s motivem na trůnu sedící Salus (obr. 15: 1, 2) a jedním denárem s chrámem bohyně Vesty (obr. 15: 3). V denárovém sortimentu na Moravě byly zdokumentovány také ražby následující emise z let 66–67 se Salus nebo Jupiterem na trůnu z Mušova (kat. č. 19, 20) a jedním exemplářem z neznámé jihomoravské lokality, i nejmladší emise z let 67–68 s Neronovi uděleným titulem Pater patriae

(obr. 15: 4). Zbylé dva denáry z Dolních Kounic a Moravských Knínic nedisponují dostatečnými indiciemi k jejich bližšímu určení (kat. č. 22, 23). Popsaný počet i sortiment moravských denárů císaře Nera dobře koresponduje se situací v sousedních regionech markomansko-kvádské sídelní oblasti, jak dolnorakouským s devíti exempláři výhradně z germánských sídlišť potvrzujícími oblibu emisí IVPPI TER CVSTOS a SALVS, tak jihozápadoslovenským se dvěma jednotlivými denáry z Bratislavy-Trnávky a Iži a osmi zástupci v depotu z Vyškovic nad Ipľom.¹⁷ Naopak východoslovenský region s ambivalentními vazbami na dáckou i przeworskou kulturní oblast přináší pouze dva denáry obsažené v hromadném nálezu z Prešova.

Obr. 15. Denáry císaře Nera z Moravy. 1 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 2 – Brumov-Bylnice; 3 – Vacenovice; 4 – Jihomoravský kraj. Měřítka 2 : 1. Foto T. Zeman (1–3), neznámý autor (4).

Fig. 15. Denarii of Nero from Moravia. 1 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 2 – Brumov-Bylnice; 3 – Vacenovice; 4 – South-Moravian region. Scale 2 : 1. Photo by T. Zeman (1–3), unknown author (4).

Neronovy bronzové nominály z Moravy vykazují poměrně pestrou skladbu. Exoticky působí dvě egyptské billonové tetradrachmy z mincovny v Alexandrii, nalezené společně v Brně-Bosonohách (drobný hromadný nález?). Tento nominál obsahující do 16 % stříbra vrátila do oběhu Tiberiova reforma na přelomu let 19/20 (před ní naposledy ražen za Kleopatry VII.), a zřejmě představoval ekvivalent římského denáru či řecké drachmy určený výhradně pro lokální egyptský peněžní trh (Skowronek 1998, 10–11; Militký 2005, 12). Starší ražba z let 64–65 zobrazuje na reverzu orla jako symbol královské moci (obr. 16: 2). Mladší alexandrijská tetradrachma z let 65–66 nese rubní motiv personifikované Alexandrie – ženskou bustu s pokrývkou hlavy ze sloní kůže symbolizující polohu města v Africe, a zkratku L IB odkazující na dvanáctý rok vlády císaře (obr. 16: 3). Třetí egyptskou billonovou tetradrachmou je nález z okolí Znojma, ražený v Alexandrii v třináctém roce Neronovy vlády v letech 66–67 (viz zkratka LII na averzu), zobrazující na reverzu podobiznu Tiberia (kat. č. 27). Právě během čtyř posledních let Neronovy vlády lze pozorovat zvýšenou produkci tetradrachem v Alexandrii jako reakci na stažení starších Ptolemaiovských mincí z oběhu (Skowronek 1998, 11). Dosud však není jasné, zda tyto mince v barbariku souvisejí s dobovým kontextem. Většina autorů se kloní spíše k jejich pozdějšímu dovozu jako staršího oběživa v průběhu druhé poloviny 3. století a počátku 4. století, v době největší kulminace přílivu egyptských mincí spolu se severoafrickou terrou sigillatou Chiara do středoevropského prostoru skrze obchodní trhy panonských provincií, jako finanční hotovosti přesunutých vojenských jednotek či kolonistů přesídlených z Egypta do Panonie (Nemeškalová-Jiroudková 1958a, 57–61; Jančo 2002, 23–25; Militký 2005, 11–13).

Volnou připomínku slavného vítězství císařského vojévůdce G. Domitia Corbulona z roku 63 v dlouholeté parthské válce o Arménii mohou představovat emise asů s reverzním námětem letící bohyně Viktorie s kruhovým štítem s nápisem SPQR, které byly raženy v mincovně v Římě a Lugdunu (BMC I = Mattingly 1965, clxxx). Po jednom exempláři z každé mincovny je máme doloženy z Brna-Ivanovic či Kuřimi (obr. 16: 1) a z Holčovic-Hejnova (obr. 16: 5). Stejněho typu mohou být také setřelé mince s nekompletně dochovanými opisy a pouze obrysově identifikovatelnými reverzními obrazy z Mušova (kat. č. 30) a Blatnice pod svatým Antonínkem (kat. č. 28). Poslední jmenovaná mince má vpravo od hlavy císaře výrazné obdélníkové pole s velmi špatně dochovanou, a tudíž dnes nečitelnou kontramarkou (obr. 16: 4). Jediná Neronova drobná bronzová mince (semis) je uváděna z mušovského Burgstallu (Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902). Jedná se o emisi na počest velkolepých rétorských, poetických, hudebních a sportovních her (neronií) konaných v Římě jednou za pět let, založených císařem v roce 60. Odkazuje na ně také reverzní motiv těchto nominálů s věncem pro vítěze a urnou pro hlasy porotců (BMC I = Mattingly 1965, clxxx). Kolekcí moravských jednotlivých nálezů doplňují bližší nepopsané starší objevy Neronových bronzových nominálů z Oslavan, Archlebova, Holštejna a Starého Města (kat. č. 32–35). Nálezy Neronových bronzových mincí na Moravě, v Dolním Rakousku a jihozápadním Slovensku (graf 1) jsou srovnatelné co do pestrosti nominálů (z určených ražeb jsou zastoupeny dupondie, sestercie i asy), co do počtu je však slovenská kvádská oikumena dominující (17 ks).

Obr. 16. Bronzové nominály císaře Nera z Moravy. 1 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 2, 3 – Brno-Bosonohy; 4 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 5 – Holčovice-Hejnov. Měřítko 1 : 1. Foto T. Zeman (1–4), M. Daňhel (5).

Fig. 16. Bronze denominations of Nero from Moravia. 1 – Brno-Ivanovice / Kuřim; 2, 3 – Brno-Bosonohy; 4 – Blatnice pod svatým Antonínkem; 5 – Holčovice-Hejnov. Scale 1 : 1. Photo by T. Zeman (1–4), M. Daňhel (5).

6.1 Katalog

1. Majetín, „Na Panském“, okr. Olomouc

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR; ověččená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTVS GERMANICVS; Nero stojící čelně, oděný v tóze s paprscitou korunou na hlavě, v pravé ruce drží větvíčku, v levé ruce Viktorii na glóbu.

Au; 6,954 g; 18,23/17,76 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 46, BMC I, 208, č. 56.

NO: povrchový nález z roku 1905 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 214, č. 886; Sejbal ml. 1989, 3).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200088.

2. Knínice, „Pastvisko“, okr. Blansko

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověččená hlava císaře doprava.

Rv.: CONCORDIA AVGVSTA; oděná Concordia sedící doleva s nohama na stoličce, v pravé ruce drží pateru a v levé ruce roh hojnosti.

Au; 7,08 g; 17,0/18,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 48, BMC I, 209, č. 61.

NO: povrchový nález z let 1939–1940 při vláčení pole při cestě od Sudic (Pochitonov 1955, 214, č. 884; Sejbal ml. 1989, 2; Drobberjar, Jarůšková 2018, 655–656, obr. 2).

Uložení: soukromá sbírka M. Martinka, Knínice.

3. Boleradice, okr. Břeclav

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO [CAESAR AV]GVSTVS; ověččená hlava císaře doprava.

Rv.: [IANVM CLVSIT PACE P R TERRA MA]RIQ PARTA; zavřené dveře chrámu boha Januse.

Au; 4,876 g; 15,09/14,78 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 50, BMC I, 209, č. 64.

NO: povrchový nález z roku 1890 na poli pod hradem, minci získal I. L. Červinka od odborného učitele Vojtěcha Schierla z Hustopečí (Pochitonov 1955, 213–214, č. 881; Sejbal ml. 1989, 2).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200238.

4. Veselí nad Moravou, „Rybníček“, okr. Hodonín

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověččená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPPIETER CVSTOS; do pasu nahý Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk a v levé ruce dlouhé žezlo.

Au; 7,233 g; 18,39/17,97 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 52, BMC I, 209, č. 67.

NO: povrchový nález okolo roku 1920 bez bližších nálezových okolností (Sejbal ml. 1989, 3; Kašparová 2017, 4–5).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200167.

5. Kobeřice, „Přední pozemky“, okr. Vyškov

Roma, aureus, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčená hlava císaře doprava.
Rv.: IVPITER CVSTOS; do pasu nahý Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk a v levé ruce dlouhé žezlo.

Au; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 52, BMC I, 209, č. 67.

NO: povrchový nález z roku 1909 na germánském sídlišti bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 214, č. 883; Sejbal ml. 1989, 3).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

6. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, aureus, 65–66

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčená hlava císaře doprava.
Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na opěrci trůnu.

Au; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 59, BMC I, 211, č. 87.

NO: povrchový nález před rokem 1786 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 240, č. 1029; Sejbal ml. 1989, 3).

Uložení: neznámé.

7. Uherský Brod, okr. Uherské Hradiště

Roma, aureus, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Au; – g; – mm.

Ref.: –

NO: povrchový nález před rokem 1901 bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 878; Sejbal ml. 1989, 5).

Uložení: neznámé.

8. Štítý, okr. Šumperk

Roma, aureus, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Au; – g; – mm.

Ref.: –

NO: mince byla nalezena ve 40. letech 19. století vyplavená na povrch při bouřce (Pochitonov 1955, 213, č. 880; Sejbal ml. 1989, 5).

Uložení: neznámé.

9. Jižní Morava

Roma, aureus, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Au; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezových okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 879; Sejbal ml. 1989, 5).

Uložení: neznámé.

10. Vlčnov-Dolní Němčí, „Pajsarůvka“, okr. Uherské Hradiště

Roma, denár, suberát, 64–65

Av.: [NERO] CAESA[R]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: AVGVSTVS GERMANICVS; Nero oděný do tógy s paprsčitou korunou stojící čelně, v pravé ruce drží ratolest a v levé ruce Viktorii na glóbu.

Ag; 2,815 g; 17,74/18,74 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 47, BMC I, 209, č. 60.

NO: povrchový nález na germánském sídlišti z roku 2018 bez

bližších nálezových okolností.

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

11. Brumov-Bylnice, pod vrchem Kubovec, okr. Zlín

Roma, denár, 64–65

Av.: NERO CAESA[R A]VGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IV[PPITER CVSTOS]; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; 2,476 g; 17,80/16,16 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: mince byla obsažena v depotu 192 ks denárů, který byl objeven v roce 2017 pomocí detektoru kovů několika neznámými nálezci.

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

12. Znojensko, okr. Znojmo

Roma, denár, 64–65

Av.: [NERO] CAESAR AVGV[S]TVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: [IVPPITER] CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; – g; 17,59/16,89 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů z 30. 10. 2014 na germánském sídlišti bez bližších nálezových okolností (nálezci: Jan a Vladimír Oulehlovi – Anonym 2014; Komoróczy et al. 2022, 21).

Uložení: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., ev. č. 657531-30/15.

13. Jihomoravský kraj

Roma, denár, 64–65

Av.: [NERO CAESAR] AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPITER CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; – g; 16,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2021 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2021).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

14. Jihomoravský kraj

Roma, denár, 64–65

Av.: NERO CAESAR [AVGVSTVS]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPITER CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; 2,80 g; 18,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2015 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2016a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

15. Jihomoravský kraj

Roma, denár, suberát, 64–65

Av.: NERO CAESAR AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: IVPITER CVSTOS; do pasu obnažený Jupiter sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží blesk, v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; – g; 19,0 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 53, BMC I, 210, č. 74.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2016 bez bližších nálezových okolností (Anonym 2016b).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

16. Blatnice pod svatým Antonínkem, „Díly“, okr. Hodonín

Roma, denár, 65–66

Av.: [NERO CAESAR] AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; 2,704 g; 18,70/17,70 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 60, BMC I, 212, č. 90.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů uskutečněný mezi lety 2012–2014 na germánském sídlišti bez bližších nálezo-
vých okolností (Zeman 2017a, 206, tab. 1: 9)

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

17. Brumov-Bylnice, pod vrchem Kubovec, okr. Zlín

Roma, denár, suberát, 65–66

Av.: [NERO CAESAR] AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; 2,250 g; 16,91/17,18 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 60, BMC I, 212, č. 90.

NO: mince byla obsažena v depotu 192 ks denárů, který byl objeven v roce 2017 pomocí detektoru kovů několika neznámými nálezcí.

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

18. Vacenovice, „Růdník“, okr. Hodonín

Roma, denár, 65–66

Av.: NERO CAESAR AVGVST[VS]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: VE[STA]; kopulovitý hexastylový chrám se čtyřmi schody, uvnitř oděná Vesta sedící čelně na trůnu s hlavou doleva, v pravé ruce drží pateru a v levé ruce dlouhé žezlo.

Ag; 2,964 g; 17,91/16,13 mm.

Ref.: RIC I², 153, č. 62, BMC I, 213, 104.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů uskutečněný v roce 2012 na germánském sídlišti bez bližších nálezo-
vých okolností (Zeman 2017a, 322, tab. 119: 18).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

19. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, denár, 66–67

Av.: IMP NERO CAESAR AVGVSTVS; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 154, č. 67, BMC I, 212, č. 96.

NO: starší povrchový nález při polních pracích ve vinohradech v 17. a 18. století, mince pochází ze sbírky mušovského kaplana Matyáše Schappa shromážděné k roku 1786 (Červinka 1946, 162).

Uložení: neznámé.

20. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, denár, 66–67

Av.: IMP NERO CAESAR AVGVSTVS; ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: nečitelný opis; nezřetelná sedící postava na trůnu doleva.

Ag; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 154, č. 64/67.

NO: starší povrchový nález mezi lety 1897–1915 bez bližších nálezo-
vých okolností (Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

21. Jihomoravský kraj

Roma, denár, 67–68

Av.: [IMP NERO CAESAR] AVG [P P]; vousatá ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: v exergu SALVS; oděná Salus sedící na trůnu doleva, v pravé ruce drží pateru, levá ruka spočívá na boční opěrce trůnu.

Ag; – g; 17,0 mm

Ref.: RIC I², 154, č. 71, BMC I, 212, č. 98.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2021 bez bližších nálezo-
vých okolností (Anonym 2015d).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

22. Dolní Kounice, okr. Brno-venkov

Roma, denár, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Ag; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 872).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

23. Moravské Knínice, okr. Brno-venkov

Roma, denár, 54–68

Av.: –

Rv.: –

Ag; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 876).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

24. Brno-Ivanovice, okr. Brno-město / Kuřim, okr. Brno-venkov

Roma, as, 64–65

Av.: IMP NERO CAESAR AVG GERM; ověčená hlava císaře doprava.

Rv.: po stranách S C; Viktorie letící doleva držící v obou rukou kruhový štít s nápisem SPQR.

AE; 11,655 g; 27,42/26,56 mm.

Ref.: RIC I², 171, č. 351, BMC I, 247, č. 246.

NO: starší povrchový nález z roku 1920 na poli v mlázích směrem ke Kuřimi bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 214, č. 882, 885).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200240.

25. Brno-Bosonohy, okr. Brno-město

Alexandria, billonová tetradrachma, 64–65

Av.: ΝΕΡΩ ΚΑΙ ΑΥ ΚΑΙ Σ ΕΒ ΓΕΡ; hlava císaře s paprskovitou korunou doprava, aegis na levém rameni.

Rv.: ΑΥ-[ΤΟΚΡΑ]; orel se sklopenými křídly stojící doleva na blesku, palmová ratolest přes vzdálenější křídlo, v levém poli ΛΙΑ.

AE+Ag; 12,985 g; 23,66/23,40 mm.

Ref.: Dattari 1901, č. 270; BMC Alexandria, 20, č. 165; RPC I, č. 5283.

NO: starší povrchový nález z roku 1909 bez bližších nálezo-
vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 870).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200057.

26. Brno-Bosonohy, okr. Brno-město

Alexandria, billonová tetradrachma, 65–66

Av.: ΝΕΡΩ ΚΑΑΥ ΚΑΙΣ ΣΕΒ [ΓΕΡ]; hlava císaře s paprskovitou korunou doprava, aegis na levém rameni.

Rv.: ΑΥΤΟ-ΚΡΑ; busta Alexandrie doprava s pokrývkou hlavy ze sloní kůže, v pravém poli LIB.

AE+Ag; 13,111 g; 23,97/23,84 mm.

Ref.: Dattari 1901, č. 204; BMC Alexandria, 20, č. 163; RPC I, č. 5289.

NO: starší povrchový nález z roku 1909 bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 870).

Uložení: Moravské zemské muzeum, Numismatické oddělení, inv. č. 200051.

27. Znojmo – okolí, okr. Znojmo

Alexandria, billonová tetradrachma, 66–67

Av.: [ΝΕΡΩ ΚΑΑΥ] ΚΑΙΣ ΣΕΒ ΓΕΡ ΑΥ; hlava císaře s paprskovitou korunou doleva, v levém poli ΛΙΓ.

Rv.: ΤΙΒΕΡΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡ; hlava Tiberia s vavřínovým věncem doprava.

AE+Ag; 12,012 g; 24,00 mm.

Ref.: Dattari 1901, č. 185; BMC Alexandria, 15, č. 114–115;

RPC I, č. 5295.

NO: starší povrchový nález kolem roku 1941 v blízkém okolí Znojma učiněný synem Karla Polesného, ředitele znojemského gymnázia (Nemeškalová-Jiroudková 1958b, 337).

Uložení: soukromá sbírka J. Dobiáše, Praha.

28. Blatnice pod svatým Antonínkem, „Díly“, okr. Hodonín

Roma, as, 65–68

Av.: [ΝΕΡΩ] CAESAR AV – G [GERM IMP]; ověncená hlava císaře doprava, v pravém poli nečitelná kontramarka.

Rv.: po stranách S C; Viktorie letící doleva držící v obou rukou kruhový štít s nápisem SPQR?

AE; 7,830 g; 27,12/25,52 mm.

Ref.: RIC I², 169, č. 312?; BMC I, 246, č. 241?.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů mezi lety 2010–2012 bez bližších nálezo- vých okolností (Zeman 2017a, 46, 206, tab. 1: 7).¹⁸

Uložení: Obecní muzeum Ostrožská Lhota, inv. č. 583.

29. Holčovice-Hejnov, okr. Bruntál

Lugdunum, as, 64–68

Av.: [IMP ΝΕΡΩ CAESAR AV] G P MAX [TR POT] P P; hlava císaře doprava.

Rv.: po stranách S C; Viktorie letící doleva držící v obou rukou kruhový štít s nápisem SPQR.

AE; 7,980 g; 27,50/28,00 mm.

Ref.: RIC I², 182, č. 545?; BMC I, 276, č. 389?.

NO: povrchový nález pomocí detektoru kovů před rokem 2019 v lesním prostředí v mělkém sedle v nadmořské výšce 645 m, 1,5 km severně od kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Holčovicích (Daňhel 2019, 216).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

30. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, as, 54–68

Av.: N[ER]O AVG GER/CAES...; hlava císaře doprava.

Rv.: po stranách S C; ženská postava.

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález mezi lety 1897–1915 bez bližších nálezo- vých okolností (Skutil 1927, 122; Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

31. Mušov, „Burgstall“, okr. Břeclav

Roma, semis, 62–68

Av.: ΝΕΡΩ CAES AVG IMP; ověncená hlava císaře doprava.
Rv.: CER QVINQ ROM CO, v exergu S C; obětní stůl čelně a doprava s urnou vlevo a věncem vpravo, na čelním panelu basrelief dvou sfing nebo gryfů hlavami proti sobě, u nohy stolu leží kruhový štít.

AE; – g; – mm.

Ref.: RIC I², 164, č. 228; BMC I, 251, č. 265.

NO: starší povrchový nález mezi lety 1897–1915 bez bližších nálezo- vých okolností (Červinka 1946, 163–164; Pochitonov 1955, 217, č. 902).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

32. Oslavany, okr. Brno-venkov

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 877).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

33. Archlebov, okr. Hodonín

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález z roku 1881 bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 871).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

34. Holštejn, okr. Blansko

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález na hradě asi z roku 1890 bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 212, č. 873).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

35. Staré Město, okr. Uherské Hradiště

?, bronz, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález více měděných mincí bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 287, č. 1295).

Uložení: Muzejní spolek Staré Město-Veligrad.

36. Telč, okr. Jihlava?

3× neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší nález z 80. let 19. století neznámého počtu římských mincí bez bližších nálezo- vých okolností (Pochitonov 1955, 287, č. 1294).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

37. Lešná, okr. Vsetín

?, neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález před rokem nebo roku 1898 bez bližších náleзовých okolností (Pochitonov 1955, 213, č. 875).

Uložení: Muzeum regionu Valašsko Valašské Meziříčí

38. Dobšice, okr. Znojmo

?, neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález z roku 1854 bez bližších náleзовých okolností (Pochitonov 1955, 215, č. 886a).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

39. Dolní Kounice, okr. Brno-venkov / Konice, okr. Prostějov

?, neznámý nominál, 54–68

Av.: –

Rv.: –

AE; – g; – mm.

Ref.: –

NO: starší povrchový nález bez bližších náleзовých okolností (Červinka 1946, 157 – jako nominál uvádí aureus; Němeček 1950, 241 – jako nominál uvádí denár; Pochitonov 1955, 212–213, č. 872, 874 – neuvádí konkrétní nominál mince).

Uložení: soukromá sbírka neznámého nálezce.

7. ZÁVĚR

Úrodná část území Moravy (jižní polovina země a region Hané) spolu s oblastí jihozápadního Slovenska a naddunajské části Dolního Rakouska byly v průběhu první poloviny 1. století postupně obsazovány novými osadníky z řad germánských kmenů Markomanů a Kvádů, kteří nahradili, a někde částečně asimilovali předchozí keltské obyvatelstvo, jež toto území před zlomem letopočtu z větší části opustilo. Konkrétní historické události a politické uspořádání poměrů můžeme částečně rekonstruovat pouze na základě velmi sporých zpráv od antických autorů (G. I. Caesar, Strabón, Velleius Paterculus, Tacitus), často i velmi problematických z důvodu většího časového odstupu od popisovaných událostí, či pocházejících ze středověkých opisů. Zatímco ve středních a jižních Čechách máme v průběhu posledních několika desetiletí 1. století př. n. l. (40/30–9/6 př. n. l.) archeologicky doloženou první vlnu germánského osídlení, etnický spojovanou pravděpodobně s Hermundury a archeologicky pojmenovanou jako plaňská skupina (Droberjar 2006), která tvoří okrajovou oblast většího kulturního komplexu germánských kmenů předřímské éry (Großromstedtské kultury); na území Moravy nám zatím doklady o germánském osídlení v tomto časovém úseku chybí. Přesun Markomanů a Kvádů do České kotliny se odehrál po roce 9 př. n. l., kdy markomanský král Marobud odvádí příslušníky svého kmene před aktuální hrozbou římského sousedství do vzdálenějších a bezpečnějších oblastí. Na směr vojenského tažení Drusa staršího k Labi v letech 10–9 př. n. l. a lokalizaci původních sídel obou kmenů existují protichůdné názory. Dosavadní bádání popisovalo příchod Markomanů do Čech v několika vlnách z oblasti středního Pomohání, zatímco Kvádové měli českým územím pouze projít a doputovat do svých trvalejších sídel až na Moravu, kde se stali

součástí tzv. Marobudovy říše, která měla východním směrem zasahovat až k řece Váh (souhrnně Droberjar 2000, 39–49; 2008, 575–600). Novější revize písemných i archeologických pramenů ukazuje na východisko postupu těchto kmenů v západním Durynsku, přičemž dříve do Čech měli přijít Kvádové, vedení Tudrusem, a až po nich Markomani (Salač 2016). Ve středních Čechách vzniklo poměrně silné království jako symbióza několika svěbských kmenů pod nadvládou Markomanů, označované jako Marobudova říše. Její celkový rozsah směrem za pohraniční hvozdy České kotliny je však problematické stanovit (Salač 2021). Posun Kvádů na Moravu a jihozápadní Slovensko se mohl odehrát až po roce 18/19, po sesazení Marobuda Katvaldou. Tam byli přemístěni spolu s Marobudovými družiníky pod dohledem Římanů a císař Tiberius jim za vládce dosadil klientského krále Vannia, právě z řad Kvádů. Logiku tento nový názor nepochybně má, neboť početnější archeologické doklady o přítomnosti Markomanů a Kvádů na Moravě pochází až z druhé čtvrtiny 1. století, z relativně chronologického stupně B1b (Tejral 2009; Zeman 2017b). Jinak tomu není podle současného stavu poznání pramenů základny ani na jihozápadním Slovensku (Elschek 2009; 2015) a v Dolním Rakousku (Stuppner 2009). Novým jevem, který bude třeba ještě důkladněji sledovat, jsou aktuální objevy depotů eraviských denárů, provázené Augustovými denáry jako závěrečnými mincemi (Ovčáry na Mělnicku a Dřevohostice na Přerovsku), jejichž deponování lze bezpochyby spojovat s horizontem Marobudovy říše – stupněm B1 (Beneš, Militký 2023, 171–173).

Dalším fenoménem archeologického a numismatického bádání, týkajícím se prvního desetiletí nového letopočtu v oblasti středního Podunají, je snaha svazovat výskyt jednotlivých soliterních archeologických nálezů římské provenience pozdně augustovského stáří s jejich možným exportem do barbarika v souvislosti s chystanou římskou vojenskou výpravou budoucího císaře Tiberia proti Marobudovi v roce 6 n. l. Podle plánu měly ze dvou různých výchozích bodů vyrazit dva samostatné proudy římského vojska a spojit se někde ve středním Polabí, v těsné blízkosti Marobudovy říše. První, západní, pod vedením Gaia Sentia Saturnina z Mogontiaci (Mohuč), východní kontingent legionářů pod vedením samotného Tiberia ze zimního tábora v Carnuntu, na dohled od Děvína na protějším břehu Dunaje, měl postupovat do Čech přes Moravu. Problémem automatické interpretace výskytu římských importů augustovského stáří (Augustovy denáry a asy, spony typu Aucissa, Alesia nebo Langton Down, spony s prohnutým lučíkem A 18a aj.) ve středodunajském barbariku jakožto dokladů pobytu římského vojska na daném území v rámci tažení proti Marobudovi je, že tato vojenská akce nakonec vůbec nepřekročila stadium plánování a primárních příprav. Tiberiova armáda dosáhla v terénu maximálně geografické úrovně Carnuntum – Děvín, dále do barbarika nepokračovala a následně byla odvolána k pacifikaci velkého povstání v Panonii a Dalmácii, která nakonec zabrala celé tři roky (Kehne 2006). Přesto se nabízí ještě jeden aspekt, který by pro argumentaci ve prospěch jednorázového přílivu augustovských mincí, spon nebo součástí opasků do naddunajské části středního Podunají prostřednictvím fyzického průniku Římanů mohl být relevantní. Tažení proti Marobudovi Římané připravovali minimálně rok. Plánování takové akce na neznámém území vyžadovalo již před jeho zahájením shromáždit dostatečný objem strategických a taktických informací o dění a hustotě osídlení na barbarském území, a zejména geografických dat (geomorfologie terénu, topografie, hydrografie, klimatické podmínky, trasy existujících komunikací apod.), které bylo nezbytné znát pro modelaci nejvýhodnějšího směru, časové náročnosti a synchronizaci obou postupových tras vojska včetně logistické

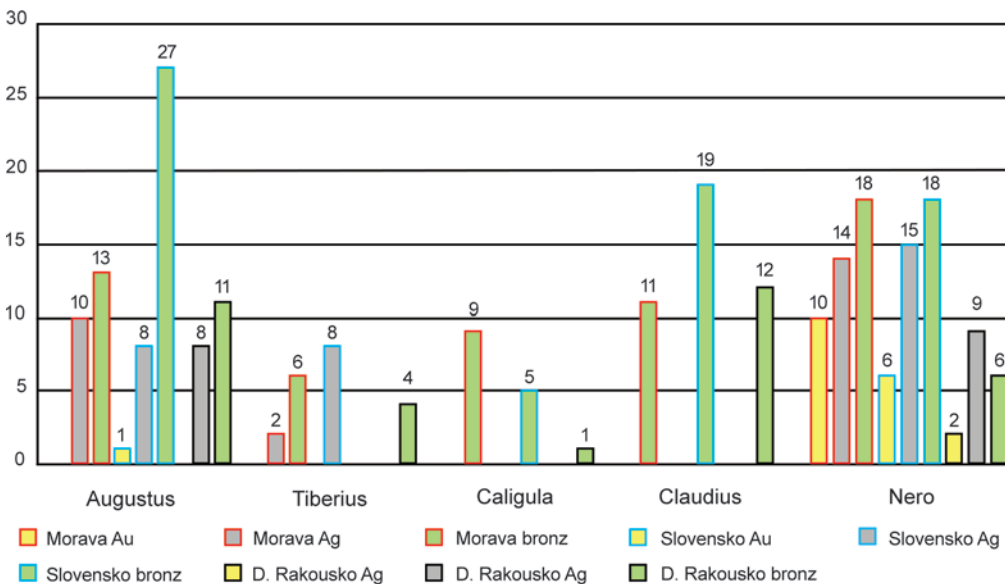
podpory, zásobování a přísunu vojenského materiálu a vybavení takto značně dislokovaných útvarů (Vlach 2018). Shromáždování těchto dat bylo úkolem flexibilních průzkumnických sborů, které nepochybně musely již v přípravné fázi tažení pronikat hluboko do barbarika a potřebné informace získávat i formou úplatků nebo darů místnímu obyvatelstvu, které v období krátce po zlomu letopočtu nebylo ve středním Podunají příliš početné, a sídelní struktura byla velmi nahodilá. Pro danou interpretaci by hovořil také nově zjištěný výskyt kontramarkou dodatečně označených raně císařských měděných mincí (Branišovice, Blatnice pod svatým Antonínkem?), který je obecně dáván do souvislosti s pobytem římských vojenských jednotek na dotyčném území (Soják, Kolníková 2018, 18).

Pokud připustíme, že Vanniovo klientské království, vazalsky závislé na Římské říši, hospodářsky prosperovalo z římských peněžních darů a subsidií, a zejména z vybírání cla od obchodníků, kteří se pohybovali po Jantarové nebo Podunajské stezce (Elschek 2018, 93), můžeme nálezy Tiberiových až Neronových ražeb volně spojovat s těmito obchodními kontakty. Římský obchodní sortiment dále obsahoval zejména šperky a součásti oděvů, tedy komponenty deponované hlavně v inventáři izolovaných germánských žárových hrobů. Archeologický záznam těchto jevů je však o několik desetiletí opožděný a plně se projevuje v nálezo- vých celcích, které jsme schopni datovat až do stupně B1c, tj. do druhé poloviny 1. století. Podle současného stavu poznání je tato situace lépe postižitelná na sídlišťích jihozápadního Slovenska, např. v Bratislavě-Dúbravce či Zohoru (Elschek 2014, 303–313; 2015, 64–69). V moravské části Vanniova království (jihovýchodní a východní Morava) představují artefakty stupně B1c dominantní složku povrchových nálezů z 1. století (75 %) s markantním podílem římských spon západní proveniencie (více než desetina v rámci spínadel) jakožto návazným prvkem na české prostředí doby Marobudovy (jiná místa jejich získání se ani nenabízí, neboť v Carnuntu ani Vindoboně jako východiscích dálkových obchodních tras směrem na Moravu, se vyskytují pouze nahodile), ale také již viditelnou orientací na podunajské provincie – viz např. obliba noricko-panonských výrazně členěných spon typu Almgren 68–69 (Zeman 2017b, 291–300, 310, obr. 5, 6, 8–10). Ojedinelé zapojení římských mincí v běžném životě Germánů na Moravě dokumentuje především žárový hrob ze Žarošic, obsahující sestercius Caliguly. Ostatně v geograficky nejbližší římské provincii, Panonii, se po pacifikaci velkého domácího povstání v letech 6–9 n. l. staly augustovské bronzové mince součástí každodenního peněžního oběhu a zůstalo to tak i během raného císařského období, ale ne rovnoměrně po celém území (Bilić 2012b, 375–376, 384). Historie Vanniova království pokračuje i po mocenském převratu králových synovců Vangia a Sida roku 51 a vyhnání Vannia s početnou skupinou do Panonie (do oblasti kolem Neziderského jezera); počátkem 70. let 1. století se do vlády zapojil i Italicus (Elschek 2018, 93).

S časně římskými nálezovými kontexty v barbariku mohou souviset právě Augustovy denáry typu Gaius/Lucius, které jsou v prostoru Germánie, Raetie i Panonie prokazatelně spjaty s Augustovými a Tiberiovými vojenskými akcemi. Jejich blíže nespecifikovaný počet obsažený v depotu eravských mincí z Dřevohostic u Přerova byl do země uložen někdy po roce 4 n. l. a bezprostředně tak koreluje s existencí Marobudovy říše. V barbariku byla již analogická situace potvrzena i na Oravě (denár typu Gaius/Lucius jako nejmladší ražba v depotu kotinských mincí) nebo až ve východním Polsku, v przeworské kultuře (Połaniec – tři denáry typu Gaius/Lucius v depotu převážně římských republikánských mincí). Někdy ve stupni B1 se na Moravu mohly dostat také jednotlivé nálezy denárů typu Gaius/Lucius z Bzence a Vanovic (včetně jednoho bzeneckého

suberátu). Na obou lokalitách nebo v jejich bezprostředním okolí jsou totiž tyto mince doprovázeny i ostatními chronologicky současnými předměty. Na sídlišti v Bzenci byly povrchovou prospekci získány zejména časné typy noricko-panonských výrazně členěných spon (1× Almgren 68, 9× Almgren 69), západoprovinciálních spínadel (1× Aucissa, 1× šarnýrová spona Riha 5.9) a vendických spon (4× Almgren 26/28) s dlouhou chronologií po celý stupeň B1 spolu s osmi římskými republikánskými denáry časového rozpětí 128–42 př. n. l. V případě Vanovic kromě parthské drachmy Fraatese IV. byly v jejich jižním sousedství objeveny tři republikánské denáry, germánská spona s prohnutým lučičkem typu Almgren 2, zlomek plaňanského poháru a fragment teriny s radélkovým meandrem. Stav poznání distribučních tras aureí, a zejména denárů typu Gaius/Lucius prozatím ukazuje na jejich transfer z augustovských táborů v Porýní a Raetii, související s přeskupováním vojenských sil přes Norikum s centrem na Magdalensbergu (Krmnicek 2010, 370–371) do Podunají k pacifikaci povstání panonských kmenů v letech 6–9 n. l. (Bilić 2012a, 135–136; Dymowski 2016, 102, 115). Z dalmatsko-ilyrského prostoru směrem k dunajské hranici se tyto ražby dostávaly podél Jantarové stezky, jak potvrzují dva nálezy v obchodním středisku Strebensdorf v Burgenlandu (Schachinger, 2020, 125–126, tab. 2) a zejména 22 exemplářů v Carnuntu (Vondrovec 2007, 87, 89, 129). Dalším pokračováním této významné dálkové trasy podél řeky Moravy (Děvín, Malacky, Bzenec), příp. podél Dyje a Svratky (Vanovice) pronikly ještě severněji až do středodunajského barbarika. Hlouběji, mimo komunikační koridor Jantarové stezky, zatím mince typu Gaius/Lucius zjištěny nebyly, a to ani na slovenské, ani na rakouské straně.

Analýzovaný soubor moravských mincí julsko-klaudijské dynastie se dá z hlediska nálezových kontextů charakterizovat jako poměrně nesourodý celek starých, dnes nedostupných nálezů a současných detektorových objevů s velmi kusými nálezovými okolnostmi a nedostatečnými metrologickými údaji. Dosavadní známý počet 93 mincí z tohoto časového období je pouze množstevním zlomkem a předzvěstí situace, která v římsko-germánských peněžních vztazích nastává od doby vlády Vespasiána a končí konstantinovskými a valentiniánskými bronzovými ražbami pokročilého 4. století. V rámci markomansko-kvádské sídelní oblasti bylo dosud nejvíce ražeb julsko-klaudijské dynastie zdokumentováno na Slovensku (107 ks), naopak nejméně v Dolním Rakousku (53 ks).¹⁹ Tak malé množství římských mincí ve středodunajském barbariku v prvních dvou třetinách 1. století obecně odráží nejen dosud nevyvinuté obchodní vztahy Římské říše s oblastmi za Dunajem, jejichž provinciální centra ležela od nich ještě příliš daleko a sídelní struktura podunajských provincií byla teprve budována, ale v podstatě ukazuje ve shodě s archeologickými prameny teprve na pozvolné obsazování a osidlování Moravy, jihozápadního Slovenska a naddunajské části Dolního Rakouska ze strany Germánů. Jak vyplývá z přehledu mincovní struktury celé oblasti (graf 1), nepravidelný přísun raných císařských ražeb vykazuje dva chronologické vrcholy, na jeho začátku a konci (hlavními emitenty jsou Augustus a Nero). Sortiment Augustových mincí reprezentuje lehká převaha bronzových nominálů před stříbrným, stejně jako v Dolním Rakousku (pouze ve slovenské oblasti dominují bronzové mince). Procentuální podíl se zvětšuje u Tiberiových ražeb. Na Moravě je poměr stříbrných ražeb (resp. jejich dobových napodobenin – suberátů) vůči bronzovým 1 : 3, zatímco na Slovensku jsou známy pouze stříbrné mince a v Dolním Rakousku jen mince bronzové. Caligulovy a Claudiový ražby jsou výhradně bronzové, s převahou prvních na Moravě a druhých na Slovensku. Nejpestřejší sortiment nominálů z různých kovů je pozorovatelný u Neronových ražeb s vyrovnanými počty na Moravě i jihozápadním Slovensku

Graf 1. Struktura mincí julsko-klaudijské dynastie v markomansko-kvádrské sídelní oblasti (do grafu jsou zahrnuty také nekompletně publikované moravské nálezy mincí).
Graph 1. The structure of the coins of the Julio-Claudian dynasty from the Marcomannic and Quadian settlement area (the graph also includes incompletely published Moravian coin finds).

a výraznějším zapojením zlatých aureí. Některé z nich však nemusí být časově současné s dobou příchodu do barbarika, ale mohou souviset s mladšími kontexty 2. století. V případě egyptských billonových tetradrachem dokonce až s druhou polovinou 3. století či 4. stoletím.

Malý počet mincí první poloviny 1. století nalezených v barbariku je dáván i do souvislosti s několika centrálními ekonomickými opatřeními Římské říše. Zásadním milníkem v římském mincovnictví 1. století (tzv. „rok nula“) byla Neronova měnová reforma v letech 63/64. Byla snížena váha denárů z 3,7 g na 3,4–3,5 g a jejich ryzost devalvována na 80 % stříbra, tedy s dvacetiprocentní příměsí mědi (neronský mincovní standard) – Butcher, Ponting 2005, 195. Motivací tohoto aktu byly obrovské finanční potřeby na grandiózní stavby, vleklé války v Británii a Arménii i obnova Říma a Lugduna po velkých požárech v roce 64. Materiálové analýzy (atomová emisní spektrometrie pomocí indukčně vázaného plazmatu ověřená optickou a rastrovací elektronovou mikroskopií) prvkové spektra římských denárů Augusta až Claudia z britských depotů potvrdily velmi vysokou ryzost stříbra (průměrně nad 98 % obsahu stříbra). Předneronské denáry tedy byly vyráběny z kovu, který byl v té době považován za čisté stříbro extrahované kupelací ze stříbrných olovených nebo z jarositových rud (Butcher, Ponting 2005, 165–175, 178). Závěry těchto rozborů zároveň odmítají přesun ražby denárů do Říma za Caliguly nebo Claudia a za jedinou mincovnu zásobující římský svět denáry v rozmezí let cca 12 př. n. l. – 54 n. l. označují Lugdunum (Butcher, Ponting 2005, 194–195). Postupnou recyklací kvalitních starých republikánských a předneronovských ražeb s vyšším obsahem stříbra Nero do své smrti nestihl dokončit, ale pokračovala i za jeho nástupců (zejména za Domitiana a Trajána). Intenzitu procesu recyklace završil Traján svým nařízením z roku 107, kdy byly povinně z oběhu staženy všechny předneronovské emise denárů (Kolníková 1972, 85). V určitých oblastech barbarika (např. v przeworské kultuře) přitom tyto nominály mohly sloužit jako peníze v omezeném rozsahu, např. při platebních transakcích mezi členy germánských elit nebo při obchodu Germánů s Římany (Dymowski 2016, 107). Metalografické rozborů denárů vyražených po roce 107 ukazují, že k jejich výrobě byla použita slitina z recyklovaného kovu se stříbrem z nového zdroje. To je v ostrém kontrastu s Trajánovými denáry z let 103–107, vyrobenými výhradně z kovu z nového zdroje (z Dácie?). Hadriánovy denáry již stopy recyklovaných

kovů neobsahují (Butcher, Ponting 2015, 24, 37–41). Dokončení procesu recyklace starých republikánských denárů (s výjimkou emise legionářských denárů Marka Antonia) potvrzuje i složení depotů v provinciích a ve vlastní Itálii. Zatímco ve flaviovských pokladech jsou stále v určitém množství přítomny, za Trajána a Hadriána mizí (Butcher, Ponting 2015, 25).

Poděkování

Studie vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem vnitra (DRKVO, MK000094862).

Poznámky

- Autorem primárního určení této mince z doby jejího objevu je Jiří Militký (viz Zeman 2017a, 274).
- Dosud nepublikováno, autor pracuje na archeologicko-numismatickém vyhodnocení tohoto souboru.
- Prvkové analýzy realizoval doc. RNDr. Lukáš Richtera, Ph.D. (Ústav chemie a biochemie, Agronomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně), kterému tímto autor děkuje za ochotu i možnost publikování jejich přesných výsledků. Následující řádky jsou stručným excerptem jeho odborného posudku včetně použitých hodnotových tabulek.
- Hodnoty obsahu prvků ve všech tabulkách jsou v hmotnostních procentech, průměr představuje průměrnou hodnotu vypočtenou z hodnot naměřených na averzu a reverzu mince, šedě je uvedena chyba měření (v případě průměru je uvedena maximální zjištěná hodnota chyby pro daný prvek). Výsledky povrchové XRF analýzy zahrnují i prvky pocházející z korozních produktů (síra, chlor a brom). Výsledky XRF analýzy slitiny zahrnují pouze kovové prvky. Hodnoty je třeba vnímat jako semikvantitativní.
- Vyjdeme-li z idealizovaného poloměru mince 0,94 cm, při zjištěném objemu 0,2809 cm³ činí idealizovaná tloušťka mince 0,1012 cm (objem je určen na základě hmotnosti 2,5633 g a hustotě 9,1255 g·cm⁻³). Bude-li uvažováno, že vrstva stříbra je složena z 95 % Ag (hustota 10,4052 g·cm⁻³), bude při obsahu 18,8 % Ag v minci obsaženo 0,4819 g tohoto kovu (což představuje objem 0,0463 cm³). Objem odpovídající jádru z obecného kovu bude činit 0,2346 cm³. Bude-li pro zjednodušení uvažovat pokovení pouze na ploše averzu a reverzu mince (tedy nikoliv na hraně), bude při výšce

- uvažovaném poloměru mince 0,94 cm tloušťka jádra z obecného kovu 0,0845 cm. Odtud pak vychází tloušťka pokovení 0,0083 cm, tj. necelá desetina milimetru.
- 6 Zde chybně určený jako RIC 207.
 - 7 Jejich počet se bude nepochybně dále rozšiřovat, jak ukazuje dosud podrobněji nepublikovaný depot eraviských mincí z Dřevohostic u Přerova, v němž nejmladší ražbou je právě Augustův denár typu Gaius/Lucius (Beneš, Militký 2023, 172–173, tab. 2).
 - 8 Očitým svědkem této události byl Velleius Paterculus, římský historik a důstojník v hodnosti tribunus militum v Gaiově družině.
 - 9 Tato Vespasiánova kontramarka, která se objevuje téměř výhradně na republikánských denárech, je spojována s maloasijskou mincovnou v Efesu mezi léty 74–79 – viz Martini 2003, 169–171, no. 100; Bilić 2012b, 376.
 - 10 Eugen Pochitonov určuje nominál jako sestercius. Za monetáře M. Salvia Otha se však razily pouze dupondie a asy. I. L. Červinka v popisu averzu mince uvádí neověřenou hlavu císaře doleva. Tento averzní mincovní obraz byl použit pouze na asech, nominál byl tedy s největší pravděpodobností as.
 - 11 Její aktuální místo uložení se pokoušel autor marně zjistit. Je tak možné pouze konstatovat, že mince se dnes nenachází ve sbírkách Muzea a galerie v Břeclavi, Regionálního muzea v Mikulově, Ústavu archeologie a muzeologie FF MU v Brně, Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., ani Moravského zemského muzea v Brně.
 - 12 Za možnost publikování této mince děkuji dr. Marku Vlachu (Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.).
 - 13 Za laskavé poskytnutí fotografie mince a podrobností o jejím uložení srdečně děkuji dr. Janě Langové (Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně).
 - 14 Pokud započítáme i aureus ze Zadního Arnoštova, tj. z lokality ležící historicky na Moravě, i když v současnosti administrativně náležející východním Čechám (Droberjar, Jarůšková 2018, 655–656, obr. 1–3) a koncem roku 2022 nalezený aureus typu RIC 61 zatím z neznámé lokality z českomoravského pomezí (Anonym 2022).
 - 15 Ve starých sbírkách Národního muzea byl nedávno identifikován dosud neznámý aureus z širšího okolí Brna ražený Vespasiánem pro svého syna Tita (Militký 2019, 219–220).
 - 16 Jejich výskyt v depotech uložených do země v průběhu 2. století byl zaznamenán i na Slovensku: 10 ks ve Vyškovcích nad Ipľom (Ondrouch 1934, 60, tab. I: 1–4) a 2 ks v Prešově – Mičurinově ulici (Kolníková 1970, 45, tab. VII: 93, 94, ale čím dál častěji se začínají objevovat také v Čechách (Nový Bydžov, Tuklaty, Milčice a Nakléřov – Droberjar et al. 2021, 560).
 - 17 U tohoto souboru může být problematická dosud uváděná doba jeho deponování, která vzhledem k chybějící části nálezů může být mladší než závěr období markomanských válek (k tomu podrobněji Stoklas 2021, 290–291). Navíc jde již o důsledek propracovanějších obchodních vztahů mezi Germány a Římany prostřednictvím limitních obchodních stanovišť (comercia) v blízkosti vojenských táborů (Beljak 2007, 194–195; Stoklas 2019, 186–187, Abb. 1).
 - 18 Zde je uvedeno chybně určení mince jako as Augusta s kontramarkou AVC (AVCV?).
 - 19 Rakouské nálezy jsou však spíše odrazem značné publikační absence a jejich skutečný počet bude daleko vyšší.

Literatura

- Adler, H., Nowak, H. 1987:** KG Purkersdorf, SG Purkersdorf, VB Wien-Umgebung. *Fundberichte aus Österreich* 26, 244.
- Adler, H., Nowak, H. 1989a:** KG Jedenspeigen, MG Jedenspeigen, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 228.
- Adler, H., Nowak, H. 1989b:** KG Sierndorf an der March, MG Jedenspeigen, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 245.
- AMC I = Sutherland, C. H. V., Kraay, C. M. 1975:** *Catalogue of Coins of the Roman Empire in the Ashmolean Museum, Part I: Augustus*. Oxford: Clarendon.
- Anonym 2012:** Mince [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-20]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/mince-3795-3669/>.
- Anonym 2013a:** Denár (suberát) – hybridní – Augustus [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-26]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/denarius-gaius-julius-caesar-22660/>.
- Anonym 2013b:** Prosím určení mince [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-11]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/prosim-urceni-mince-11611/>.
- Anonym 2014:** Denár, Nero, Řím. Mince (platidlo – stříbro) [online]. In: AMČR: *Záznam M-202300130-N00164* [cit. 2023-03-02]. Archeologická mapa České republiky. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-202300130-N00164>.
- Anonym 2015a:** Další starší ošoupanek. [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-20]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/dalsi-starsi-osoupanek-90758/>.
- Anonym 2015b:** Štěstí nebo smůla? [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-04-20]. Dostupné také z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/stesti-nebo-smula-91695/>.
- Anonym 2015c:** Tiberius, Lugdunum, denár. Mince (platidlo – stříbro) [online]. In: AMČR: *Záznam M-202101534-N00253*. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://digiarchiv.aiscr.cz/id/M-202101534-N00253>.
- Anonym 2015d:** Prosím o určení [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/prosim-o-urceni-75452/>.
- Anonym 2016a:** -N-E-R-O- [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/n-e-r-o-106561/>.
- Anonym 2016b:** Stribrny Riman ze slepence c. 2 [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/stribrny-riman-ze-slepence-c-2-121032/>.
- Anonym 2021:** Říman z neděle [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-12]. Dostupné také z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/riman-z-nedele-278456/>.
- Anonym 2022:** Aureus [online]. In: *Lovecpokladu.cz – detektor kovu*. [cit 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.lovecpokladu.cz/artefakty/nalez/aureus-304282/>.
- Beljak, J. 2007:** A few comments on occurrence of Roman coins in the Hron and Ipel' river basins. *Slovenská numizmatika* XVIII, 187–202.
- Beneš, J. 1964:** Römische Münzen aus den letzten archäologischen Forschungen in der Gegend um Břeclav. *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university* E 9, 119–127. Dostupné také z: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/110069.pdf.
- Beneš, Z., Militký, J. 2023:** Týnec nad Labem a Kojice. Aktivita ze starší doby římské na protilehlých březích Labe. *Archeologie ve středních Čechách* 27(1), 165–182.
- Berger, F. 1996:** *Kalkriese 1. Die römischen Fundmünzen*. Römisch-Germanische Forschungen 55. Mainz am Rhein: Philipp von Zabern.

- Berger, F. 2000:** Die Münzen von Kalkriese. Neufunde und Ausblick. In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.-16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Möhneseer: Bibliopolis, 11–45.
- Berger, F. 2004:** Aktuelle Varusschlachten. *Numismatisches Nachrichtenblatt* 53(7), 267–273.
- Bilić, T. 2012a:** Late Roman republican hoards terminating with the denarii of C.L. Caesares. *Vjesnik Arheološkog Muzeja u Zagrebu* 3, XLV(1), 115–138. Dostupné také z: <https://hrcaak.srce.hr/file/150361>.
- Bilić, T. 2012b:** Coin Circulation 3rd Century BC – AD 193. In: B. Migotti (ed.): *The Archaeology of Roman Southern Pannonia. The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*. BAR International Series 2393. Oxford: Archaeopress, 359–388.
- BMC I = Mattingly, H. 1965:** *Coins of the Roman Empire in the British museum I. Augustus to Vitellius*. London: Trustees of the British muzeum.
- Borchhardt, J. 2002:** *Der Fries von Kenotaph für Gaius Caesar in Limyra*. Forschungen in Limyra 2. Wien: Phoibos.
- Budaj, M., Militký, J. 2011:** Nálezy římských mincí z Jalšové a Sence. K problematice výskytu římských zlatých ražeb ze 2. poloviny 1. století na Slovensku. *Numismatické listy* 66(4), 151–157. Dostupné také z: <https://lurl.cz/SuazC>.
- Butcher, K., Ponting, M. 2005:** The Roman denarius under the Julio-Claudian emperors. Mints, metallurgy and technology. *Oxford Journal of Archaeology* 24(2), 163–197. DOI: 10.1111/j.1468-0092.2005.00231.x. Dostupné také z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1468-0092.2005.00231.x>.
- Butcher, K., Ponting, M. 2015:** The reforms of Trajan and the end of the pre-Neronian denarius. *Annali dell'Institutito Italiano di Numismatica* 61, 21–42. Dostupné také z: https://warwick.ac.uk/fac/arts/classics/intranets/staff/butcher/butcher.ponting_aain.pdf.
- Carter, G. F., Metcalf, W. E. 1988:** The Dating of the M. Agrippa Asses. *The Numismatic Chronicle* 148, 145–147. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42668136>.
- Ciołek, R. 2014:** Znaleziška aureusów w Barbaricum — analiza wstępna. In: R. Madyda-Legutko, J. Rodzińska-Nowak (eds.): *Honoratissimum assensus genus est armis laudare. Studia dedykowane Profesorowi Piotrowi Kaczanowskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica“, 329–335.
- Crawford, M. H. 1974:** *Roman republican coinage I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Červinka, I. L. 1946:** Římské mince z nálezů na Moravě. *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* 55(203–204), 142–181. Dostupné také z: <https://lurl.cz/wuaJN>.
- Daňhel, M. 2019:** Nález římské mince v Holčovicích-Hejnově (okr. Bruntál). *Numismatický sborník* 33(2), 216–218.
- Dattari, G. 1901:** *Monete imperiali greche. Numi Augg. Alexandrini*. Cairo: Tipografia dell'Institutito Francese d'Archeologia orientale.
- Dembski, G. 1984:** KG Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 23, 352.
- Dick, F., Nebehay, S. 1983:** KG Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 22, 358–359.
- Droberjar, E. 2000:** *Příběh o Marobudovi a jeho říši*. Praha: Set Out.
- Droberjar, E. 2006:** Plaňanská skupina grossromstedské kultury. K chronologii germánských nálezů a lokalit v Čechách na sklonku doby laténské a v počátcích doby římské. In: E. Droberjar, M. Lutovský (eds.): *Archeologie barbarů 2005. Sborník příspěvků z I. Protohistorické konference „Pozdně keltské, germánské a časně slovanské osídlení“*. Kounice, 20.–22. září 2005. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, 11–90.
- Droberjar, E. 2008:** Poznámky k dějinám a archeologii Marobudovy říše. *Archeologie ve středních Čechách* 12(2), 575–600. Dostupné také z: <https://lurl.cz/JuaZE>.
- Droberjar, E. 2019:** Wpływy kultury przeworskiej w Czechach i na Morawach od okresu późnolateńskiego po wczesną fazę okresu wędrówek ludów. In: K. Kot-Legieć et al. (eds.): *Kultura przeworska. Procesy przemian i kontakty zewnętrzne*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 251–290.
- Droberjar, E., Jarůšková, Z. 2017:** *Barbaři v pohybu. Jevičko a Malá Haná v době římské. Katalog výstavy 7. 12. 2017 – 31. 3. 2018*. Boskovice: Muzeum regionu Boskovicka.
- Droberjar, E., Jarůšková, Z. 2018:** Aurei císaře Nerona na Malé Haně a otázka jejich interpretace. *Archeologie ve středních Čechách* 22(2), 655–662. Dostupné také z: <https://lurl.cz/KuaZI>.
- Droberjar, E., Krásný, F., Militký, J. 2021:** Kovové artefakty na sídlišti z doby laténské a římské v Horce u Bakova nad Jizerou (okr. Mladá Boleslav). *Archeologie ve středních Čechách* 25(2), 545–566. Dostupné také z: https://www.uappsc.cz/wp-content/uploads/2021/12/ASC25_2_6_Droberjar_et_al.pdf.
- Droberjar, E., Vích, D. 2009:** Ke kontaktům mezi východními Čechami a Moravou v počátcích doby římské. In: M. Karwowski, E. Droberjar (eds.): *Archeologia Barbarzyńców 2008. Powiązania i kontakty w świetle barbarzyńskim. Materiały z IV Protohistorycznej Konferencji Sanok, 13–17 października 2008*. Collectio Archaeologica Ressoviensis 13. Rzeszów: Miel, 237–247.
- Dymowski, A. 2015:** The Problem of the Presence of Barbarian Imitations of Roman Imperial Denarii in the Lands of Present-Day Poland. An Attempt at a Balance. *Notae Numismaticae* XIV, 149–182. Dostupné také z: <https://lurl.cz/vuaZn>.
- Dymowski, A. 2016:** *Nummi, serrati, bigati et alli. Coins of the Roman Republic in East-Central Europe north of the Sudetes and the Carpathians*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dymowski, A. 2018:** Two barbarian imitations of Roman Imperial denarii found in Central Poland. *Denarius* 7, 31–34.
- Dymowski, A., Myzgin, K. 2021:** „Wspólna waluta“ barbarzyńców? Barbarzyńskie naśladownictwa denarów rzymskich z okresu Cesarstwa w skarbach znalezionych w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej. In: E. Droberjar, B. Komoróczy (eds.): *Příspěvky k poznání barbarských komunit (Archeologie barbarů 2016 a 2018)*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 70. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 195–217.
- Ebel-Zepezauer, W. 2003:** Die augusteischen Marschlager in Dorsten-Holsterhausen. *Germania* 81(2), 539–555. DOI: 10.11588/ger.2003.92922. Dostupné také z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/germania/article/view/92922>.
- Elschek, K. 2009:** Der slowakische Abschnitt der Bernsteinstraße im 1. Jahrhundert n. Chr. nördlich von Carnuntum und neue Grabfunde von Zohor. In: V. Salač, J. Bemmman (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod*. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 239–250.
- Elschek, K. 2014:** Ein frühgermanisches Grubenhaus mit Aucissa-Fibel und ein augusteischer As mit Kontermarke des VARUS aus Zohor (Westslowakei). *Zborník Slovenského národného múzea CVIII, Archeológia* 24, 303–313. Dostupné také z: <https://lurl.cz/FuaIK>.
- Elschek, K. 2015:** Včasnogermánske sídliská v Bratislave-Dúbravke a Zohore v slovenskom Pomoraví. In: L. Tyszler, E. Droberjar (eds.): *Barbari superiores et inferiores. Archeologia barbarzyńców 2014. Procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum Polska*,

- Czechy, Morawy, Słowacja. Łódź, Wieluń: Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział w Łodzi, Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, 61–72.
- Elschek, K. 2018:** Jantárová cesta a Záhorie. Germánske elity vo svetle rímskych stavieb, kniežacích hrobov a rímskeho importu v Bratislave-Dúbravke a Zohore. In: R. Šenkirík et al. (eds.): *Dunajský Limes a odkaz rímskej antiky na ľavom brehu Dunaja. Zborník príspevkov z konferencie Bratislavského samosprávneho kraja Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2018*. Bratislava: Bratislavský samosprávny kraj, Academia Istropolitana Nova, 89–103. Dostupné také z: <https://lurl.cz/PuaIT>.
- Elschek, K., Groh, S., Kolníková, E. 2015:** Eine neue germanische Siedlung und römisch-germanische landliche Niederlassung von Stupava-Mást (Westslowakei). *Slovenská archeológia* LXIII(1), 63–114. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_2015_1.pdf.
- Elschek, K., Kolníková, E. 2014:** Laténske a rímske mince zo Zohora na západnom Slovensku. Príspevok k problematike laténskeho a germánskeho osídlenia Pomoravia. *Numismatický zborník* 28(2), 171–204. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS28-2.pdf>.
- Elschek, K., Sedlmayer, H. 2022:** In caliga militari – Ein Krughenkel mit Militärsandale und ein Aureus des Vespasianus für Titus aus der germanischen Großsiedlung von Kostolište im Marchland. *Zborník Slovenského národného múzea CXVI, Archeológia* 32, 145–167. DOI: 10.55015/UZCX1036. Dostupné také z: <https://lurl.cz/6u34C>.
- Estiot, S., Aymar, I. 2001/2002:** Le trésor de Meussia (Jura). 399 monnaies d'argent d'époques républicaine et julio-claudienne. *Trésors monétaires* XX, 69–160.
- Faltýnek, K. 2009:** Loštice (okr. Šumperk). *Přehled výzkumů* 50, 327. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV50_rim_a_doba_stehovani_narodu.pdf.
- Fischer, T. 1981:** Zur Münzprägung des Augustus für seine beiden Adoptivöhne Gaius und Lucius Cäsar. In: T. Fischer, P. Ilisch (eds.): *Lagom. Festschrift für Peter Berghaus zum 60. Geburtstag am 20. November 1979*. Münster: Numismatischer Verlag der Münzenhandlung Holger Dombrowski, 31–40.
- Fischer, T. 1990:** Bemerkungen zur Gaius-Lucius-Prägung des Augustus (RIC I² 205–12). *Geldgeschichtliche Nachrichten* 140, 352.
- Fishwick, D. 1992:** On the Temple of Divus Augustus. *Phoenix* 46(3), 232–255. DOI: 10.2307/1088694. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/1088694>.
- Gaspar, R. B. 2015:** Counterfeiting Roman coins in the Roman Empire 1st–3rd A.D. Study on the Roman Provinces of Dacia and Pannonia. *Journal of Ancient History and Archeology* 2(4), 31–74. DOI: 10.14795/j.v2i4.142. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/142>.
- Găzdac, C., Ghemiș, C., Barbu-Tudoran, L. 2020:** A new Roman Republican hoard in pre-Roman Dacia (Romania). A preliminary note. The minting place of a hybrid type. *Journal of Ancient History and Archaeology* 7(3), 38–41. DOI: 10.14795/j.v7i3.550. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/550>.
- Giard, J.-B. 1983:** *Le monnayage de l'atelier de Lyon. Des origines au règne de Caligula (43 avant J.-C. – 41 après J.-C.)*. Numismatique romaine 14. Wetteren: Éditions Numismatique romaine.
- Harmadyová, K. 2009:** Die ersten Spuren der Römer auf der Burg Devín. In: V. Salač, J. Bemmann (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod*. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 551–555.
- Hekster, O., Claes, L., Manders, E., Slootjes, D., Klaassen, Y., de Haan, N. 2014:** Nero's ancestry and the construction of imperial ideology in the Early Empire. A methodological case study. *Journal of Ancient History and Archeology* 1(4), 7–27. DOI: 10.14795/j.v1i4.77. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/77>.
- Hendin, D. 1996:** *Guide to Biblical Coins*. Third edition. New York: Amphora.
- Horster, M. 2011:** Princeps ivventutis. Concept, realisation, representations. In: S. Benoist et al. (eds.): *Figures d'empire, fragments de mémoire. Pouvoirs et identités dans le monde romain impérial (IIe s. av. N. è. – VIe s. de n. è.)*. Archaiologia. Lille: Presses Universitaires du Septentrion, 73–103. Dostupné také z: <https://books.openedition.org/septentrion/68459#text>.
- Chantraine, H. 1982:** *Novaesium VIII. Die antiken Fundmünzen von Neuss. Gesamtkatalog der Ausgrabungen 1955–1978*. Limesforschungen. Studien zur Organisation der römischen Reichsgrenze an Rhein und Donau 20. Berlin: Mann.
- Ilisch, P. 2009:** Die Münzen aus Holsterhausen. In: W. Ebel-Zepezauer et al. (Hrsg.): *Augusteische Marschlager und Siedlungen des 1. bis 9. Jahrhunderts in Dorsten-Holsterhausen. Die Ausgrabungen 1999–2002*. Bodentalertümer Westfalens 47. Mainz: Philipp von Zabern, 127–149.
- Jančo, M. 2002:** Nálezy alexandrijských tetradrachmiem v strednej Európe. Príspevok k poznaniu obchodných kontaktov Afriky prokonzulskej a Egypta so stredným Podunajskom v mladšej dobe rímskej. *Slovenská numizmatika* XVI, 11–40.
- Jarůšková, Z., Štrof, A. (eds.) a kolektiv 2014:** *Pravěk Boskovicka*. Boskovice: Muzeum Boskovicka.
- Jedlicka, F., Schmidt, F. 1997:** KG, Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 36, 841–842.
- Jedlička, F. 2004:** *Ein Stück Bernsteinstraße im nordöstlichen Weinviertel. Münzgeld in keltischer und römisch-germanischer Zeit. Ur- und frühgeschichtliche Streufunde als Beitrag zur Siedlungsgeschichte Niederösterreichs*. Wien: Österreichische Gesellschaft für Ur- und Frühgeschichte, Sektion Stockerau.
- Jelínková, D. 1999:** *Slovenské pohřebišťe z 9. až 12. století v Mušově*. Katalog. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno.
- Kaenel, H.-M. von 1972:** Die Fundmünzen aus Avenches. 1. Teil. Von den Anfängen bis Titus. *Schweizerische numismatische Rundschau* 51, 47–128. Dostupné také z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=snr-003%3A1972%3A51#51>.
- Kaenel, H.-M. von 1987:** Die Organisation der Münzprägung Caligulas. *Schweizerische numismatische Rundschau* 66, 135–156. Dostupné také z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=snr-003%3A1987%3A66#140>.
- Kašpar, P. 2014:** *Nálezy římských mincí na území Olomouckého kraje*. Rkp. bakalářské práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra historie. Uloženo: Ústřední knihovna Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Dostupné také z: https://theses.cz/id/0k50ea/Kapar_Bc_prce.pdf.
- Kašparová, D. 2014:** Nálezový soubor antických mincí z Vicemilic ve sbírkách Moravského zemského muzea. *Folia numismatica* 28(2), 223–239. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Eu3rf>.
- Kašparová, D. 2017:** Drobné nálezy římských mincí ze sbírky Jaroslava Kytlicy uložené v Moravském zemském muzeu. *Numismatický zborník* 31(1), 3–8. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS31-1.pdf>.
- Kehne, P. 2000:** Zur Datierung der Fundmünzen aus Kalkriese und zur Verlegung des Enddatums des Halturner Hauptlagers in die Zeit der Germanienkriege unter Tiberius und Germanicus (10–16 n. Chr.). In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposiums in Kalkriese, 15.–16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Möhnesee: Bibliopolis, 47–79.

- Kehne, P. 2006:** Vojenské podmanění Marobudovy říše plánované na rok 6 po Kr. Augustem a Tiberiem. Válka bez boje. *Archeologické rozhledy* LVIII(3), 447–461. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2010/11/2006_3.pdf.
- Kemmers, F. 2006:** *Coins for a legion. An analysis of the coin finds of the Augustan legionary fortress and Flavian canabae legionis at Nijmegen.* Studien zu Fundmünzen der Antike 21. Mainz: Philipp von Zabern.
- Klein, S., Kaenel, H.-M. von, Lahaye, Y., Brey, G. P. 2012:** The Early Roman Imperial AES coinage III. Chemical and isotopic characterisation of Augustan copper coins from the mint of Lyons/Lugdunum. *Schweizerische Numismatische Rundschau* 91, 63–110. Dostupné také z: <https://www.e-periodica.ch/digbib/view?pid=snr-003%3A2012%3A91#70>.
- Klein, S., Lahaye, Y., Brey, G. P., Kaenel, H.-M. von 2004:** The early roman imperial AES coinage II. Tracing the copper sources by analysis of lead and copper isotopes-copper coins of Augustus and Tiberius. *Archaeometry* 46(3), 469–480. DOI: 10.1111/J.1475-4754.2004.00168.X. Dostupné také z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1475-4754.2004.00168.x>.
- Kolníková, E. 1970:** Hromadný nález římských mincí z Prešova a jeho numizmatičko-historický význam. *Slovenská numizmatika* I, 28–83.
- Kolníková, E. 1972:** K interpretácii nálezu římských mincí na Slovensku. *Slovenská numizmatika* II, 7–114.
- Kolníková, E. 2021:** Rímske mince z nových nálezov na juhozápadnom Slovensku. *Slovenská numizmatika* XXI, 236–264.
- Komnick, H. 2015:** *Die Fundmünzen der römischen Zeit aus dem Bereich der Colonia Ulpia Traiana.* Xantener Berichte 29. Darmstadt: Philipp von Zabern.
- Komoróczy, B., Růžičková, P., Vlach, M. 2022:** *Brána do Římské říše. Vstupte!* Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
- Kos, P., Šemrov, A. 1995:** *Rímski novci in kontramärke iz 1. stoletja (Augustus – Trajanus).* Ljubljana: Narodni muzej, Numizmatični kabinet.
- Kraut, J. C., Stern, W. B. 2000:** The Density of Gold-Silver-Copper Alloys and its Calculation from the Chemical Composition. *Gold Bulletin* 33(2), 52–55. DOI: 10.1007/BF03216580. Dostupné také z: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF03216580>.
- Krmnicek, S. 2010:** *Münze und Geld im frühromischen Ostalpenraum. Studien zum Münzumlauflauf und zur Funktion von Münzgeld anhand der Funde und Befunde vom Magdalensberg.* Kärntner Museumsschriften 80. Archäologische Forschungen zu den Grabungen auf dem Magdalensberg 17. Klagenfurt am Wörthersee: Verlag des Landesmuseums Kärnten.
- Křížek, F. 1933:** Příspěvky k soupisu antických mincí nalezených na Moravě. *Numismatický časopis československý* IX, 32–44. Dostupné také z: https://rukovet.cms.flu.cas.cz/static/Odkazy_upload/NCCsl_09_1933.pdf.
- Küter, A. 2011:** Die augusteischen Münzmeisterprägungen. IIIviri monetales im Spannungsfeld zwischen Republik und Kaiserzeit. In: N. Holmes (ed.): *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 2009.* Glasgow: International Numismatic Council, 765–771. Dostupné také z: <https://archive.org/details/proceedingsofxiv00inte/page/n7/mode/2up>.
- Luther, A. 2010:** Zum Orientfeldzug des Gaius Caesar. *Gymnasium* 117(2), 103–127.
- Mackerle, J. 1957:** *Stará sídelní oblast severozápadní Moravy.* Nepublikovaný rukopis. Uloženo: Archiv nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i.
- Martini, R. 2003:** *Collezione Pangerl. Contromarche imperiali romane (Augustus–Vespasianus).* Numismata 6. Milano: Ennerre.
- Militký, J. 2005:** Depot římských mincí z Polné (okr. Jihlava). Příspěvek k úloze alexandrijských mincí ve střední Evropě. *Numismatický sborník* 20, 3–20. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS20.pdf>.
- Militký, J. 2008:** Die römischen Fundmünzen in Böhmen – Kontexte und Funktionen. Notizen zu dem heutigen Stand der Forschung. In: A. Bursche (Hrsg.): *Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radzwill Palace, Nieborów (Poland), 3–6 September 2005.* Collection Moneta 82. Wetteren: Moneta, Institute of Archaeology, University of Warsaw, 231–244.
- Militký, J. 2013:** *Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu).* Komentovaný katalog nálezového fondu. Monumenta numismatica 2. Praha: Filosofický ústav AV ČR, Centrum mediévistických studií AV ČR a Univerzity Karlovy v Praze, Archeologický ústav AV ČR, Praha. v. v. i.
- Militký, J. 2014:** Doplněk k nálezu římských zlatých mincí z Dobronic (okr. Tábor) z roku 1878 (m. č. 738). *Numismatický sborník* 28(1), 106–108. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS28-1.pdf>.
- Militký, J. 2019:** Nález římského aureu z okolí Brna. *Numismatický sborník* 33(2), 219–222.
- Militký, J., Vích, D. 2011:** Nové nálezy římských mincí na českomoravském pomezí. In: E. Droberjar (ed.): *Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Sborník příspěvků ze VI. Protohistorické konference. Hradec Králové, 6.–9. září 2010.* Studia archaeologica suebica 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 279–306.
- Minarovičová, E. 1970:** Rímske mince z okolia Leányváru (Korbulyho zbierka). *Slovenská numizmatika* I, 84–150.
- Miškec, A. 2005:** Some aspects of countermarked coins from the time of the Julio-Claudian dynasty in Pannonia. In: C. Alfaro et al. (eds.): *XIII Congreso Internacional de Numismática. Madrid 2003. Actas – Proceedings – Actes I.* Madrid: Ministerio de Cultura, 1005–1011.
- Miškec, A. 2009:** The Augustan conquest of southeastern Alpine and western Pannonian areas. Coins and hoards. *Arheološki vestnik* 60(1), 283–296. Dostupné také z: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-Y3HAQBKJ>.
- Mitscha-Märheim, H. 1965–1967:** Römische Baureste und Münzen im nördlichen Niederösterreich. *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich. Neue Folge* XXXVII, 1–12. Dostupné také z: https://www.zobodat.at/pdf/Jb-Landeskde-Niederosterreich_37_0001-0012.pdf.
- Nebehay, S., Stuppner, A. 1989a:** KG, Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 220–222.
- Nebehay, S., Stuppner, A. 1989b:** KG, Drösing, MG Drösing, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 28, 223–225.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1958a:** Ražby alexandrijské mincovny z prvních tří století n. l. v českých a moravských nálezech. *Numismatický sborník* V, 45–65. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Mu3Jx>.
- Nemeškalová-Jiroudková, Z. 1958b:** Nález egyptské mince na jižní Moravě. *Numismatický sborník* V, 337. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Mu3Jx>.
- Němeček, V. 1950:** Po stopách nálezů mincí na Třebíčsku. *Numismatický časopis československý* XIX, 241–244. Dostupné také z: https://rukovet.cms.flu.cas.cz/static/Odkazy_upload/NCCsl_19_1950.pdf.
- Nicols, J. 1974:** The Chronology and Significance of the M. Agrippa Asses. *American Numismatic Society Museum Notes* 19, 65–86. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/43573521>.
- Nowak, H. 1983a:** KG Katzelsdorf, OG Katzelsdorf, VB Wiener Neustadt. *Fundberichte aus Österreich* 22, 361.
- Nowak, H. 1983b:** KG Katzelsdorf, OG Katzelsdorf, VB Wiener Neustadt. *Fundberichte aus Österreich* 22, 362.
- Nuber, E. 1974:** Der frühromische Münzumlauflauf in Köln. *Kölner Jahrbuch* 14, 28–89.

- Nuber, E. 1988:** Die antiken Münzen aus Rottweil. In: M. Klee et al. (eds.): *Arae Flaviae IV. Die Thermen auf dem Nikolausfeld. Viehhaltung und Jagd im römischen Rottweil*. Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte in Baden-Württemberg 28. Stuttgart: Kommissionsverlag Konrad Theiss, 235–380. DOI: 10.11588/bjb.1991.0.62523. Dostupné také z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/bjb/article/view/62523>.
- Olbrycht, M. 2021a:** Phraates IV. In: *Encyclopaedia Iranica Online* [online]. Ehsan Yarshater Centr for Iranian Studies at Columbia University. [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: http://dx.doi.org/10.1163/2330-4804_EIRO_COM_336464.
- Olbrycht, M. 2021b:** Phraates V. In: D. Elton (ed.): *Encyclopaedia Iranica Online* [online]. Ehsan Yarshater Centr for Iranian Studies at Columbia University. [cit. 2023-04-12]. Dostupné z: http://dx.doi.org/10.1163/2330-4804_EIRO_COM_336465.
- Ondrouch, V. 1934:** *Der römische Denarfund von Vyškovce aus der Frühkaiserzeit*. Bratislava: Učená spoločnosť Šafaříkova.
- Pense, A. W. 1992:** The decline and fall of the roman denarius. *Materials Characterization* 29(2), 213–222. DOI: 10.1016/1044-5803(92)90116-Y. Dostupné také z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/104458039290116Y>.
- Peter, M. 2001:** *Untersuchungen zu den Fundmünzen aus Augst und Kaiseraugst*. Studien zu Fundmünzen der Antike 17. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Peškár, J. 1964:** Pohřebišť z doby římské u Rebešovic. *Archeologické rozhledy* XVI(2), 180–191. Dostupné také z: <https://lurl.cz/2u3ex>.
- Petráň, Z. 1995:** Dva denáry císaře Augusta v historických souvislostech (k římským mincovnám na počátku císařství). *Numismatické listy* L(4), 98–103. Dostupné také z: <https://lurl.cz/zu3em>.
- Pieta, K., Kolníková, E. 1986:** Druhý hromadný nález keltských mincí z Dolného Kubína-Vel'kého Bysterca. *Slovenská archeológia* XXXIV(2), 383–408. Dostupné také z: http://www.cevnad.sav.sk/aktivita_1_1/slovenska_archeologia_1986_2.pdf.
- Pochitonov, E. 1955:** Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: E. Nohejlová-Prátová (ed.): *Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. I. díl. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 86–314.
- Prohászka, P. 2021:** Nález antických mincí v Malackách v roku 1866 podľa záznamu Friedricha Kennera. *Slovenská numizmatika* XXI, 97–104.
- Rajtár, J. 2013:** Das Gold bei den Quaden. In: M. Hardt, O. Heinrich-Tamáska (Hrsg.): *Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Akten des 23. Internationalen Symposiums der Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum, Tengelic, 16.–19.11. 2011*. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. Weinstadt: Verlag Bernhard Albert Greiner, 125–150.
- Rant, A. 2011:** Countermarks on the Republican and Augustan brass coins in the south-eastern Alps. In: N. Holmes (ed.): *Proceedings of the XIVth International Numismatic Congress Glasgow 2009*. Glasgow: International Numismatic Council, 941–953. Dostupné také z: <https://archive.org/details/proceedingsofxiv00inte/page/n71mode/2up>.
- Rappe, M., Fehrs, K. 2017:** Kalkriese. Hortfund 2017. Grösster Hortfund in der Forschungsgeschichte entdeckt. *Varus-Kurier* 19, 24–25.
- RIC I² = Sutherland, C. H. V. 1984:** *The Roman Imperial Coinage I. From 31 BC to AD 69*. Revised edition. London: Spink & Son Ltd.
- Romanowski, A. 2015:** An Extraordinary Barbarian Imitation of the 2nd-Century Roman Denarius from Central Poland (Osiny, Baranów Commune, Grodzisk Mazowiecki District). *Notae numismaticae* X, 115–130. DOI: 10.12797/ZP.10.2015.10.07. Dostupné také z: <https://lurl.cz/mu3QI>.
- RPC I = Burnett, A., Amandry, M., Ripollès, P. P. 1992:** *Roman Provincial Coinage I. From the death of Caesar to the death of Vitellius (44 BC – AD 69)*. London, Paris: British museum Press, Bibliothèque nationale.
- RSC = Seaby, H. A. 1967:** *Roman silver coins. Vol. I. The Republic to Augustus*. 2nd edition. London: Seaby's numismatic publications.
- Salač, V. 2016:** Kvádové v nejstarších dějinách Čech a střední Evropy. *Archeologické rozhledy* LXVIII(4), 477–531. Dostupné také z: <https://archeologickerozhledy.cz/index.php/ar/article/view/144/137>.
- Salač, V. 2021:** Jak malá byla Marobuda říše? Prameny k rozsahu Marobudem ovládaného území a jejich interpretace. *Památky archeologické* CXII, 301–332. DOI: 10.35686/PA2021.6. Dostupné také z: https://www.arup.cas.cz/wp-content/uploads/2021/11/PA_2021_SALAC_doi.pdf.
- Sellwood, D. 1971:** *An introduction to the Coinage of Parthia*. London: Spink & Son.
- Sejbal, J. 1997:** *Základy peněžního vývoje*. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Sejbal ml., J. 1988:** Neznámý hybridní denár císaře Hadriána. *Numismatické listy* XLIII(1), 22–23. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Xu3Qt>.
- Sejbal ml., J. 1989:** Pokus o interpretaci nálezů aureů císaře Nerona na Moravě. *Numismatické listy* XLIV(1), 1–5. Dostupné také z: <https://lurl.cz/0u3QP>.
- Shore, F. B. 1993:** *Parthian Coins and History. Ten Dragons Against Rome*. Quarryville, Pennsylvania: Classical Numismatic Group, Inc.
- Schachinger, U. 2020:** The coin finds from the survey and the excavation in Strebersdorf (Burgenland, Austria) on the Amber Road (2008–2017). *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3, LIII(1), 123–159. Dostupné také z: <https://hrcak.srce.hr/file/357168>.
- Schmidt, F. 1992:** KG Ringelsdorf, OG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 31, 503.
- Skowronek, S. 1998:** *Imperial Alexandrian coins*. Catalogues of the collection. New series. Cracow: National Museum in Cracow.
- Skutil, J. 1927:** Soupis antických mincí nalezených na Moravě. *Numismatický časopis československý* III, 113–171. Dostupné také z: https://rukovet.cms.flu.cas.cz/static/Odkazy_upload/NCCSl_03_1927.pdf.
- Skutil, J. 1935:** Další dodatky k soupisu antických mincí z Moravy. *Sběratel* VI(4), 26–28.
- Soják, M., Kolníková, E. 2018:** Pozoruhodný nález dvou antických mincí z Spiša. *Denarius* 7, 16–25. Dostupné také z: <https://lurl.cz/Ju3Dk>.
- Stoklas, B. 2017a:** Napodobneniny a falzá římských mincí v oblasti stredodunajského barbarika z 1.–3. storočia po Kr. *Numizmatika* 27, 19–26.
- Stoklas, B. 2017b:** Dve nové římske koloniálne mince z juhozápadného Slovenska. *Denarius* 6, 8–20.
- Stoklas, B. 2018:** Nálezy mincí z doby římskej v katastrálnom území Bratislava-Devín od počiatkov archeologických výskumov po súčasnosť. *Denarius* 7, 35–51.
- Stoklas, B. 2019:** Der Einfluss der Markomannenkriege auf die Zirkulation der römischen Münzen im Mitteldonaugebiet in der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts – aktuelle Forschungen. In: M. Karwowski et al. (Hrsg.): *Auf den Spuren der Barbaren – Archäologisch, Historisch, Numismatisch (Archäologie der Barbaren 2015)*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 60. Brno: Archäologisches Institut der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik, Brno, 185–193.
- Stoklas, B. 2021:** Depot stříborných mincí z Vyškovic nad Ipl'om (1056 mincí). In: J. Kucharík (ed.): *Rimania a Slovensko. Katalóg výstav*. Bratislava: Slovenské národné múzeum – Historické múzeum, 290–291.
- Stuppner, A. 1991:** KG Ringelsdorf, MG Ringelsdorf-Niederabsdorf, VB Gänserndorf. *Fundberichte aus Österreich* 30, 305–306.

- Stuppner, A. 2009:** Das norisch-pannonische Limesvorland im nördlichen Niederösterreich zur Zeit des Marbodreiches – Zum Forschungsstand. In: V. Salač, J. Bemmann (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum*. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 203–216.
- Sydenham, E. A. 1952:** *The Coinage of the Roman Republic*. London: Spink & Son Ltd.
- Szaivert, W. 1984:** *Die Münzprägung der Kaiser Tiberius und Caius (Caligula) 14/41*. Moneta Imperii Romani 2 und 3. Veröffentlichungen der numismatischen Kommission 13. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Šedo, O., Kolníková, E. 2007:** Nálezy římských mincí ze záchranného archeologického výzkumu na lokalitě Mušov-Neurissen (okr. Břeclav). *Numismatický sborník* 22, 175–178. Dostupné také z: <http://cms.flu.cas.cz/images/NS/NS22.pdf>.
- Tejral, J. 1962:** Žárové hroby starší doby římské ze Žarošic. In: *Pravěk východní Moravy. Sborník pro pravěk a časnou dobu historickou na střední a východní Moravě II*. Studie Oblastního muzea v Gottwaldově. Brno: Krajské nakladatelství, 110–120.
- Tejral, J. 1977:** Die älteste Phase der germanischen Besiedlung zwischen Donau und March. In: B. Chropovský (Hrsg.): *Symposium Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donaugebiet*. Bratislava: Veda, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 307–342.
- Tejral, J. 2009:** Das Gebiet nördlich der mittleren Donau zur Zeit Marbods. In: V. Salač, J. Bemmann (Hrsg.): *Mitteleuropa zur Zeit Marbods. Tagung Roztoky u Křivoklátu 4.–8. 12. 2006. Anlässlich des 2000jährigen Jubiläums des römischen Feldzuges gegen Marbod. 19. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum*. Praha, Bonn: Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Vor- und Frühgeschichtliche Archäologie der Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universität, 149–202.
- Torbágyi, M. 2020:** A gold hoard from Savaria. *Journal of Ancient History and Archeology* 7(1), 503–511. DOI: 10.14795/j.v7i1_SI.498. Dostupné také z: <https://jaha.org.ro/index.php/JAHA/article/view/498>.
- Vích, D. 2008:** Nálezy doby římské v jižní části Malé Hané. In: E. Droberjar et al. (eds.): *Barbarská sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007)*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 37. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 147–160.
- Vlach, M. 2018:** Modelování tras a prostorové aspekty římského tažení proti Marobudovi. *Přehled výzkumů* 59(1), 89–110. Dostupné také z: https://www.arub.cz/prehled-vydanych-cisel/PV-59-1_Vlach.pdf.
- Vondrovec, K. 2007:** Gesamtdarstellung und Auswertung der antiken Fundmünzen im Museum Carnuntinum. In: M. Alram, F. Schmidt-Dick (Hrsg.): *Numismata Carnuntina. Forschungen und Material*. Denkschriften der philosophisch-historische Klasse 353. Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission 44. Archäologischer Park Carnuntum, Neue Forschungen 4. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 55–340. Dostupné také z: https://verlag.oeaw.ac.at/produkt/numismata-carnuntina/601544?name=numismata-carnuntina&product_form=2417.
- Werz, U. 2009:** *Gegenstempel auf Aesprägungen der frühen römischen Kaiserzeit im Rheingebiet. Grundlagen, Systematik, Typologie I–V*. Winterthur. Dostupné také z: <https://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/frontdoor/index/index/docId/6876>.
- Werz, U. 2016:** Die Prägungen des Augustus für seine adoptivsohne Caius und Lucius Caesar. In: H. Derks et al. (Hrsg.): *Neues Gold aus Kalkriese. Bramsche-Kalkriese: VERUSSCHLACHT im Osnabrücker Land - Museum und Park Kalkriese*, 17–29.
- Werz, U. 2018:** Die Kleingeldversorgung augusteischer Zeit in Gallien und Germanien. Überlegungen zu den Kleineren aus dem römischen Marschlagern von Wilkenburg. *Nachrichten aus Niedersachsens Urgeschichte* 87, 167–182. DOI: 10.11588/nnu.2018.1.83217. Dostupné také z: <https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/nnu/article/view/83217>.
- Werz, U. 2020:** Von Drusus zu Germanicus: Die Münzversorgung Galliens und Germaniens. Versuch eines Überblicks [online]. *Online Zeitschrift zur Antiken Numismatik* 2, 85–132. DOI: 10.17879/ozean-2020-2935. [cit. 2023-06-14]. Dostupné z: <https://www.uni-muenster.de/EJournals/index.php/ozean/article/view/2935/2865>.
- Werz, U., Berger, F. 2000:** Die Funde von Kalkriese. Varus, Caecina oder Germanicus? Zu den Beiträgen von Peter Kehne und Reinhard Wolters. In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.–16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Mönnesee: Bibliopolis, 237–252.
- Wigg-Wolf, D. G. 2004:** Zur Interpretation und Bedeutung der „Barbarisierungen“ der römischen Kaiserzeit. In: A.-F. Auberson et al. (eds.): *Faux – contrefaçons – imitations. Actes du quatrième colloque international du Groupe suisse pour l'étude des trouvailles monétaires (Martigny, 1er – 2 mars 2002)*. Études de numismatique et d'histoire monétaire 5. Lausanne: Les Editions du Zèbre, 55–75.
- Wigg-Wolf, D. 2009:** Waldgirmes. Eine augusteische Stadtgründung in Germanien. *Numismatisches Nachrichtenblatt* 58(9), 367–372.
- Wolters, R. 1999:** Die Organisation der Münzprägung in iulisch-claudischer Zeit. *Numismatische Zeitschrift* 106/107, 75–90.
- Wolters, R. 2000:** Anmerkungen zur Münzdatierung spätaugusteischer Fundplätze. In: R. Wiegels (Hrsg.): *Die Fundmünzen von Kalkriese und die frühkaiserzeitliche Münzprägung. Akten des wissenschaftlichen Symposions in Kalkriese, 15.–16. April 1999*. Osnabrücker Forschungen zu Altertum und Antike-Rezeption 3. Mönnesee: Bibliopolis, 81–117.
- Wolters, R. 2001:** Prägerhythmen, Soldverhältnisse und Gelumlaufigebiete in der frühen römischen Kaiserzeit. Methodische Überlegungen zur Datierung archäologischer Komplexe. In: D. Hopp, Ch. Trümpler (Hrsg.): *Die frühe römische Kaiserzeit im Ruhrgebiet. Kolloquium des Ruhrlandmuseums und der Stadtarchäologie / Denkmalbehörde in Zusammenarbeit mit der Universität Essen*. Essen: Klartext-Verlag, 39–50.
- Wolters, R. 2002:** Gaius und Lucius Caesares als designierte Konsuln und principes iuventutis. Die lex Valeria Cornelia und RIC I² 205 ff. *Chiron* 32, 297–323. DOI: 10.34780/i25g-766s. Dostupné také z: <https://publications.dainst.org/journals/chiron/article/view/926>.
- Woytek, B. E., Blet-Lemarquand, M. 2017:** The C. L. CAESARES denarii RIC I² Augustus 208. A pseudo-Augustan unsigned restoration issue. Corpus, die study, metallurgical analyses. *Revue numismatique* 174, 183–248. Dostupné také z: https://www.persee.fr/doc/numi_0484-8942_2017_num_6_174_3357.
- Zeisler, S. 2020:** Zwei Sondengänger Berichten. Mit dem Metalldetektor auf Spurensuche. *Varus-Kurier* 22, 30.
- Zeman, T. 2017a:** *Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce*. Archaeologica Olomucensia II. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.
- Zeman, T. 2017b:** Příspěvek k poznání nejstaršího germánského osídlení Moravy optikou nových povrchových nálezů. *Slovenská archeológia* LXV(2), 279–319. Dostupné také z: http://archeol.sav.sk/files/Slov-Arch-2017_2.pdf.

Summary

The members of the first Roman imperial dynasty (27 BC – 68 AD) were to a certain degree related with the ancient Roman Julian and Claudian families. Starting with Octavian/Augustus, the nephew, adopted son and heir of Gaius Julius Caesar, and ending with Nero, they represent a group of five ruling Roman emperors, of whom none was a direct descendant of his predecessor, but they were all adopted, even though related by blood. The coinage reform of Augustus, applied to Caesar's earlier monetary system, became the mainstay of coinage for the next nearly four centuries. Through the direct presence of the Roman army during the conquest of new provinces, Roman currency was also brought to the so-called Barbaricum, a territory inhabited by a diverse mixture of Celtic, Germanic, Illyrian, Sarmatian, Dacian and other tribes. The importance of tracking the geographical dispersion of Roman early imperial coins in barbarian territory lies in their appropriate comparison with otherwise relatively sporadic chronologically sensitive archaeological finds, isolated graves and individual settlement features from the first two thirds of the 1st century. Although it is not possible to connect all the coin finds with contemporary settlement structures, in many locations they are also accompanied by period jewellery and parts of clothing.

During the 1st half of the 1st century, the fertile areas of southern and central Moravia, southwest Slovakia and Lower Austria north of the Danube were gradually occupied by new colonists from the Germanic tribes of the Marcomanni and Quadi, who replaced, and in some places partially assimilated the previous Celtic population. In central Bohemia, the first Germanic kingdom that arose from the symbiosis of several Suebic tribes under the rule of the Marcomanni, has been known as the Kingdom of Maroboduus (Droberjar 2008; Salač 2016). The advance of the Quadi forward to Moravia and southwest Slovakia could only take place after the deposition of Maroboduus by Catualda in AD 18/19, when they were relocated here together with Maroboduus's retinue under the supervision of the Romans and Emperor Tiberius installed the client king Vannius from the ranks of the Quadi as their ruler. This is also confirmed by the archaeological sources known so far, which can be dated to the second quarter of the 1st century at the earliest (Tejral 2009; Zeman 2017b). However, a new phenomenon are the hoards of Eraviscan denarii accompanied by Augustan denarii as final coins, the hoarding of which can undoubtedly be associated with the horizon of the Kingdom of Maroboduus – stage B1 (Beneš, Militký 2023, 171–173).

A traditional phenomenon of the first decade of the Common Era in the Middle Danube region is the effort to link the occurrence of solitary archaeological finds of Roman provenance from the late Augustan period with their possible export to the Barbaricum as a result of the Roman military expedition of the future Emperor Tiberius against Maroboduus in AD 6. However, this military action eventually did not surpass the stage of planning and primary preparations, and Tiberius's army came only as far as the geographical borderline Carnuntum – Devín. The troops did not continue further into the barbarian territory because they were recalled to pacify the great rebellion in Pannonia and Dalmatia (Kehne 2006). Nevertheless, a relevant argument is offered in favour of a one-off influx of Augustan coins, brooches, or belt components through the direct presence of the Romans. Planning a large-scale military campaign in an unknown territory has required, already before its beginning, gathering enough strategic and tactical information about the overall situation and the population density in the barbarian territory, and especially geographical data (geomorphology of the

terrain, topography, hydrography, climatic conditions, routes of existing roads, etc.). This information was necessary for modelling the most advantageous direction, time requirements and synchronization of both advance routes for the troops, including logistic support, provisioning and supply of military material and equipment to such largely deployed units (Vlach 2018). This was the task of the flexible reconnaissance corps, which undoubtedly had to penetrate deep into the barbarian territory already in the preparatory phase of the campaign and were supposed to obtain the necessary information by giving bribes or gifts to the local population.

If we accept that the client Kingdom of Vannius, vassal to the Roman Empire, flourished economically from Roman monetary gifts, subsidies, and the collection of customs duties from merchants who moved along the Amber or Danube roads (Elschek 2018, 93), we can freely associate the finds of Tiberian to Neronian coins with these trade contacts. The rare involvement of Roman coins in the everyday life of the Germans in Moravia is documented above all by a cremation grave from Žárošice, containing a sestertius of Caligula (Tejral 1962, 110–120, Fig. 1: 3–11). The Augustan denarii of the Gaius/Lucius type may be related to early Roman find contexts in the Barbaricum. As the latest coins, they were included in the hoards of Eraviscan coins from Dřevohostice near Přerov (Beneš, Militký 2023, 172, Tab. 2), Cotinian coins from the Dolný Kubín-Velký Bysterec hill fort in the Orava region (Pieta, Kolníková, 1986, 396, Fig. 11: 13), and Roman republican denarii in the Przeworsk Culture in eastern Poland (Połaniec) – Dymowski 2016, 77–78, 272, image 135/145–147. In the territory of Germania, Raetia, and Pannonia, they are demonstrably connected with the military actions of Augustus and Tiberius (Berger 1996, 25–30, Abb. 16–19). Moravian finds from the settlement in Bzenec and from Vanovice were also accompanied by contemporaneous archaeological finds. The state of knowledge of the distribution routes of the Gaius/Lucius type coins indicates their transfer from the Augustan camps in the Rhineland and Raetia, related to the relocation of military forces via Noricum to the Danube region to pacify the rebellion of the Pannonian tribes in AD 6–9 (Krmnicek 2010, 370–371; Bilić 2012, 135–136; Dymowski 2016, 102, 115). From the Dalmatian–Illyrian area, these coins travelled along the Amber Road as far as the Danube frontier – see the two finds in the trading centre at Strebersdorf in Burgenland (Schachinger, 2020, 125–126, Tab. 2) and 22 specimens in Carnuntum (Vondrovec 2007, 87, 89, 129, Tab. 2.2, 2.19; Katalog, 34–35, 2046). Through the continuation of this important long-distance route along the River Morava (Devín, Malacky, Bzenec), or along the rivers Dyje and Svratka (Vanovice), they penetrated even further north to the Middle Danube Barbaricum.

The analysed collection of Moravian coins of the Julio-Claudian dynasty represents a relatively disparate set of old, today unavailable finds and contemporary metal detector discoveries with very fragmentary circumstances of the discovery and insufficient metrological data. Within the Marcomannic-Quadic settlement region (graph 1), the most coins of the Julio-Claudian dynasty have so far been documented in Slovakia (107 pieces), we now have 93 specimens in Moravia, and the fewest of them are known from Lower Austria (53 pieces). Such small numbers of Roman coins in the Middle Danube Barbaricum in the first two thirds of the 1st century generally reflect not only the still undeveloped trade relations of the regions beyond the Danube with the Roman Empire, whose provincial centres were still too far away from them and the settlement structure of the Danube provinces was still being built, but, in agreement with archaeological sources, they basically point to an only slowly progressing Germanic colonisation of Moravia, southwest Slovakia and Lower

Austria north of the Danube. As can be seen from the overview of the coinage structure of the entire area, the irregular supply of early imperial coins shows two chronological peaks at its beginning and end (the main issuers are Augustus and Nero). The assortment of Augustan coins is represented by a slight predominance of bronze denominations over silver ones (Fig. 1, 2, 4, 6, 7), just as in Lower Austria (only in the Slovak region are bronze coins dominant). The percentage increases with the coins of Tiberius. In Moravia, the ratio of silver coins (or their period imitations – *suberati*) to bronze ones is 1 to 3 (Fig. 8, 10), while in Slovakia only silver coins are known and in Lower Austria only bronze coins. The coins of Caligula and Claudius are exclusively of bronze (Fig. 9–11), with a predominance of the former in Moravia and the latter in Slovakia. The most varied assortment of denominations made of different metals can be observed in the Neronian coins (Fig. 12–16), with equal numbers in Moravia and southwest Slovakia and a notable occurrence of golden *aurei*. However, some of them may not be contemporaneous with the time of arrival in the Barbaricum, but may be related to later contexts of the 2nd century. In the case of Egyptian billon *tetradrachms*, even to the second half of the 3rd or the 4th century.

The small number of coins from the 1st half of the 1st century found in the Barbaricum is also linked to several central economic measures of the Roman Empire, especially Nero's monetary reform in AD 63/64. The weight of *denarii* was reduced from 3.7 g to 3.4–3.5 g and their fineness devalued to 80% silver. The motivation for this act was the huge financial needs for monumental constructions, the protracted wars in Britannia and Armenia, and the rebuilding of Rome and Lugdunum after the great fires of AD 64. Pre-Neronian *denarii* were made from a metal that at the time was considered to be pure silver extracted by cupellation from silver lead or jarosite ores (the results of

material analyses confirmed an average of 98% silver content) – Butcher, Ponting 2005, 165–175, 178. The gradual recycling of high-quality old republican and pre-Neronian coins with a high silver content was not completed by Nero before his death, but continued under his successors (especially under Domitian and Trajan). The intensity of the recycling process was crowned by Trajan's decree from AD 107, when all pre-Neronian issues of *denarii* were compulsorily withdrawn from circulation (Kolníková 1972, 85). In certain regions of the Barbaricum, however, these denominations could have served as money to a limited extent, e.g. in payment transactions between members of Germanic elites or in Germanic trade with the Romans (Dymowski 2016, 107). Metallographic analyses of *denarii* minted after AD 107 show that they were made from an alloy of recycled metal with silver from a new source. This is in sharp contrast to Trajan's *denarii* from AD 103–107, made entirely of metal from a new source (Dacia?). Hadrian's *denarii* no longer contain traces of recycled metals. The completion of the recycling process of the old republican *denarii* (with the exception of the issue of Mark Antony's legionary *denarii*) is also confirmed by the composition of hoards in the provinces and in Italy itself (Butcher, Ponting 2015, 24–25, 37–41).

Translate by Jana Kličová

Kontakt

Tomáš Zeman
Numismatické oddělení, Moravské zemské muzeum
Zelný trh 6
659 37 Brno
tzeman@mzm.cz
ORCID: 0000-0001-5214-2009